

Rostás Péter

A KISCELLI TRINITÁRIUS KOLOSTOR ÁTALAKÍTÁSA KATONAI CÉLRA (1784–1806)*

II. József 1783. február 25-i udvari dekrétumával feloszlatta a trinitárius rend osztrák tartományának minden létesítményét.¹ Miután 1784 februárjában e rendeletet a kiscelli trinitáriusoknál is foganatosították, a kolostorépület és a templom hasznosítására ez év során többféle elképzelés született, végül azonban az uralkodó hadi használatra jelölte ki a volt kolostort.

A császár 1784. augusztus 21-i rescriptumában felszólította a Magyar Királyi Udvari Kamarát és a Helytartótanácsot, hogy „az épület lebontásának elkerülése érdekében” közösen vizsgálják meg, alkalmas-e arra, hogy a Vallásalaptól gabona tárolására ideiglenesen bérbe vegyék, s ha igen, milyen összegű lenne a bérleti díj. A Helytartótanácson belül az egyházi javak gazdálkodási osztálya² foglalkozott az ügygel. A Helytartótanács szeptember 21-én Szily Józsefet, Pest vármegye alispánját, a Kamara pedig Zichy Ferenc grófot delegálta abba a közös bizottságba, amely helyszíni szemlét követően, október 23-án tett jelentést.³ A jelentéstevő Szily szerint gabona tárolására a melléképületekben lévő istállók és kocsiszínek fölötti helyiségek, a főépületben pedig az alsó szinten az egykori könyvtár és a refektórium volt elsősorban alkalmas. Utóbbiakban összesen 1500 pozsonyi mérő gabona lett volna elhelyezhető. Mivel a bizottság 10 mérő (620,8 liter) gabonát számolt egy négyszögöl területre, a két helyiség együttes nagysága 150 négyszögöl (quadrat orgya) volt. A felső szinten az egykori oratórium helyiségét találták raktározási célra megfelelőnek. Ennek területe a bizottság felmérése szerint ugyancsak 150 négyszögöl.⁴

E termék alkalmasságát gabona tárolására az adta, hogy ezekben volt kőpadló. A könyvtárban „négyszögű kövekből álló padlózat”, az oratóriumban „apró négy-

* A dolgozat elkészítésében nyújtott nagy segítségéért e helyütt szeretnék köszönetet mondani Gál Évának és Lenkefi Ferencnek, valamint Karl Rossának.

¹ WINNER 1967. 189. A trinitárius rend feloszlataásáról számos eltérő adat van forgalomban. Carl GABER 1783. november 21-ét adja meg a feloszlataás dátumának (GABER 1828. 31.), Richard von KRALIK és FALLENBÜCHL Ferenc november 20-át (KRALIK 86; FALLENBÜCHL 1940. 53.), PÁLVÖLGYI Endre pedig Heimbucher nyomán II. Józsefnek egy 1783. március 17-i rendeletéhez köti a rend felszámolását (PÁLVÖLGYI 1961. 347.).

² A departamentum ecclesiasticum oeconomicum bonorum 1784. augusztus 27-i, majd szeptember 3-i ülésén, a kamarai tanács pedig szeptember 7-i ülésén foglalkozott a kiscelli kolostor esetleges magtári bérbevételéről. MOL, C 72, 1783/1784, F. 100, pos.3–6.

³ MOL, C72, 1783/1784, F. 100, pos. 3–6. A jelentés a helytartótanácsi Departamentum ecclesiasticum oeconomicum bonorum november 4-i ülésjegyzőkönyvében maradt fenn.

⁴ „In aedifici inferiori tractu pro usu tali applicari possent duo majora cubilia, quorum in uno fundum Bibliotheca asservatur, et est quadratis lapidibus tabulatum, aliud vero refectorium dictum, que ambo

szögű darabokból [azaz töredék kődarabokból – R. P.] álló padozat” volt.⁵ A jelentés szerint e helyiségeken kívül gabona tárolására szükség esetén még az emeleti folyosó lett volna igénybe vehető, melynek padlózata kelheimi mészkő lapokból állt („quadratis ex toto lapidibus/vulgo kellhammer blatten dictis/expositus”) [itt minden bizonytalansággal a ma is látható 40x40 cm nagyságú lapokról van szó – R. P.], s összesen 1200 négyszögöl területű. Mindösszesen, azonnali kisebb, és későbbi nagyobb költségű átalakításokkal az egész kolostorépületben 26 000 pozsonyi mérő (1 614 080 liter) gabona tárolására látott módot a bizottság, és ennek alapján, mérőnként két dénárral számolva, a kamarai kiküldött, Zichy Ferenc szerint a Vallásalapnak fizetett éves bérleti díj reális összege 520 forint lehetett volna.

A kolostort azonban mégsem magtárként hasznosították. II. József 1784. október 8-án elrendelte, hogy amennyiben lehetséges, minden katonai ezred igyekezzen városokban szálláshelyet találni, és ehhez az állomáshelye környezetében lévő üres épületeket vegye számba.⁶ Párhuzamosan a fenti bizottság vizsgálatával, II. József 1784 őszi, budai látogatása alkalmával egyrészt a budai várbeli ingatlanügyekről tájékozódott, másrészt meglátogatta a kiscelli kolostort is, hogy dönthesse az épület további sorsáról. 1784. október 10-én Schackmin lovassági tábornokkal, a Magyarországi Főhadparancsnokság vezénylőjével sajátkezű utasításban (Hand Billet) tudatta ingatlan-átalakítási elképzeléseit. Ferdinánd főherceg ezredének várbeli elhelyezése érdekében több itteni épület kiürítésére adott utasítást, s emellett tudatta, hogy a kiscelli trinitárius kolostort katonai kórházzá kívánja átalakítani, de úgy, hogy a „kert” – nyilván a kolostorépületet övező szőlők – használata a Vallásalap kezelésében

reciperent circiter metretas 1500”. A jelentésben szereplő öl nagysága nehezen határozható meg, hiszen, habár a könyvtár és a refektórium termei nem lokalizálhatók biztosan, de a templomtérhez az emeleten északról csatlakozó oratórium terme adott, mérete mintegy 113 m². Így viszont a 150 négyszögölös nagyság ennek a 113 m²-nek felel meg, ami 86–88 cm-es ölt jelentene, viszont ilyen nem ismer a mértékegységek története. A legközelebb ezekhez a számokhoz a bécsi rőf nagysága áll, amelyet ritkábban ugyan, de hívtak ölnek. Ha azonban ezt alkalmazták, akkor az oratórium nagyságát valamely okból csak 91 m²-esre vették. A latin orgia (öl) elnevezés rőf értelmű használatára ld: BOGDÁN 1990. 189.

Némileg tehát módosítani kell Pálvölgyi Endre megállapításait, aki ugyanezen iratok feldolgozásával arra a következtetésre jutott, hogy a valamikori kolostori könyvtár és a refektórium, melyek Pálvölgyi szerint a nyugati szárny földszintjén voltak, együttes nagysága 539,49 m² volt. A szöveg ugyanis azt nem mondja, hogy a nyugati traktusban, csak azt, hogy a földszinten. Bertalan Vilmos a nyugati traktus déli részének keresztszárny felé eső helyiségében, ahol stukkó díszíti a mennyezetet (ma a múzeum könyvtára) sejtette a kolostor első refektóriumát, ahonnan ez Bertalan szerint a keleti szárnyba került volna annak megépülte után. (BERTALAN 1942. 15, 24.)

Nem egészen pontos továbbá Pálvölgyinek az a megállapítása sem, hogy a „könyvtár padlója négyszögletes kőlapokkal, ún. kelheimi lapokkal volt borítva”, ugyanis kelheimi köveket csak az emeleti folyosón említ a jelentés (ld. 5. jegyzetet!), amelynek keleti szárnyában ma is látható ez a padlóborítás. (PÁLVÖLGYI 1961. 347.)

⁵ „In superiori tractu a tergo Ecclesiae est amplum cubile, aurea Religiosorum oratorium, assulatibus quadratis pavimentum, recipererque metretas 1500.”

⁶ VELLADICS 1997. 346.

maradjon.⁷ II. József elrendelte, hogy az átalakítás terveit és költségvetését Tallherr Józseffel, a Kamara nemrég kinevezett első építészével⁸ készíttessék el, és minderről az Udvari Haditanácsot is értesítsék.⁹ Ezek elkészítésére azonban minden valószínűség szerint nem került sor, mivel II. József már öt nappal később, 1784. október 15-i újabb Hand Billet-ben 12 pontba szedve tudatta Schackminal a további várbeli átalakítási terveit, illetve megváltozott elképzelését a kiscelli épülettel kapcsolatban.¹⁰ A 4. pont szerint a várbeli, a herceg Esterházy Miklós (33.) gyalogezred által használt kaszárnyákat és hadi kórházat a hivatalnokok jobb elhelyezése érdekében a budai magisztrátusnak kell átengedni, amiért cserébe az önkormányzatnak a Vízi-, a Rác- vagy a Krisztinavárosban¹¹ kell megfelelő elhelyezést biztosítani a katonák részére. Az uralkodó szerint a várbeli katonai kórház¹² helyett a legjobb csereépület a rövidesen felosztatásra kerülő vízivárosi ferences kolostor lenne a Bomba (ma Batthyány) téren, amennyiben a part magasságát annyira megemelnék, hogy az árvizekkel szemben védett legyen az épület.¹³

A 11. pont szerint a kiscelli kolostorépületet, ha a városnak nem kell általános polgári kórház céljára, akkor a hadsereg vehetné át. A császár becslése szerint két század férhetne el benne tisztekkel együtt. Így beszállásolható lenne a Duna túlszárnyán állomásozó két Esterházy Miklós-század, amelyek biztosíthatnák az őrséget az óbudai katonai ruharaktárnál (a volt Zichy-kastély és melléképületei), valamint esetleg még más állomásponatokon is könnyítést jelenthetnének a budai helyőrség számára. Ebben az esetben lőszerraktárak lennének létesíthetők a kolostor közelében, melyekbe a budai vár Bécsi kapujánál felszámolásra kerülő lőszertornyok tartalma áttelepíthető lenne, s ezek őrzését is elláthatná a kolostorba telepített két század. A lőszerraktárak telepítése érdekében az uralkodó egy vagy két szőlő megvásárlását tartotta szükségesnek.

A Haditanács megjegyzése e tervekhez:¹⁴ a kiscelli kolostor sorsáról akkor döntenek véglegesen, ha megtörtént a várbeli Esterházy-század kitelepítése. A kiscelli épület mindenesetre a helyszíni szemrevétele alapján biztosan elegendő két század

⁷ G.C. 1784-16-802. A kolostorra vonatkozó mondat: „Auch will ich zum Militar Spital das Kloster der Extrinitarier jedoch dergestalt bestimmen, daß die Benützung des Gartens dem geistlichen Fundo verbleibe.”

⁸ Tallherrt a kamarai főépítész Franz Anton Hillebrandt még 1784. április 8-án a trinitárius kolostor iskola céljára való átalakítási terveinek elkészítésével bízta meg (KELÉNYI 1978. 148–149). Tallherről: EMBER 1945. 347; KAPOSSY 1924. 600–604; KELÉNYI 1978. 144–157.

⁹ G.C. 1784-16-802. Az október 10-i Hand Billet versóján a császár pótlólagos utasítása olvasható: „Da ich eben das Trinitarier Kloster selbst angesehen, und darin die Eintheilung, wie solches zum Militar Spital zu adaptiren wäre, dem kammeral Ingenieur Dallher (sic!) angegeben habe, so werden Sie Plans und Überschläge von diesen verfertigen laßen und Mir einschicken”.

¹⁰ HKR 1784, Protokoll Dep. G. 2931., illetve G.C. 1784-16-802.

¹¹ A szövegben nyilvánvaló elírás következtében „Katharinenstadt” szerepel.

¹² A kórház a Budai Várbeli domonkosrendi Szent Miklós kolostorral szemben 1747-től működött. (ENGLÄNDERNE 1930. 55.; illetve RUPP 1868. 178).

¹³ Az épületet végül a betegápoló erzsébet apácák kapták, a ferencesek pedig az országúti (ma: Margit körút) volt ágostonrendi kolostorba költöztek át.

¹⁴ HKR Protokoll, Dep. G. 2934.

elszállásolására.¹⁵ A kiscelli kolostor környékét ugyanakkor a Haditanács nagyon alkalmasnak találta arra, hogy oda helyezték ki a Bécsi kapunál lévő löszertorony állományát.

A Magyarországi Főhadparancsnokság 1784. október 24-én tudatta a Budai Műszaki és Erődítési Igazgatósággal a császári akaratot, és megbízta egyúttal az épület felmérési rajzának és a laktanyává alakítás költségvetésének elkészítésével. Ludwig de la Rogne Rabaný alezredes a műszaki igazgatóság vezetője, 1784. október 27-én a budai városi tanácshoz fordult azzal a kéréssel, hogy nyilatkozzanak arról, kívánják-e a kiscelli kolostort általános polgári kórháznak használni.¹⁶ Rabaný tisztáznia akarta ezt a kérdést, mielőtt az átalakítási terveket és a költségvetést elkészítette volna. A magisztrátus azonban nem sietett elosztatni az épülettel kapcsolatos kétségeket, és – amint ez Rabanýnak a Főhadparancsnoksághoz írt leveléből kiderül – a Műszaki Igazgatósággal lekezelően, Rabaný-val pedig egyszerű magánemberként bántak, és nem méltatták válaszra. A mérnök alezredes ezért a Főhadparancsnokságot kérte, hogy a Helytartótanács közbenjárásával eszközöljék ki a városi tanács egyértelmű állásfoglalását a kiscelli épület hasznosításával kapcsolatban.¹⁷ A Főhadparancsnokság 1784. november 10-én kérte a Helytartótanácsot, hogy szerezze be a budai tanács végleges válaszát.¹⁸

A kiscelli kolostor átalakítási lehetőségei között szereplő kórházi hasznosításról a Helytartótanács 1784. december 6-i átirata tudatta a Haditanáccsal, hogy a budai magisztrátus az épületet nem fogadta el. A város által kiadott, s a Helytartótanácsból az Udvari Haditanácshoz közvetített nyilatkozatból kiderül, az szólt a kolostor ellen, hogy túl messze van Budától, így sokba kerülne és nehézkes lenne a betegek odaszállítására.¹⁹ A Főhadparancsnokság december 21-én utasította a budai Műszaki Igazgatóságot, hogy a Helytartótanács átirata alapján elkészítheti a kiscelli kolostor, valamint a löszerraktár-barakkok átalakítási tervét és költségvetését.²⁰

Mivel Buda visszautasította az uralkodói felajánlást, II. József 1785. január 3-i leiratában elrendelte a kolostor katonai tulajdonba vételét, valamint a kolostor melletti, kamarai kézben lévő fogadó (Traubenwirthhaus) átadását a hadsereg számára.²¹ A tényleges átalakítási munkákkal azonban néhány hónapot várni kellett, ugyanis egy

¹⁵ Ez 354 embert jelentett.

¹⁶ G.C. 1784-16-822.

¹⁷ G.C.1784-16-822.

¹⁸ G.C.1784-16-822.

¹⁹ HKR 1785, Dep. G 16–20., illetve G.C. 1784-16-822. Az uralkodónak a budai polgári kórház (a régi, lebontott Szent János kórház az Országúton, ma Margit körút) bővítésére, a meglévő épület emelet-ráépítésére vonatkozó másik javaslatára az önkormányzat kifejtette, hogy nemhogy erre nincs pénz, de a meglévő intézmény egyszerű működtetése is súlyos problémát okoz, az orvosok a kórház számára már így is fele fizetésért dolgoznak, s az intézménynek 550 forint 29 krajcár tartozása halmozódott fel a patikussal szemben. Ezért azt kérte a magisztrátus, hogy valamelyik budai alapítványból (melyek összértéke 33 600 forint volt) juttassanak támogatást ennek az intézménynek. A koroda egyébként már évek óta igen viszontagságos anyagi helyzetben működött (Ld. ENGLÄNDERNÉ 1930. 81.)

²⁰ G.C.1784-16-822.

²¹ HKR 1785, Dep. G. 16–91. és Protokoll Dep. G. 114. A kolostortól délre eső, ma is álló, egykori fogadó léte egybevág a zárandokhelyről eddig tudott adattal, mely szerint a búcsúsok száma meghaladta

1784. október 27-i resolutio elrendelte, hogy, mivel a rendkívüli kiadásokra nem áll rendelkezésre elegendő pénz, ezért csak a már megkezdett, illetve az állagmegóvási szempontból elengedhetetlen munkákat lehet folytatni, s egyebeknek csupán a tervezését lehet elkezdeni.²²

1785 januárjában egyrészt az épületért a Vallásalpnak fizetendő megváltás összegének megállapítási és az épület fizikai átvételének procedúrája kezdődött meg, másrészt a kolostor és a mellette lévő fogadó átalakításának, valamint az új lőszerraktárak első tervváltozatai készültek el.

Átadás-átvétel és a Vallásalaptól való megváltás 1785-ben

1785. január 3-án gróf Pálffy Károly, a Magyar Udvari Kancellária vezetője jelezte a Haditanácsnak, hogy az Udvari Kamarával egyetértésben hamarosan nyilatkozni fognak az épület becsértékére vonatkozóan.²³

Január 28-án a budai Műszaki és Erődítési Igazgatóság a budai Kerületi Tüzérségi Igazgatóság (Artillerie Distrikt Direktion) bevonásával szerződést kötött két budai polgár tulajdonában lévő szőlő megvételéről.²⁴

Február 4-én Rabaný sürgette a Főhadparancsnokságot, hogy történjen meg a kiscelli kolostornak az Udvari Kamarától való átvétele, amire február 9-én azt a választ kapta, hogy az átvétel addig nem történik meg, amíg az átalakítási munkák megkezdéséről nem érkezik parancs.²⁵

Február 15-én a Magyar Udvari Kamara arról értesítette a Magyarországi Főhadparancsnokságot, hogy parancs érkezett arra, hogy a Hadsereg a vízivárosi feloszlatott ferences kolostort vegye át, és katonai kórháznak rendezze be, valamint, hogy a kiscelli volt trinitárius kolostort és a mellette fekvő kamarai fogadóépületet is vegye át. A Magyarországi Főhadparancsnokság február 23-i válaszában jelezte, hogy az előbbi a Helytartótanács tudomására hozza, utóbbival, azaz a kiscelli épülettel kapcsolatban azonban Budára még nem érkezett felsőbb utasítás.

Eközben februárban tisztázódott, hogy az Óbudai Ruházati Bizottság nem kívánja a kiscelli kolostort ruharaktározás céljára igénybe venni.²⁶ Az Udvari Haditanács február 16-án utasította a Főhadparancsnokságot, hogy állapodjon meg a Helytartótanáccsal a Duna túlsaján állomásozó két Esterházy-század Kiscellbe telepítéséről és

évente a 10 000 főt. Ld. NÉMETHY 1880. 113.; BERTALAN 1942. 73. (15. jegyzet), illetve: VÁLYI 1799. 577. A Bertalan Vilmos által még nem azonosított és lokalizált fogadóépületet (BERTALAN 1942. 19.) a feloszlatáskor 2083 forintra becsülték.

²² HKR 1784, Protokoll, Dep. G. 3002.

²³ HKR 1785, G. 16–20.

²⁴ A két budai eladó: Adam Bauer (287,5 négyszögöl 100 forintért) és Georg Müller (362,5 négyszögöl, 120 forintért). A szerződést március 19-én hagyta jóvá a Haditanács. (GHA, 1785, 14–21).

²⁵ G.C. 1785, Protocollum, 1,103.

²⁶ G.C. 1785, Protocollum, 1,142. Február 7-én a Helytartótanács kérdést intézett a Főhadparancsnoksághoz, hogy az Óbudai Ruházati Raktár nem tudná-e használni a kiscelli kaszárnyát, mire a Főhadparancsnokság a kérdést 23-án továbbította a ruharaktárnak, amely 28-án nemleges választ adott. A Helytartótanácsot erről március 5-én értesítették.

a kolostor közelében felépítendő két barakk ügyében. A Főhadparancsnokság erre azt a választ adta február 26-án, hogy a kolostorépület ügyében még várni kell a Helytartótanács nyilatkozatára, de a barakkok építésére már utasítást adtak.²⁷ A Helytartótanács február 28-án – immár a legfelsőbb rendelkezés birtokában – nyilatkozott arról, hogy a kiscelli kolostorépület a hozzá tartozó kamarai fogadóval a katonaságnak átadható. Március 5-én a Főhadparancsnokság a budai Várparancsnokságot utasította, hogy az Esterházy-ezred (33.) ezredesével, Sztáray Antal gróffal és Rabaný-val az átvételt mielőbb bonyolítsák le.²⁸

A Helytartótanács 1785. március 21-én terjesztette a Főhadparancsnokság elé a kolostor átadás-átvételének lebonyolítására vonatkozó „iránymutatását” („Richtschnur”). E szerint az ügybe be kellett vonni Majthényi Imrét, a Budai Kerület tartományi biztosát (Prov. Commissarius des Ofner Districts), akit a tartomány nevezett ki (von Seite des Provincialis ernennet), az óbudai prefektust mint kamarai megbízottat, valamint gróf Sztáray ezredest a katonaság részéről. A Helytartótanács azt is kikötötte, hogy először csak a kolostorépület és a kamarai fogadó átadása történjék meg, a templomé azonban ne, mert ebben még az oltárokat, padokat, az orgonaszekrényt, a harangokat és egyéb berendezési tárgyakat tárolják, és ezeknek elárverezésére csak április 15-én, a közeli plébániatemplomban fog sor kerülni, mely után megejtik majd a templom felszenteltségének megszüntetését (Entweihung), és ezután április 24-én történhet majd meg ennek átadása. A Helytartótanács azt is feltételül szabta, hogy az átadási bizottság állapítsa meg a Vallásalapnak fizetendő kártérítés összegét is, melynek alapjául a feloszlatai akták szolgálnak.²⁹

A Főhadparancsnokság a Helytartótanács levelét március 26-án továbbította a Várparancsnokságnak azzal, hogy az átadás napjáról állapodjanak meg a felek és a jegyzőkönyv két példányát juttassák el a Főhadparancsnokságnak.³⁰

Április 2-án a Főhadparancsnokság kérte a Helytartótanácsot, hogy nyilatkozzon arról, mekkora kártérítési összeg járna a Vallásalapnak a pozsonyi és a kiscelli trinitárius kolostorokért.³¹

A Főhadparancsnoksághoz 1785. április 27-i dátummal küldte be a budai Várparancsnokság az átadási bizonylatot (Übernahms Instrument) a kolostorépület értékbecslésével együtt.³²

A Magyarországi Főhadparancsnokság április 30-án továbbküldte Bécsbe az Udvari Haditanácsnak az átadási bizonylatot és az értékbecslést, s jelezték, hogy a Helytartótanács arra vonatkozó nyilatkozatát, hogy mekkora jóvátétel (Bonification) jár a Vallásalapnak, később, pótlólag fogják elküldeni. A Haditanács május 7-i leiratában sokallta az értékbecslés összegét.³³ A Magyarországi Főhadparancsnokság május

²⁷ G.C. 1785, Protocollum, 1,145.

²⁸ G.C. 1785-16-135.

²⁹ G.C. 1785-16-189

³⁰ G.C. 1785-16-189.

³¹ G.C. 1785, Protocollum, 1,244.

³² G.C. 1785, Protocollum, 1,330.

³³ HKR 1785, Dep. G., Protokoll 1434. Az ekkor szóban forgó megváltási díj nagyságáról nincsen adatunk.

14-én jelentette, hogy a Helytartótanáctól ismételten kérte, nyilatkozzon a Vallásalapnak nyújtandó jóvátétel összegéről.³⁴ A Helytartótanács a Vallásalapnak fizetendő megváltás összegét 52 805 forint 53 krajcárban jelölte meg.

A Magyar Királyi Udvari Kancellária május 10-én jelezte a Haditanácsnak, hogy a Vallásalapot nem lehet a kiscelli kolostor berendezésének költségével terhelni, sokkal inkább kártalanítás jár részére, amely mértékének megállapítására a kancellária értékbecslést rendelt el, amit majd megküldenek egyeztetés céljából a Haditanácsnak.³⁵ A Haditanács erre június 1-én kelt válaszában közölte a Kancelláriával, hogy a katonai célú átalakítást az uralkodó rendelte el, ezért a császár döntésén múlik a fizetendő megváltás összege, melynek kalkulációjához a Magyarországi Főhadparancsnokság és a Helytartótanács együttműködése szükséges. Ezt június 4-én küldték Bécsbe, ám mivel az összeget a Haditanács még mindig túl magasnak találta, császári döntésért folyamodtak.³⁶ Az 1785. június 11-én kelt resolutio a fizetendő megváltás összegéről úgy rendelkezett, hogy a vallásalapnak nem az egyes objektumok ún. belső értékét („nicht nach ihrem innerlichen Werth”) kell alapul venni, hanem azt, hogy az adott épület hasznosításából vagy eladásából milyen nyereséget tudna húzni a Vallásalap. A katonaságnak kaszánya céljára átadandó épületek esetében azt kellett tehát figyelembe venni, hogy az adott épületbe beszállásolni kívánt létszám után mennyi hálópénzt (Schlafkreuzer) kellene fizetni, majd ezt az összeget az épület átalakítási költségével kellett csökkenteni.³⁷ A Haditanács által ennek alapján kiszámított becsérték 26 635 forint 48 ⅘ krajcár volt. A császár július 7-i resolutiójában azt a kérdést tette fel, hogy ez a becsérték figyelembe vette-e a berendezési tárgyak (asztalok, padok, fogasok stb.) értékét, illetve arra hívta fel a figyelmet, hogy egy ilyen épületnél szükséges egy gondnok alkalmazása, lehetőleg egy harctéri szolgáltra alkalmatlan félrokkant altiszt, akinek éves fizetését szintén a megváltási díj terhére kell kalkulálni.³⁸ A vallásalapnak fizetendő megváltási díjnál a Magyarországon számítható kamatláb: 5% (az örökös tartományokban 4%) volt. A Vallásalapnak fizetendő megváltás összegére vonatkozóan végül az Udvari Haditanács Számvivősege (Hofkriegsräthliche Buchhalterey) készített július 11-i dátummal pontos számítást.³⁹ Ez voltaképpen egy táblázatos kimutatás, amely először számba veszi a legénységnek (örmesteri rangtól lefelé) járó hálópénzt (Schlafkreutz) és a tiszteknek járó kvártély egyenértéket (Quartier Aequivalent), majd az így kiszámított összeget tőkésítették, azaz kiszámították, hogy ez mekkora tőkének az 5%-a⁴⁰, végül ebből a tőkeösszegeből levonták az épület átalakítására és berendezésre költött összeget, továbbá levonták még az első évre számítható javítási költségek tőkésített összegét (azaz a javítási költséget mint 5%-ot

³⁴ HKR 1785, Dep. G., Protokoll 1541.

³⁵ HKR 1785, Dep. G., Protokoll 1626.

³⁶ HKR 1785, Dep. G., Protokoll 1788.

³⁷ HKR 1785, Dep. G., Protokoll 1939.

³⁸ HKR 1785, Dep. G., Protokoll 2053. A végső becsértéket a gondnok éves fizetése 300 forinttal csökkentette.

³⁹ G.C. 1785-16-691.

⁴⁰ Ugyanezzel a tőkésítési eljárással számították ki 1786-ban a pálos rend birtokainak értékét: az éves jövedelem 90%-át vették úgy, mint a birtokok értékének 4,5%-át (ld. CSÁSZÁR 1901. 422.).

beszorozták hússzal), továbbá a kaszárnyafelügyelő éves díjának ugyanígy tőkésített összegét is levonták. Így jött ki végül a 23 635 forint 48 5/6 krajcáros, a Vallásalapnak fizetendő megváltási díj.⁴¹ A táblázatos kimutatásból megtudható, hogy a kaszárnyává alakított kiscelli kolostorban 15 tiszt, és őrmestertől lefelé 721 ember elhelyezésével számoltak.

A Helytartótanács a megváltási díj tisztázására október 4-én kérdéseket intézett a Főhadparancsnoksághoz. Egyrészt tudni akarta, hogy a templom és az egykori urasági fogadó is kaszárnyaként vagy csak raktárként fog-e szolgálni. Másrészt, hogy a számvivőség által kalkulált létszám tényleg hiánytalanul be fog-e költözni, főleg a tiszteknek járó pénz-egyenértékre való tekintettel. A Helytartótanács végül tudni akarta a megváltási díjat szintén módosító átalakítási költségeket is. November 2-i válaszában a Főhadparancsnokság kijelentette, hogy mind a templom, mind a fogadó épülete a legénység elhelyezését fogja szolgálni. A július 11-i, a számvivőség által használt adathoz képest ugyanakkor eltérően adták meg a beköltöző négy század összlétszámát: a szabadságolásokat is figyelembe véve összesen kb. 400 fő, ebből 4 százados, 4 fő- és 4 alhadnagy, valamint 2 zászlós. Az átalakítás költsége 22 258 forint 1/6 krajcár, amely azonban elképzelhető, hogy még növekedni fog.

A kiscelli kolostor átalakítási költségeit, valamint az új éleslőszerraktárak építését, az uralkodó április 5-i sajtókezű levele értelmében, a Várbeli Úri utcában lévő egykori Kamara-épület („Kammeral-Haus”, más néven parancsnoki épület, illetve „Burghausisches Haus”, a várbeli 45. számú ház, azaz a mai Úri utca 58.) elárverezéséből befolyt összegből fedezték.⁴² A licitációra június 13-án került sor magában a „kamaralis” házban,⁴³ s azt Jankovics Antal gróf vette meg 17 360 forintért.⁴⁴

⁴¹ A megváltási díj kiszámítási módját illetően egy általunk nem ismert 1785. július 12-i udvari reskriptum adott eligazítást (hivatkozik rá egy 1785. október 4-i helytartótanácsi levél, G.C. 1785-16-639), majd egy későbbi irat is tisztázza a kiszámítás módját: a Haditanács 1785. november 2-án küldött levele a Morvaországi és a Magyarországi Főhadparancsnokságnak (G.C. 1785-16-691).

⁴² KR 1785, Dep. G., Protokoll 1145. A Haditanács április 6-án utasította a Magyarországi Főhadparancsnokságot, hogy a budai Műszaki és Erődítési Igazgatóság tegye meg a szükséges intézkedéseket az árverés lebonyolítására. A Főhadparancsnokság április 13-án értesítette a császári döntésről a Magyar Udvari Kamarát és a budai Műszaki Igazgatóságot, és egyúttal megbízta ezeket a licitáció lebonyolításával és az abból majdan befolyó összegnek a budai hadikasszába való átutalásával (G.C. 1785-16-232).

⁴³ Az árverésre az épület leírásával felhívás jelent meg a Magyar Hírmondóban („Tudósítások”, 1785. május 28. 328.) és a Pressburger Zeitungban („Licitation”, 1785, No. 41., [p. 8.]).

⁴⁴ Rabaný alezredes június 14-én jelentette a budai Várparancsnokságnak, hogy az árverést a Magyar Udvari Kamara 1785. június 13-án megtartotta, és Jankovics gróf nevében Chaldi prokurátor ajánlotta a legtöbbet az egyébként 17 038 forint 11 krajcárra becsült épületért (G.C. 1785-16-384). 1785. július 14-én kelt az a resolutio, melynek értelmében az árverésből befolyt összeget a hadipénztárba kellett átutalni (HKR, 1785, Protokoll, G 2189). E tranzakciót, azaz a gróf Burghaus Otto- később Hadik-féle háznak a kiscelli épület átalakítására fordított elárverezését leírja Rupp Jakab is a helytartótanácsi és kamarai iratanyag alapján (Rupp 1868, 150–151.).

Az átalakítás menete 1785-ben

Az új lőszerraktárak, valamint a kolostor és a fogadó átalakítási terveit Ludwig de la Rogne Rabaný mérnök alezredes, a budai Műszaki és Erődítési Igazgatóság vezetője⁴⁵ készítette Esterházy Miklós gyalogos (33.) regimentje ezredesének, gróf Sztáray Antalnak a használatbavételre vonatkozó instrukciói alapján. Az első tervváltozatokat 1785. január 31-én küldte Rabaný a Magyarországi Főhadparancsnokságnak, amely ezeket február 5-én továbbküldte a Haditanácsnak. E tervlapok nem maradtak fenn, csak annyit tudunk, hogy készült a kolostor földszintjéről és emeletéről is felmérési rajz, valamint ezekről külön átalakítási terv és költségvetés, továbbá a korábbi fogadónak őrházzá építéséhez egy átalakítási terv és költségvetés. Az egykori uradalmi fogadó épületét az új lőszerraktárak őrzésére szánták. E raktárbarakkok tervét, melynek mintája a prágai Lőrinc-hegyi lőszerraktár volt, szintén megküldték az előzetes költségvetéssel együtt. A terveket a Haditanács február 16-án továbbította a Műszaki és Erődítési Főhivatalnak (Genie und Fortifications Hauptamt) véleményezésre és jóváhagyásra, és egyben utasította a Magyarországi Főhadparancsnokságot, hogy a tervekről egyeztessen a Helytartótanáccsal.⁴⁶

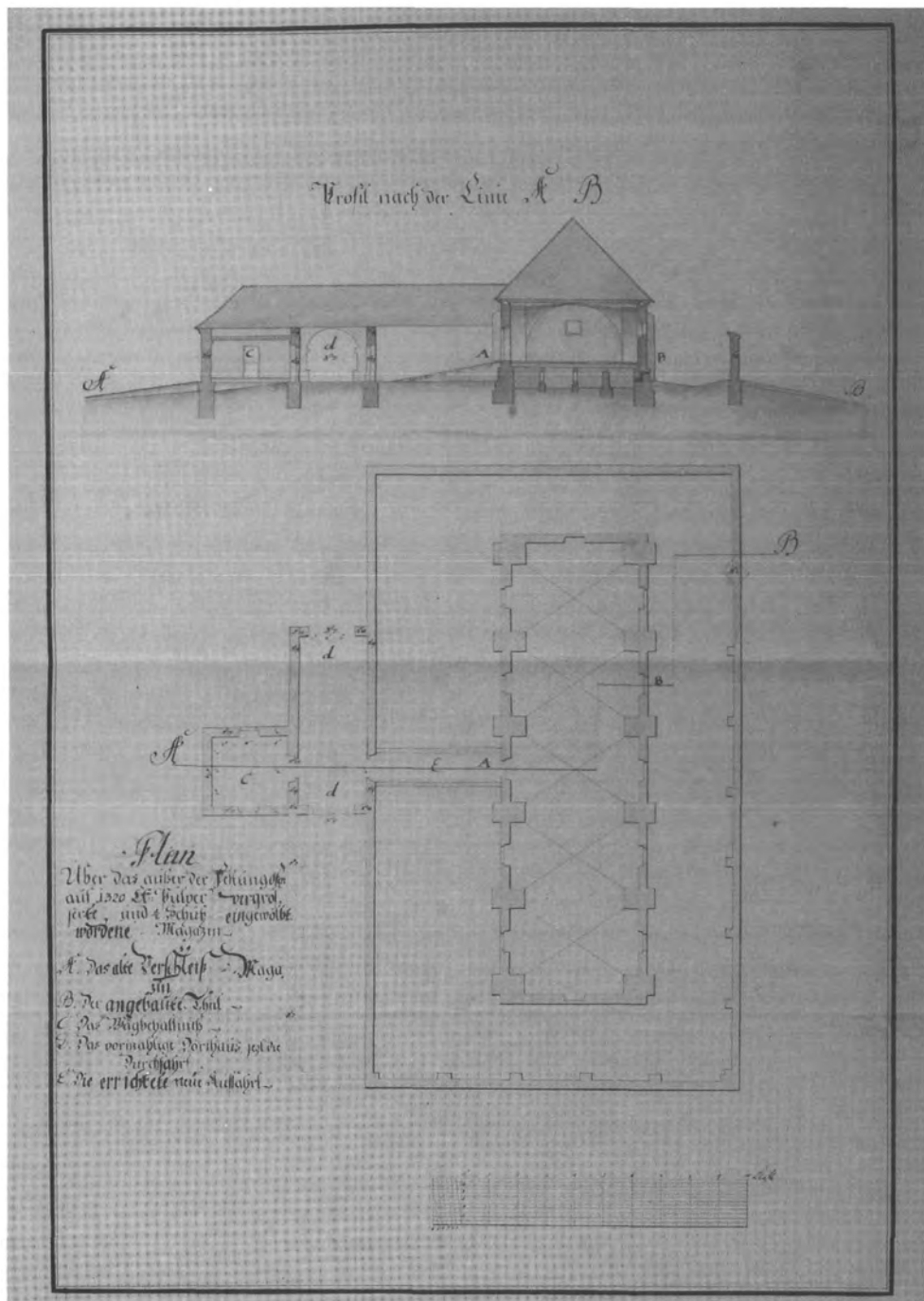
A Műszaki és Erődítési Főhivatal vezetője, Pellegrini gróf március 11-én a kiscelli kolostor átalakítási terveivel fűzött véleményét megküldte az Udvari Haditanácsnak.⁴⁷ Ebben kifejtette, hogy az épületben az átalakítási tervek szerint nem több mint 64 duplaágy helyezhető el, ami ágyhelyenként négy emberrel számolva a kolostorépület két szintjére nézve azt jelentette, hogy összesen maximum 256 katona lett volna bekvártélyozható. Ugyanakkor – tudjuk meg Pellegrini leveléből – egy század az őrmesteri rangtól lefelé, a szállásmesterek nélkül 177 emberből áll, azaz két századból álló osztály esetén legalább 354 közlegény számára kell fekhelyet biztosítani. Ebben a számban ráadásul nincsenek benne az asszonyok és gyerekek, akik a katonákkal szintén a laktanyában laktak, és nincs benne az asztalok és padok számára szükséges hely sem, egyszóval Pellegrini szerint az általa véleményezett átalakítási terv megvalósításával nem lenne elegendő hely a két Esterházy Miklós-század számára.

Pellegrini azt is szóvá tette, hogy a terv szerint mindkét szinten csak egy kis konyha lenne, hogy az őrszobába csak egy három vagy négy férőhelyes priccs és egy kis asztal férne, hogy egyáltalán nincs fogda az épületben és a raktárak túl szűkek. A Műszaki Főhivatal ezért új beosztású terv kidolgozását tartotta szükségesnek.

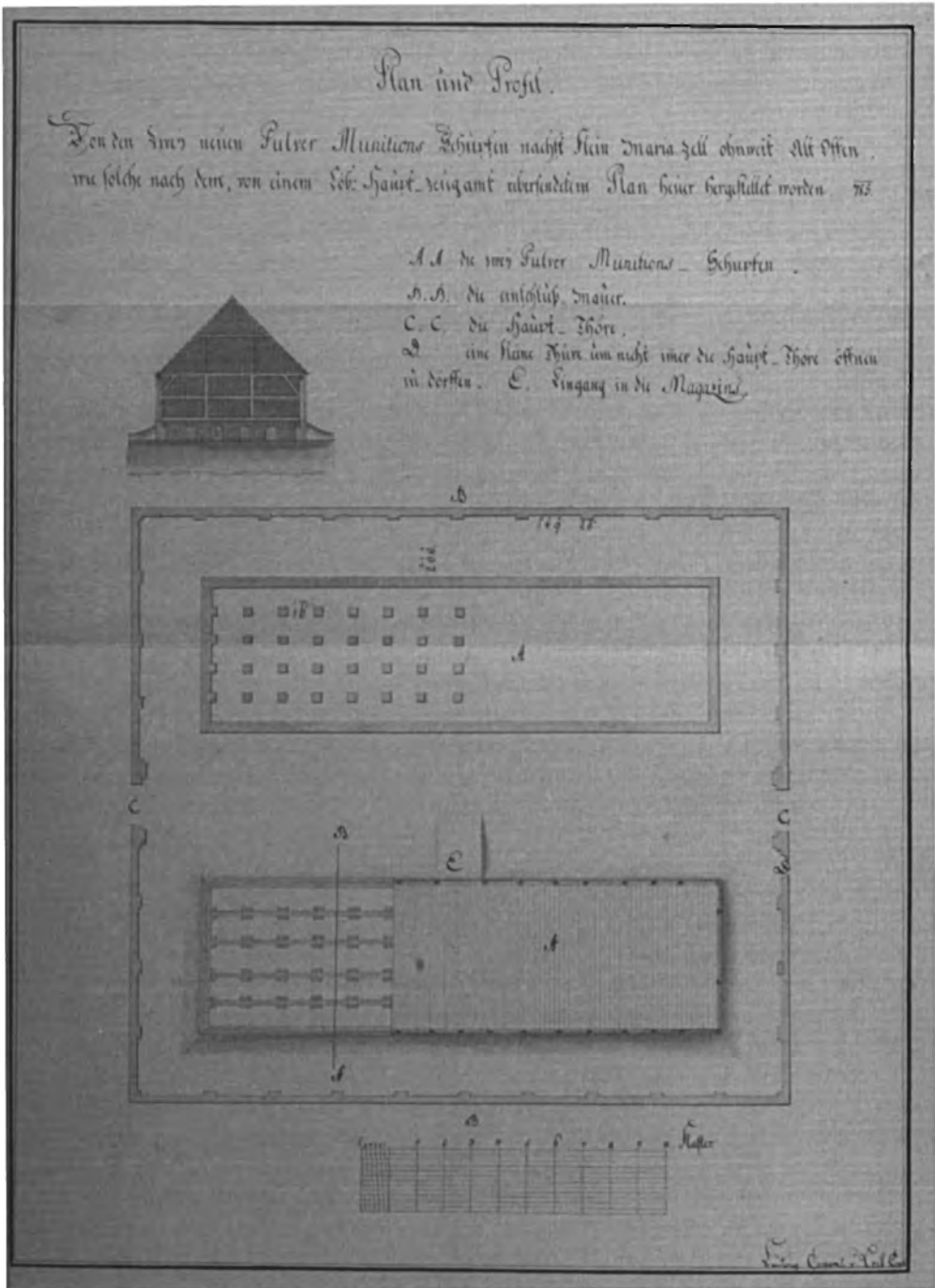
⁴⁵ HKR, 1785, G. 16–91. Ludwig de la Rogne Rabaný (neve sok helyen így szerepel: Rabanj) egy 1806-ban készített katonai névjegyzék szerint Montpellierben, Franciaországban született 1757-ben. 1776-ban tüzér, 1778-ban tizedes és még ebben az évben Feuerwerker, 1782-ben alhadnagy, 1790-ben alezredes (itt bizonyára téves a jegyzék adata: Rabanýt már az 1785-ös iratváltásban is Obrist Lieutenant-nak, azaz alezredesnek nevezik), 1793-ban kapitány, 1796-ban százados. 1805-ben került a 3. Tábori Tüzérezredhez, ahol Major századossá lépett elő. (Kriegsarchiv, Karton Nr. 8126, „GFM Lieutenant Baron Rouvroy 3tes Feld Artillerie Regiment Muster Lista den groß und kleinen Staab das obigen(!) Regiment betreffend. dd. Musterplatz Olmütz den 2ten December 806.”)

⁴⁶ HKR 1785, Protokoll, Dep. G. 517.

⁴⁷ G.C. 1785-16-198.

A kiscelli löporbarakk terve, 1786. Készítette: Ludwig tizedes
 (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Kartensammlung, GVII, 1806-D-67)

A kiscelli löporbarakk terve, 1786. Készítette: Ludwig tizedes
(Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Kartensammlung, GVII, 1806-D-67)

A kamarai fogadóépület – amelyet istállóval és kocsiszínnel ellátott órháznak szántak – átalakításával kapcsolatban Pellegrininek csak apróbb észrevételei voltak, amelyeket közvetlenül a budai Műszaki Igazgatóságnak juttattak el. Ugyanígy a lőszer- és löporraktárak építésével kapcsolatban, melyek az évi építési költsége 10 000 forint volt, instruálták már a budai Műszaki Igazgatóságot.

Az Udvari Haditanács március 19-én utasította a Főhadparancsnokságot a Műszaki és Erődítési Főhivatal észrevételei alapján annak kivizsgálására, hogy a kiscelli kaszárnya elegendő lesz-e a két század számára. Egyúttal engedélyezték a lőszer- és löporraktárak létesítéséhez a szőlők megvásárlását a 220 forintos vételáron. A budai Műszaki és Erődítési Igazgatóságnak március 30-án küldték vissza a terveket a Műszaki Főhivatal véleménye alapján való átdolgozásra.⁴⁸

Mivel a kiscelli hegyoldalra tervezett lőszerraktár-barakkok a budai Műszaki- és Erődítési Igazgatóság előrejelzése szerint május végére, a Bécsi kapunál lévő lőszer-torony evakuálásának időpontjára nem lehettek készen, és tekintetbe véve, hogy a kiscelli templom átalakításáról egyelőre még tervek sem születtek, a Magyarországi Főhadparancsnokság március 12-én engedélyt kért a Haditanácstól arra, hogy a lőszer ideiglenesen a kiscelli templom hatalmas, altemplomszerű kriptájában tárolják, mivel így csak 15 forint többlet fuvarköltség keletkezne.⁴⁹ Erre március 23-án meg is kapták az engedélyt.⁵⁰ A Főhadparancsnokság április 21-én utasította a Budai Helyőrségi Kerületi Tüzér Parancsnokságot, hogy a budai löportorony tartalmát szállítsa át a kiscelli altemplomba. Ennek előkészítéseképpen az Udvari Kamara megbízta az óbudai kamarai prefektust, hogy haladéktalanul javíttassa ki a Kiscellbe vezető utat, hogy az éles lőszer biztonsággal odaszállíthassák.⁵¹

Április 1-én a Műszaki Főhivatal óvatosságra intette a budai Műszaki- és Erődítési Igazgatóságot két tervezett fallelbontással kapcsolatban a kolostorépület földszintjén és emeletén, valamint módosítást javasolt a fogadó átalakításával kapcsolatban is.⁵² Április 6-án a Rabaný által módosított és április 3-án a Főhadparancsnokságnak

⁴⁸ G.C. 1785-16-198.

⁴⁹ HKR, 1785, Protokoll, G 957.

⁵⁰ G.C. 1785, Protocollum, 1,241.

⁵¹ G.C. 1785, Protocollum, 1,311.

⁵² „[...]so will man weiters der Ofner Fortifications Direction gegenwärtig halten, daß bey Abbrechung des gemäuers sonderheitlich zu ebener Erde in dem mit N° 15 und im oberen Stockwerk in dem mit N° 41 bemerkten Theilen des Gebäuds all mögliche Vorsicht zu beobachten sey, ansonsten sehet man hieorts nicht ab, warum jener Raum nicht benützet werde, welche zu ebener Erde, und in dem Stockwerk an vorbesagte Numern bey der Stiege anstosset.” Feltételezhető, hogy mindkét szinten a templom szentélyéhez északról csatlakozó oratórium, illetve sekrestye előtti, a kolostor északnyugati sarkánál lévő helyiségeknek a kolostor folyosójával való összenyitására volt szó. A kérdést egyértelműen csak a tervlap ismeretében lehetne eldönteni, mindenesetre a mondat második felében említett lépcső és a ténylegesen végrehajtott átalakítások alapján ez tűnik a legvalószínűbb feltételezésnek. A fogadó átalakításánál a belső tér elosztását úgy javasolták megváltoztatni, hogy egy konyhának szánt helyiséget egy lakószobával cseréljenek meg, hogy a régi kéménybe mindegyik helyiségből elhúzzható legyen a kémény, s így ne kelljen új, külső kéményt építeni. GHA 1785, 24–21.

megküldött terveket továbbküldték a Haditanácsnak, amely április 20-án ezeket továbbította a Műszaki Főhivatalnak.⁵³ Utóbbi április 30-án jelezte a Haditanácsnak, hogy Rabaný legújabb tervein továbbra is aggályosnak látja, hogy az épületben szintenként csak egy konyhával számol, az őrszobában megelégszik egy 10 láb hosszú priccselel, és az oratóriumban rabszobát [fogdát] tervez. Rabaný javaslatát, mely szerint az épületbe csak a városból kellene katonákat telepíteni, a hivatal – mint írták – csak akkor tudja mérlegelni, ha tudja, hogy ez pontosan hány főt jelent. A tervek-ből mindenestre kivehető volt, hogy emeletenként továbbra is csak 64 alvóhely lett volna kialakítható, ami a feleségeket és gyerekeket is tekintetbe véve kevésnek tűnt. A Műszaki Főhivatal ezért javasolta a templom átalakítását is.⁵⁴ A Haditanács május 2-án utasította a Magyarországi Főhadparancsnokságot, hogy küldjön ki Kiscellbe egy dandártábornokot, aki megállapítja, hogy pontosan milyen átalakítási intézkedések szükségeltetnek a kívánt létszám elhelyezésére. Május 9-én Rabanýt utasították a budai Várparancsnokság közvetítésével, hogy a kiküldött dandártábornok véleményének figyelembe vételével és a Sztáray gróffal való egyeztetést követően kezdjenek hozzá a kolostorépület megfelelő átalakításához. Május 31-én a budai Várparancsnokság megküldte a Magyarországi Főhadparancsnokságnak az újabb, közösen kidolgozott terveket és költségvetést azzal a megjegyzéssel, hogy, amennyiben a templomot is átalakítanák a kaszárnya céljaira, úgy összesen két divízió, azaz négy század számára lehetne megfelelő laktanyát létesíteni.⁵⁵ A Magyarországi Főhadparancsnokság az újabb átalakítási terveket és költségvetést június 4-én terjesztette be az Udvari Haditanácsnak.⁵⁶ Az Udvari Haditanács június 11-én úgy rendelkezett (és ezt a Főhadparancsnokság június 18-án a budai Műszaki Igazgatósághoz továbbította), hogy egyelőre ne kezdjenek hozzá az építkezéshez.⁵⁷ Mindazonáltal az építkezést már a május 9-i rendelkezésnek megfelelően időközben elkezdték, s a budai Műszaki Igazgatóság június 22-i jelentése szerint már félig el is készültek a tisztai szállással, a markotányos helyiségeivel és a latrinákkal, sőt, számla ellenében már 1000 forintot ki is utaltak az építőmesternek, akinek további követelése volt az addigi munkáért. A Főhadparancsnokság ebben a kényes helyzetben, amikor tehát már megkezdték az építkezést a Haditanács elkésett akarata ellenére, június 25-én hivatkozott a május 2-i Haditanács-parancsra, amely elrendelte az átalakítást, és kifejezte azt a véleményét, hogy a kolostor átalakítási munkái nem tűnnek további halasztást. Mindazonáltal az építkezést egyelőre felfüggesztették.⁵⁸ A Haditanács a június 4-én betervezett átalakítási terveket július 7-én a Műszaki Főhivatalhoz juttatta, és ezzel párhuzamosan újabb előterjesztést nyújtott be a császárhoz a kiscelli kaszárnya átalakításának folytatásával kapcsolatban.⁵⁹ Július 27-én császári rendelet mondta ki az építkezés folyta-

⁵³ G.C. 1785, Protocollum, 1,257, illetve HKR 1785, Dep. G., Protokoll 1223.

⁵⁴ HKR 1785, Dep. G., Protokoll 1382.

⁵⁵ G.C. 1785, Protocollum, 1,405.

⁵⁶ HKR 1785, Dep. G., Protokoll 1382.

⁵⁷ G.C. 1785, Protocollum, 1,425.

⁵⁸ G.C. 1785, Protocollum, 1,442.

⁵⁹ G.C. 1785, Protocollum, 1,479. Az előterjesztés tartalmát nem ismerjük, de nyilván az építkezés folytatását indítványozta.

tását, amelynek alapján Rabaný augusztus 1-én újraindította a munkálatot. Eközben a Műszaki Főhivatal július 30-i dátummal véleményezte a Sztáray gróf, Alvinczy tábornok és Rabaný által közösen módosított átalakítási terveket.⁶⁰ A tervek, mint már említettük, immár két divízió, azaz négy század elhelyezésére készültek, a templomter laktanya céljára való hasznosításával. E tervlapok sem maradtak fenn, így csak a Műszaki Főhivatal véleményéből vannak részletesebb ismereteink róluk. A terv az eddigi, a kolostorépületben elhelyezett 64 duplaágy mellett a templomban felállítandó 204 ágyat irányzott elő a legénység számára a tisztai szállás mellett 536 közlegény részére. A főhivatal kétségét fejezte ki, hogy ekkora befogadóképesség elegendő lenne négy század bekvártélyozására, hiszen a gyermekek és asszonyok elhelyezését is számításba kellett venni, továbbá emlékeztettek rá, hogy táborozás idején (zur Laagers-Zeit) további legénység elhelyezését kell megoldani a folyosókra helyezett szalmán. A főhivatal az ügyben legfelsőbb döntést tartott kívánatosnak. A Műszaki Főhivatal további észrevétele az volt, hogy a szállásmesterek és felcserek elhelyezése nincs feltüntetve a terveken, mert, habár két üres szobát jelez a terv, de ezek csak akkor jöhetnek számításba mint felcser- és szállásmester-szállások, ha ezeket kályhával és kéményekkel látnák el. Az új konyhákhoz azt a megjegyzést fűzték, hogy nagyon jó helyen vannak, de egy öllel meg kell hosszabbítani és 3 lábbal ki kell szélesíteni ezeket, hogy a tűzhelyek 5 láb szélesek lehessenek és hosszúságban is megfelelő nagyságúak legyenek a legénység és az asszonyok edényeinek. A kripta istentisztelet céljára való igénybevételével kapcsolatban figyelmeztettek, hogy ez olyan hideg, mint egy pince, és a forró nyári napokon az ide belépő legénységet a hirtelen nagy hőmérsékletváltozással betegség veszélyének teszik ki.

A Főhivatal a tisztai szállásnál „téli ablakokra” (azaz dupla ablakokra) kért 285 forint jóváhagyását felsőbb engedélyezéshez kötötte.

A Magyarországi Főhadparancsnokság a Műszaki Főhivatal véleményét augusztus 10-én továbbította a budai Várparancsnoksághoz azzal, hogy a budai Műszaki és Erődítési Igazgatóságon keresztül intézkedjen az írottak figyelembe vételéről, illetve, hogy a „téli ablakok” (azaz kettős ablakok) készítésénél az irányadó a minden egyéb kaszárnyára igaz elv, azaz, hogy a legénységnek elég tágas és az egészségét nem veszélyeztető helyiségeket kell kialakítani.

Rabaný augusztus 2-án öt vagy hatezer forint folyósítását kérte a budai hadi kaszárnyába a Magyarországi Főhadparancsnokságtól az építkezés folytatásához szükséges költségek fedezésére.⁶¹ A Főhadparancsnokság 1785. augusztus 4-én utasította a budai hadi kasszát, hogy a Magyar Udvari Kamarától a kamarai ház elárverezéséből befolyt összeg terhére utaljon ki a budai Műszaki Igazgatóság részére 5000 forintot.⁶² A következő 6000 forint kiutalását a budai Műszaki Igazgatóság részére október 29-én rendelte el a Főhadparancsnokság.⁶³

⁶⁰ G.C. 1785-16-491.

⁶¹ G.C. 1785-16-482.

⁶² G.C.1785-16-482. A Főhadparancsnokság arra az esetre, ha a kamarai ház vételára még nem érkezett volna be, a kurrens kasszából rendelte az 5000 forintot kifizetni.

⁶³ G.C. 1785-16-637.

Augusztus 22-én a budai Várparancsnokság jelezte a Főhadparancsnokságnak, hogy, mivel a kiscelli kolostor átépítése éppen csak megkezdődött, a gondnok személyének kijelölésével még várni lehet.⁶⁴

1785 végére a kiscelli trinitárius kolostor kaszárnyává alakítása még nem készült el, de egy december 6-i ülés – melyen a Helytartótanács és a Főhadparancsnokság képviselői az új katonai elhelyezési tervet (Dislocations Plan) tárgyalták meg – jegyzőkönyve szerint az épületben továbbra is négy Esterházy-gyalogezredből (33.) való század elhelyezésével számoltak.⁶⁵

1786: Az átalakítás befejezése és az Esterházy-századok bekvártélyozása

1786 tavaszán az épületbe még mindig nem költöztek be az Esterházy-gyalogezred (33.) századai. Sztáray Antal ezredes 1786. május 18-án jelentést küldött a Magyarországi Főhadparancsnokságnak, amelyben tételesen elsorolta azokat az akadályokat, melyek útjában álltak a Pesten állomásozó négy század Kiscellbe költözésének.⁶⁶ Először: némely tiszt lakás a földszintre került és ezért az egészségre ártalmas. Másodsor: túl kevés istállót alakítottak ki a négy század tisztjeinek, holott a lóval rendelkező tisztek fizetnek az istállókért. Harmadszor: a legénység nagy részét a templomtérben újonnan kialakított szobákban helyezték el, de mivel az új falak olyan nedvesek még, hogy az egészségre ártalmasak, ezért – így Sztáray – ebben az évben lehetetlen lesz beköltözni. Negyedszer: a markotányos (traiteur), azaz a fogadós számára nem gondoskodtak elegendő raktárhelyiségről, ami veszélyezteti a tisztek és a legénység mindenkori, piaci áron való hiánytalan ellátását. Ötödször: nem alakítottak ki mészárszéket, holott a kaszárnyában elhelyezendő több mint 400 ember naponta több mint 2 fontmázsa húst fogyaszt el, amelynek mindennapos beszerzése Óbudáról egyrészt a szolgálattétel rovására menne, másrészt télen egyébként is lehetetlen. Sztáray figyelmeztető jelentését követően Alvinczy báró Rabány-val kiment Kiscellbe, és helyszíni szemlét tartott az épületben. Erről a Főhadparancsnoksághoz eljuttatott, május 22-i jelentésében⁶⁷ leírja, hogy a falak nedvességét illetően Rabány azt a tájékoztatást adta, hogy az összes főfal még az előző évben készült, csak a válaszfalak ideiek, és jóllehet jelenleg éppen a stukkátor dolgozik rajtuk, de ez vékony

⁶⁴ G.C. 1785-16-522.

⁶⁵ A Ferdinand Ebhardt által összeállított ezredtörténet szerint 1785 tavaszán már elkészült a laktanyává alakítás és „[...] az ezredesi zászlóaljat a Vízivárosból oda [azaz Kiscellbe] helyezték.” (EBHARDT 1888, 147.) Bár Ebhardt nem látta el pontos jegyzetekkel munkáját, de levéltári forrásokból – egyebek között a kismartoni Esterházy-levéltárból – merítette információit. Ennek ellenére ezt a közlését fenntartásokkal fogadjuk, hiszen az általunk átnézett haditanácsi és műszaki főhivatali iratokban a pesti, Sztáray Antal parancsnoksága alatt álló század(ok) átköltöztetéséről van szó, s a vízivárosi Esterházy-egységek csak a Várból való leköltözés kapcsán kerülnek szóba. Szintűgy a Sztáray-féle század bekvártélyozására utal, hogy a kolostorépületből 1785 márciusában még el nem szállított ásványgyűjtemény ügyében a kamara a Helytartótanáccsal való levélváltásában Sztáray Antal gróftól említi, mint átvevő felet. (PÁLVÖLGYI 1961. 351.)

⁶⁶ G.C. 1786-16-410.

⁶⁷ G.C. 1786-16-410.

réteg, amely nem sok nedvességet tartalmaz és hamar kiszárad. A markotányos elhelyezése ügyében Rabaný információja szerint már intézkedtek. Ennek épületen belüli elhelyezkedését a mészárszékkal kapcsolatos megoldási javaslat alapján következtethetjük ki. Alvinczy Rabaný-val ugyanis azt a megoldást találta ki arra a problémára, hogy hogyan lehetne a markotányos helyiségeit mészárszékkal bővíteni, hogy a markotányos mellé tervezett, még el nem készült négy loállásos istálló helyett alakítsanak itt ki mészárszéket, és a már elkészült, 11 loállásos istállót bővítsék „felfelé” 20 állásosra. Mivel egy fennmaradt, datálatlan terv alapján tudjuk, hogy az istállók a nyugati melléképületszárnyban voltak, ezért valószínűsíthető, hogy a markotányos helyiségei a mészárszékkal a déli melléképületszárny nyugati felébe kerültek, és az istállók „felfelé” bővítése a nyugati melléképület északi irányú toldását jelenti. Alvinczy javaslatainak kivitelezésére a Főhadparancsnokság május 22-én utasította a budai Műszaki Igazgatóságot.

Az átalakítás ütemét Sztáray azonban továbbra is aggasztónak találta és június 5-i, a Főhadparancsnokságnak írt levelében kifejezte az iránti kételyét, hogy az az évi táborozási időnyt követően, azaz ősszel, beköltözhetne a négy század Kiscellbe. Mivel úgy látta, hogy az építkezés hiányosságaira nem tudja kellő mértékben ráirányítani a Főhadparancsnokság figyelmét, egy közös vizsgálóbizottság felállítását indítványozta.⁶⁸ A Magyarországi Főhadparancsnokság azonban nem hagyta magán eluralkodni a Sztáray sugallta pesszimizmust, és június 14-én az ezredesnek írt válaszban leszögezte, hogy csak akkor állít fel közös bizottságot, ha a Műszaki Igazgatóság az épület átalakítását már készre jelentette, illetve nyilatkozott arról, hogy a beköltözés nem jár veszéllyel a katonák számára, és ezt az Esterházy-ezred mégsem fogadná el.

1786. június 26-án az Esterházy-regiment azzal a kéréssel folyamodott a Főhadparancsnoksághoz, hogy a négy századnak a táborozás utáni zökkenőmentes beköltözése, a berendezkedés előkészítése érdekében, a kiscelli épületet már a táborozás előtt öt nappal birtokba vehessék. A budai Várparancsnokság – amelyet a Főhadparancsnokság kérdezett meg az ügyben – válasza erre csak annyi volt, hogy akkor lehet beköltözni az épületbe, ha az nem károsítja a katonák egészségét.⁶⁹

Július 6-án jelezte az Esterházy-ezred, hogy sem a mészárszék nem készült el, sem a raktárbővítés nem kezdődött el, és a ruharaktár elkészülése is reménytelen négy héten belül, ezért vizsgálatot kértek az ügyben.⁷⁰ Július 8-án ezekre az aggodalmakra azt a választ kapták, hogy mivel a kaszárnya még nem készült el, ezért az oda szánt századoknak nem kell menetre kész állapotban lenniük, de olyan fokú készületségben kell várakozniuk, hogy ősszel be tudjanak költözni Kiscellbe.⁷¹

Július 26-án Karner, az átépítés elszámolási vezetője, erődítési számvizsgáló kérte a Főhadparancsnokságot az építkezésre szánt összeg utolsó, 5258 forint 56 krajcáros részletének átutalására.⁷²

⁶⁸ G.C. 1786-16-480.

⁶⁹ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 476.

⁷⁰ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 483.

⁷¹ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 483.

⁷² G.C. 1786, Dep. G. Protocollum, Departamentum Oeconomici, 538.

Augusztus 2-án az Esterházy-ezred kérte, hogy a hadgyakorlat befejezte után – mivel még nem tudtak Kiscellbe beköltözni, de nem akartak a pesti táborba sem visszatérni – kis időre Budakeszin, Budaörsön és Hidegkúton szállásolhassanak be.⁷³

Sztáray augusztus 21-i feljegyzésében már csak három akadályát nevezte meg katonái beköltözésének.⁷⁴ A dupla ablakok hiányát a tisztai lakásoknál, valamint a századraktárakban az állványzatok kiépítésének, illetve a kaszárnyához vezető úton a korlát elkészítésének elmaradását. Sztáray szerint Rabaný azzal tért ki ezek pótlása elől, hogy nincs ilyen értelmű utasítása, ezért az ezredes arra kérte a Főhadparancsnokságot, hogy utasítsák Rabanýt, főleg a raktárak bepolcozására, mert azt különben a saját századainak kellene elvégezni. Augusztus 26-án az Udvari Haditanács Sztáray kifogásai közül a raktárak bepolcozását és a duplaablakok elkészítését elrendelte.⁷⁵

Az Esterházy Miklós-gyalogezred (33.) négy százada 1786. szeptember 27-én költözött be a kiscelli kaszárnyába. Még szeptember 7-én azzal a kéréssel fordult az ezred a Főhadparancsnoksághoz, hogy a hónap végén beköltözhessen az épületbe, és azokról a hibákról és hiányosságokról, amelyek még a beköltözést hátráltatták listát mellékeltek.⁷⁶ A szeptember 4-i keltezésű hibajegyzék a következőket tartalmazta: 1. a kút elkészítése (működésbe hozása); 2. a kocsiszínek padlózatának és zárának elkészítése; 3. a magtár padozatának elkészítése; 4. a tisztai szállásoknál a duplaablakok kivitelezése; 5. az istállókban a szénatartó karámok megépítése; 6. a századraktárakban az állványok és fegyvertartó szekrények elkészítése; 7. az őrszobában a priccsek és az őrszobából a hátsó lépcsőre vezető ajtó elkészítése; 8. a balesetek elkerülése érdekében a löporraktár-barakkokhoz vezető úton a korlát megépítése.⁷⁷ E hiányosságokat, úgy tűnik, nem egész két hét alatt pótolták, legalábbis erre következtethetünk Rabaný szeptember 18-i, a Főhadparancsnokságnak írt leveléből, melyben kéri, hogy ha Sztáray ezredes szeptember 22-én már át akarja venni az épületet, akkor nevezzenek ki egy hadbiztossági tisztet (Commissariats Offizier) az átadási aktus lebonyolítására, Sztáray adja meg a pontos órát, amikor ennek végbe kellene mennie, továbbá nevezzenek ki egy gondnokot a kaszárnyába, hogy Rabaný a jelenleg e célból alkalmazott fősánc-tizedest (Oberschanzcorporal) le tudja váltani.⁷⁸ A Főhadparancsnokság egy Mayer nevű hadbiztossági tisztet nevezett ki az átadási ügylet lebonyolítására és beiktatták gondnoknak az Óbudai Ruházati raktárban foglalkoztatott félrokkant Joseph Krumpholz tizedest.⁷⁹ Szeptember 28-án jelentette az ezred, hogy Pest megyei állomáshelyéről az érintett négy század szeptember 27-én beköltözött Kiscellbe. Egyúttal a betegeknek a budai ezredkórházba szállításához előfogatokat kértek.⁸⁰

⁷³ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 565.

⁷⁴ G.C. 1786-16-766.

⁷⁵ G.C. 1786-16-766.

⁷⁶ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici,

⁷⁷ G.C. 1786-16-827.

⁷⁸ G.C. 1786-16-844.

⁷⁹ HKR 1786, Dep. G. Protokoll, 3534 és G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 711.

⁸⁰ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 738.

A beköltözéssel együtt az ezred és az Ellátóhivatal között megegyezés jött létre a természetbeli juttatásokról és szolgáltatásokról.⁸¹ Az Ellátóhivatal szeptember 29-én arról nyilatkozott, hogy Kiscellbe a kenyérszállítást legcélszerűbben előfogatokon (Vorspann) bonyolíthatnák le, úgy, ahogy ez a kiscelli lőporraktáraknál szolgálatot teljesítő tüzéregységek számára történt.⁸² Október 7-én Mottoni hadbiztossági tiszt arról tett a Főhadparancsnokságnak jelentést, hogy a kenyér és fa Kiscellbe szállítását a Vízivárosban is alkalmazott szállítóval oldhatnák meg. Mottoni javaslatát a Főhadparancsnokság október 11-én terjesztette jóváhagyásra az Udvari Haditanács elé, és felhatalmazást kért a szállítóval való szerződés kötésre.⁸³

Sztáray még azt is tisztázta a Kiscellbe költözés előtt, hogy honnan szerezzenek papot a misékhez.⁸⁴ Szeptember 7-i, ez irányú kérdésre a Főhadparancsnokság azt az eligazítást adta, hogy a kiscelli miséket vásár- és ünnepnapokon magának az ezredkáplánnak kell megtartania, mert a vízivárosi Esterházy-századok (33. ezred) a vízivárosi plébániatemplomban – azaz a Bomba téri Szent Anna templomban – is részt vehetnek az istentiszteleteken, így az ezredkáplán mentesül e feladat alól.⁸⁵

A kiscelli kolostor átalakításának építésvezetője Oelsner kamarai kőműves volt.⁸⁶ Tevékenységéről nem árajánlatból, elszámolásból vagy egyéb, a normális ügymenet részét képező iratból tudunk, hanem mindössze egy kártérítési követelési ügyének iktatókönyvi bejegyzéséből. 1786. augusztus 23-án az Udvari Haditanács a Magyarországi Főhadparancsnoksághoz továbbította Oelsnernek az uralkodó által széljegyzetelt kártérítési kérelmét azzal az utasítással, hogy vizsgálják ki, mennyiben jogos az építómesternek az előre nem látható kiadások megtérítése iránti igénye.⁸⁷ A budai Műszaki Igazgatóság az augusztus 30-án elrendelt vizsgálatról szeptember 2-án jelentést küldött a Főhadparancsnokságnak azzal a konklúzióval, hogy Oelsner követelései jogosak: valóban kár érte azáltal, hogy az építkezéshez szükséges vizet nem tudta a helyi kútból merni, hanem azt Kiscellbe kellett szállíttatni, valamint az is előre nem kalkulált költséget jelentett, hogy a tető egy darabját is ki kellett javítania. Előbbiért egyébként 200, utóbbiért 100 forint kártérítésről szólt a kérelem.⁸⁸ Oelsner követelésének kielégítését a császár kivételes jelleggel jóváhagyta, s erről a Haditanács szeptember 27-én küldött a Főhadparancsnokságnak értesítést.⁸⁹ Az építkezés során nem csak ez a 300 forintos többletköltség jelentkezett. Rabaný 1786. november 3-án összesen 5400 forint költségtüllépés megtérítését, ennek az összegnek a budai Hadikasszához utalását kérvényezte.⁹⁰ Levelében azt is előadta,

⁸¹ G.C. 1786-16-827.

⁸² G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 746.

⁸³ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 767.

⁸⁴ G.C. 1786-16-827.

⁸⁵ G.C. 1786-16-827.

⁸⁶ Oelsner már 1783-ban is készített becslést az óbudai uradalom ingatlanairól, és valószínűleg azonos azzal az A[nton].J[oseph]. Oelsner kőműves mesterrel, aki a trinitárius rend feloszlata után a kiscelli épületekről is értékbecslést adott (SCHOEN kandidátusi, 21., illetve: BERTALAN 1942. 19).

⁸⁷ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 638.

⁸⁸ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 662.

⁸⁹ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 744.

⁹⁰ G.C. 1786-16-1007.

hogy mi okozta ezt a jelentős többletkiadást. Először: a konyhák és a illemhelyek alapjainak ásásakor sokkal mélyebbre kellett menni, mint eredetileg gondolták, mivel nagy lyukakat találtak, amelyekből köveket kellett kifejteni. Másodszer: a templom ablaknyílásainak átalakításakor igen nagy nehézséget okozott, hogy a nagy pillérek közti falban igen kemény nagy kődarabokat használtak falazáshoz, amelyek kitörésével a várnál sokkal nagyobb visszafalazandó hézagok keletkeztek. Harmadszor: a közlegények illemhelyének kialakításakor nem tudtak emésztőgödört ásni, mert az adott helyen sziklába ütköztek, ehelyett egy 47 öl hosszú csatornát kellett létesíteni. Negyedszer: legfelsőbb parancsra több istállót és kocsiszínt, valamint 12 falazott fatároló fészert („gemauerte Holz schüpfen”) kellett létesíteni. Ötödször: a századraktárakban állványzatot kellett építeni, valamint a pince padozatát ki kellett cserélni. Hatodszor a kaszárnya körüli kutak rendbehozatala is komoly feladat volt: a kaszárnya alatti, Óbuda felé eső régi kút merítő szerkezetét új pumpával látták el és befedték, egy másik, használaton kívüli, az istállók mögött található kútnál a merítő kutat és a szerkezetet is üzemképesé tették, valamint a kaszárnya udvarán található nagy kút befagyás elleni lefedését készítették el.⁹¹ Végül a lőporraktárhoz vezető út korlátját is elkészítették.

A kiscelli kaszárnya vízellátása a Rabaný által a fenti hatodik pontban előadott munkák ellenére továbbra is komoly problémát okozott. 1786. november 26-án Sztáray ezredes jelentést írt a kérdésről a Főhadparancsnokságnak.⁹² A kaszárnya udvarán található nagy kút vízkapacitása eszerint ingadozó: ha 24 óráig normális mértékben használják, akkor a következő 24 órában pihentetniük kell, hogy a rákövetkező napon megint kielégítő vízmennyiséget adjon, ha ugyanis kimerül a kút, akkor a kis mennyiségű vízzel együtt homokot is mernek. Azaz a naponta rengeteg vizet fogyasztó négy század, a lovak, a nők, gyerekek és az egyéb személyzet csak minden másnap tudják a nagy kutat használni. Sztáray emlékeztetett, hogy a kb. 40 főt kitevő szerzetesi közösség vízellátása is már időről-időre kimaradozott, tehát aligha várható, hogy a szabadságolások nélkül mintegy 420 fős laktanyai létszámot ki tudnák elégíteni e kútból. A hegy lábánál lévő kisebb pumpás kút ugyan sokkal több vizet ad, ennek azonban nagy hátránya, hogy a napi mintegy 70 akónyi mennyiséget a meredek hegyen, illetve a meredekség miatt a hosszú kerülő úton felszállítani a legénység nagy igénybevételét jelenti, amit a katonák nehezményeznének, és mintegy büntetésként fognának fel. Ezért Sztáray egyrészt 12 elítelt alkalmazását kérte vízhozásra, másrészt kérte, hogy a Műszaki Igazgatóság mielőbb enyhítsen a vízhiányon. Az ezredes az iránt is érdeklődött, hogy van-e lehetőség és kinek a költségén arra, hogy ha az alsó kút is kevés vizet adna és a nagy kút vízhozama is kimarad, akkor, mivel a harmadik, a kaszárnyától nem messze lévő kút kapacitása is igen korlátozott, a Dunáról hozasanak vizet. A kiscelli vízellátás 1786 decemberében szükségessé tette, hogy a kutakat szakemberekkel vizsgáltsák meg. A Főhadparancsnoksághoz 1786. december 13-i, budai keltezéssel Kendl von Kainzenberg, mérnök alszázados és Hieronymus Vogel pesti kútásómaster egy feljegyzést juttatott.⁹³ A kiscelli kutak vizsgálatának

⁹¹ A kolostorépületen kívüli „régii” kút azonos lehet a Bertalan által is említett, második, már korábban létesített kúttal a kolostor területén kívül (BERTALAN 1942. 74–75, 55. jegyzet.).

⁹² G.C. 1786-16-1152.

⁹³ G.C. 1786-16-1152.

– melyet báró Mallovetz, a kiscelli két divízió parancsnokának jelenlétében folytattak le – eredménye, hogy kiderült: a kaszárnya udvarán lévő nagy kútban nem egy szabályos forrás vize van, hanem csupán egy ún. csurgóvíz („Seichwasser”), amely nem alulról fakad, hanem oldalról, és vízellátása, főleg ősszel, amikor a hegyi vizek elapadnak, kimarad. Ugyanebből az okból az istállók mögötti kis kút is csak kevés vizet adhat. Ezzel szemben úgy találták, hogy a hegy lábánál, a kaszárnya kapujától mintegy 100 lépésre található úgynevezett kutacska („Brünndl”) igazi forrásvízre épült, amely nem csak, hogy elegendő vizet ad, de egyenesen annál bővebb vizű, minél többet mernek belőle. Egyszóval ez utóbbinál, ha a merítőkart és a pumpát rendben tartják, nem kell vízhiánnyal számolni. Mivel azonban nagy igénybevétel esetén a kút berendezése hamar tönkre mehet, javasolták egy új, második pumpa beállítását és a merítőlánc lecserélését, valamint egyúttal a nagy kút pihentetését, hogy szükség esetére elegendő víz gyűlhessen össze benne. Kívánatosnak tartották azt is, hogy a nők a ruha mosását ne az udvari nagy kútnál, hanem az istállók mögötti kisebbnél végezzék, hogy egyrészt az udvart tisztán lehessen tartani, másrészt, hogy így is vizet takarítsanak meg. A javasolt pumpa árajánlatuk szerint 49 forint 6 krajcárba került volna, míg a nagy kúthoz egy új, 30 öl hosszú kútlánc 90 forintba. A kútásó szakember véleményét Rabaný december 14-én azzal a kiegészítéssel juttatta el a Főhadparancsnoksághoz, hogy ugyan az alsó kútról a víz feljuttatása fáradságos munka, de ennek megkönnyítése érdekében már egy fa korlátot csináltatott, és éppen most készül egy fa deszkából álló lépcső hozzá. Rabaný kalkulációja szerint a vízhordás naponta az erre kijelölt embertől 2–3 óra munkát igényel és a kaszárnya legénységének létszámát figyelembe véve ez a szolgálat átlagosan 14 naponta vagy inkább három hetente kerülne egy-egy katonára. Rabaný ennek figyelembe vételét, továbbá a már addig a kutakra költött összeg nagyságának mérlegelést kérte és egyúttal a kútásó mester által javasolt új pumpa és kútlánc megvásárlásának engedélyezését várta a Főhadparancsnokságtól.

A Főhadparancsnokság az ügyben végül december 16-án értesítette a budai Műszaki Igazgatóság és az Esterházy-ezredet is, hogy Rabaný álláspontját fogadta el, azaz kibővítette az alsó kút vízkapacitását egy újabb pumpával, de nem engedélyezte elitéltek alkalmazását a vízhordásra, és a Dunáról bérkocsin való vízhordást is elvetette.⁹⁴ Az ügy azonban itt még nem ért véget, ugyanis 1787 februárjában a kaszárnyában újra azt tapasztalták, hogy még a három kút használatával sem jutnak elegendő vízhez. Rabaný február 3-i levelében jelezte, hogy a vízhiány enyhítésére már 11 fuvar vizet hozatott, alkalmanként 30 krajcárért.⁹⁵ Rabaný felfoghatatlannak tartotta a kutak vízhiányát és nem tudott másra következtetni, mint, hogy a források egyszerűen befagytak, mivel a jelentés írásának napján megint azt a hírt kapta, hogy elegendő vizet adtak a kutak. Egyúttal engedélyt kért arra, hogy a hasonló szükséghelyzetekben az erődítési alaplóból („ex Fundo fortificatorio”) megtehesse a szükséges intézkedéseket. A Főhadparancsnokság február 7-én engedélyezte szükséghelyzetekben a Dunáról való vízhordást Kis-cellbe, de egyúttal választ kért a kutak vízellátásának kimaradásaira.⁹⁶

⁹⁴ G.C. 1786-16-1152.

⁹⁵ G.C. 1787-16-100.

⁹⁶ G.C. 1787-16-100. A kérdés tisztázására a későbbiekből nincsen adatunk.

Az Esterházy-ezred és a budai Műszaki Igazgatóság mint az átalakítás irányítója közti utolsó rövid mérközés a tisztí szállásokhoz kialakítandó külön szárítóhelyiségek kialakítása ügyében zajlott. Az ezred 1786. november 25-i ez irányú kérését a Főhadparancsnokság azzal utasította el, hogy ilyen szárítóhelyiségek semelyik kaszárnnyában nincsenek.⁹⁷

A kiscelli építkezésekre szánt várbeli kamarai ház elárverezéséből befolyt összeg és a tényleges ráfordítás – az 5400 forintos többletköltséggel – közti különbség, a Főhadparancsnokság 1786. november 29-én Bécsbe küldött kimutatása szerint összesen 10 298 forint 56 krajcárt tett ki.⁹⁸ Ennek az összegnek az ismeretében módosították a Vallásalaprak fizetendő jóvátétel összegét is, amelynek éves törlesztőrészelete egy 1787. április 3-i összesítő táblázat szerint 330 forint 7 3/8 krajcár volt.⁹⁹

A kolostor átépítési munkálatai bizonyára még az 1786. évben befejeződtek.

A kiscelli kaszárnnya és környékének helyszínrajza, 1837. Készítette: Joseph Köhlner tizedes (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Kartensammlung, GVII, 1837-D-288)

⁹⁷ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 957.

⁹⁸ G.C. 1786, Protocollum, Departamentum Oeconomici, 913 és 1018, valamint HKR 1786, Dep. G. Protokoll, 4184. és HKR 1787, Dep. G. Protokoll, 26.

⁹⁹ G.C. 1787-16-297. A kimutatás felsorolja a magyarországi felosztott és katonai célra szánt kolostorokat, valamint egyéb egyházi épületeket. A táblázatban feltüntették azt is, hogy megtörtént-e már az átvétel, és meghatározták-e már a megváltás törlesztőrészeletét.

A kiscelli fogadó

A kolostor átépítésével párhuzamosan elkészült a kolostortól nem messze a két lőszerraktár és a korábbi kamarai fogadóból az ezeket kiszolgáló őrház is. Ez ma is áll, bár csonkán és igen rossz állapotban a Kiscelli Múzeum melletti parkban. Az „Arany Szőlőfürthöz” (zum goldenen Trauben) címzett kocsmá épületéről tudjuk, hogy Zichy Miklós Bebé Károllyal 1746. július 21-én szerződést kötött az előzetesen egyeztetett rajz alapján a teljes felépítésére a kőműves, ács, asztalos, üveges, kályhás, lakatos és egyéb szükséges munkákat is beleértve, amiért Bebo 1000 forint készpénzt, valamint 100 köböl követ, 40 kocsi téglát és 17 kocsi tetőcserepet, valamint megfelelő szállítóeszközöket kapott.¹⁰⁰ Az építkezés befejezése 1747. június 15-ig biztosan megtörtént, mert ekkorra fizették ki Bebónak a szerződés szerint járó teljes összeget. 1774-ben Jacob Gföller gödöllői kamarai építész készített egy felmérési tervet,¹⁰¹ valamint Frantz R. Ferberth óbudai uradalmi prefektus egy leírást és állapotfelmérést.¹⁰² Az épület részeit számba vevő lista szerint ekkor a kocsmá egy kb. 50m²-es, 3,3 m belmagasságú vendéglőrészből (alatta, helyesebben egy ebből a helyiségből megközelíthető, a háztól keletre fekvő, 70 akó befogadóképességű pince), emellett egy kb. 18 m²-es, szintén 3,3 m belmagasságú „extra szobá”-ból és egy ugyanakkora kamrából, egy kb. 28 m²-es, ugyancsak 3,3 m belmagasságú konyhából és a fogadónak az ugyanakkora szobájából állt. A kocsmához egy 4,2 m széles és 17,7 m hosszú, 3 m magas falazott fészert tartozott, amely nyáron a kolostorba érkező zarándokok számára (kirch fährter) szolgált szállásul. A fogadó alaprajzi elrendezésére egy 1837-ben felvett felmérési rajzból következtethetünk.¹⁰³ A vendéglő helyisége az észak-déli irányú főtraktus északi felében volt, s ebből kelet felé nyílt egy lejárati a háztól délre fekvő pincébe. A főépülethez nyugat felé két traktus kapcsolódott: az északi oldali az ún. „extra szobá” és a kamrát foglalta magába, a déli oldalon pedig a hosszabb toldaléképület volt a fészert, amely nyáron a zarándokok szálláshelye volt. A főépület déli felében volt a konyha és a fogadós szobája. Az 1774-es leírás szerint az épület jó anyagokból épült, tetőzetét cseréppel fedték, deszkázata, mivel a hegyoldalban erős szélnek volt kitéve, gyakori javításra szorult.

1783-ban a szükséges javítási munkákról költségvetés készült. Franz Xaver Hacker ácsmester, Anton Joseph Oelsner kőművesmester, Johann Michael Spins üvegesmester, valamint Johannes Hintraun kályhás mester költségvetései alapján összesen 2083 forint 23 krajcáros javítási munka volt ekkor az épületen esedékes (kőműves: 1393 forint; ács: 597 forint 45 krajcár; asztalos 30 forint 47 krajcár; lakatos 51 forint 2 krajcár; üveges: 6 forint 48 krajcár; kályhás: 4 forint), mely összeg, főleg a kőműves és ács munkák volumene azt mutatja, hogy az épület, mielőtt a hadsereg átvette, igen

¹⁰⁰ MOL, P szekció, Zichy-levéltár, 471. csomó. Ld. még: GAL 1978. 130.

¹⁰¹ MOL, T1 szekció, No. 182/2. A terven az épület nyugati homlokzata és befoglaló alaprajza látható. Jelezve jobbra lent: „Jacob Gföller Caml. Archi. in Gedellő”.

¹⁰² MOL T1 szekció, No. 576.

¹⁰³ Österreichisches Staatsarchiv, Kartensammlung, D 288. A tervet az 5. tüzérezred Joseph Bauer nevű tüzére készítette annak a felmérési rajzsorozatnak a részeként, melyet 1837-ben a kiscelli katonai létesítményekről Matkowitz hadnagy vezetésével készítettek.

rossz állapotban lehetett. Egy másik 1783-ban készített, jóval kisebb összegű – 328 forint 11 ½ krajcáros – javítási költségvetéshez¹⁰⁴ már érdekes módon azt a megjegyzést fűzték, hogy a költségvetésben részletezett kőműves-, ács-, asztalos-, lakatos- és üveges munkák „elvégzése elkerülhetetlen, ellenkező esetben a károk a legfelsőbb hadsereg hátrányára jelentősen ki fognak terjedni.” Jelenleg nem áll rendelkezésünkre olyan adat, amely közelebbi magyarázatot adna a katonaság érdekeinek figyelembe vételére a trinitárius kolostor feloztatását megelőző időpontban.

A kiscelli laktanya használata 1787 és 1793 között

Az 1786. szeptember végén Kiscellbe költözött négy század nem sokáig maradt itt. Esterházy Miklós herceg (33.) regimentjét 1787 nyarán a Belgiumban időközben kitört felkelés leverésére akarták irányítani, s ezért 1787. augusztus 2-án elindították Bécsbe. Augusztus 23-án érkeztek Bécsbe az Alser kaszárnnyába, viszont augusztus 24-én a török Porta hadat üzent Oroszországnak. II. József az oroszok oldalán szállt hadba, és a regimentet szeptember végén útnak indították a Dunán dél felé, Bács megyébe. Itt kapták a Haditanács szeptember 21-i ülésén hozott határozatot, mely szerint a rekruták kiképzésére tartalék-divíziót kellett felállítaniuk Kiscellben. Szeptembertől itt helyezték el és ruházták fel az újoncokat.¹⁰⁵

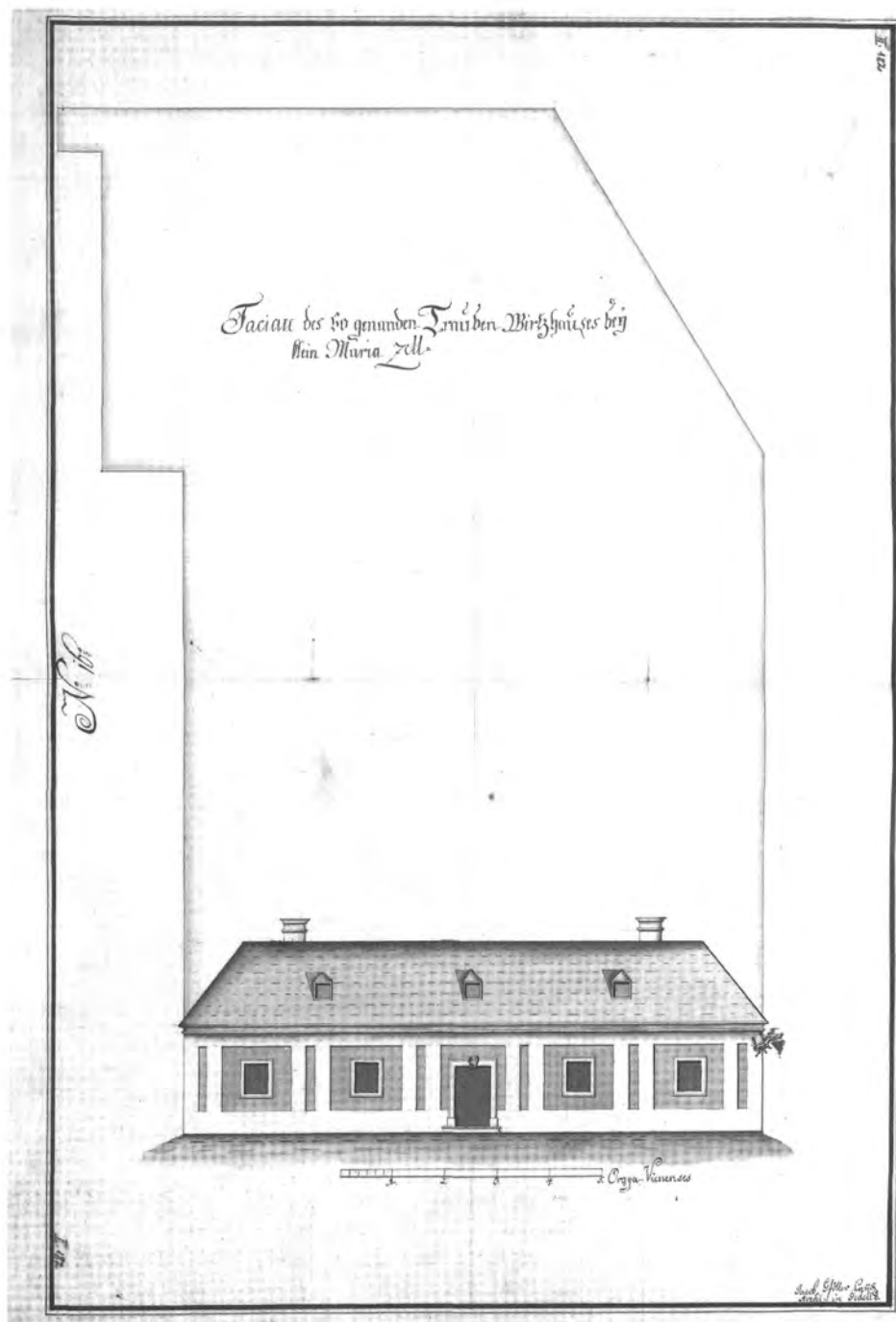
A kiscelli kaszárnya kiürítése egy augusztus 2-án megejtett átadási aktussal ért véget. Tetzely tábori hadbiztos augusztus 3-i jelentésében beszámolt arról, hogy az átadás Debraux műszaki hadnagy a (budai Műszaki Igazgatóság képviselőjében) és Karner erődítési számvizsgáló jelenlétében megtörtént. Az épületről összegzésként Tetzely azt írta, hogy apróbb javítanivalókat leszámítva, jó állapotban volt.¹⁰⁶ Megállapították azonban, hogy az épület folyosói rossz állapotban voltak, „különösen az első emeleten, ahol a közlegényeket szállásolták el, a folyosót erősen rongált állapotban” találták, amelynek javítására azt a javaslatot tették, hogy a jelenlegi vékony, mindössze ½ collos kelheimi burkolólapokat cseréljék ki téglaburkolatra, és a kelheimi lapokat használják fel inkább a második emeleti folyosó burkolatának javítására, ahol a tisztek szálláshelye volt.¹⁰⁷ Ezen kívül szükségesnek tartották az emésztőgödrök ürítését és javítását, mivel a kloáka túlfolyására már a szomszédos szőlő-tulajdonosok is panaszkodtak. Végül a már oda szállított, de a katonaság kivonulásával őrizet nélkül maradt tűzifa- és szénakészletek, valamint egyéb berendezési tárgyak őrzésére egy hat fős őrseget javasoltak, melynek tagjait Tetzely javaslata szerint a kiscelli lőporraktár-barakkoknál egyébként is felügyelő 2. tüzérezredből kellett volna kijelölni. Ennek elrendelésére egyébként augusztus 6-án sor is került.

¹⁰⁴ MOL T1 szekció, No. 578/1.

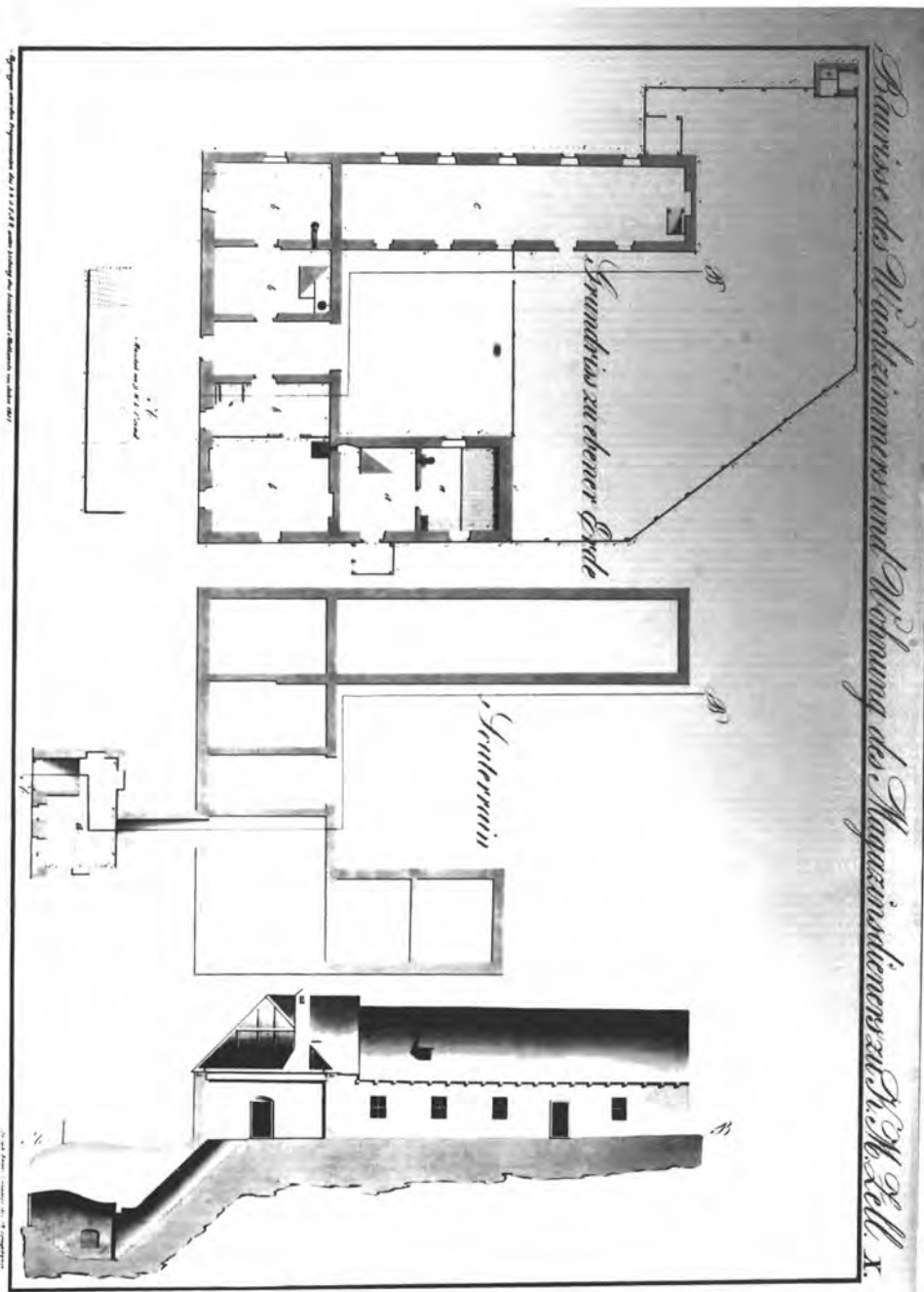
¹⁰⁵ HKR 1787, Dep. G. Protokoll, 3310. és EBHARDT 1888. 148–149.

¹⁰⁶ G.C. 1787-16-570.

¹⁰⁷ „Ausserdem aber sind die Gänge in der Caserne, besonders die in 1ten Stock, allwo die gemeine Mannschaft untergebracht ware sehr stark beschädigt befunden worden, welche eine Ausbesserung bedarf, die am vorträglichsten werden könnte, wenn die Gänge in 1ten Stock mit Ziegelsteinen belegt, und die erübrigende Kellhamer Platten so nur ½ Zoll dick und sehr zerbrechlich sind zur Ausbesserung der Gänge in 2ten Stock allwo die Officiers untergebracht sind, verwendet würden.”

A kiscelli fogadó felmérési rajza, nyugati homlokzat és befoglaló alaprajz, 1774.
Készítette: Jacob Gföller gödöllői kamarai építész (MOL, T1 szekció, No. 182/2)

A kiscelli fogadó, később őrház és lőporfinomító épületének felmérési rajza, a pincszint és a földszint alaprajza és metszet, 1837. Készítette: Joseph Bauer tüzér (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Kartensammlung, GVII, 1837-D-288)

A Főhadparancsnokság ekkor egyúttal a kaszárnyaépület folyosóinak fent leírt javítására és a pöcegödrök ürítésére is utasítást adott a budai Műszaki Igazgatóságnak és jelezte, hogy a munkáknak augusztus 28-ig el kell készülniük, mivel a kaszárnyába ekkorra, újabb négy század beszállásolását várták. A budai Műszaki Igazgatóság szeptember 10-én jelezte a Főhadparancsnokságnak, hogy a kiscelli kaszárnyában elvégzett munkák 764 forintba kerültek, mely összeget szeptember 15-én utalták a budai Hadikasszába.¹⁰⁸

A laktanya kiürítésével együtt járt, hogy a kaszárnyában működő Georg Gany fogadós hároméves szerződését is felmondták. Gany erre kérvényt írt Sztáray ezredeshez, amelyben kifejtette, hogy őt igen nagy kár érné, ha az igényesen és nagy költséggel berendezett fogadóhelyiségeit el kellene hagynia és hivatkozott arra, hogy tevékenységét ez alatt a háromnegyed év alatt mindig a katonaság megelégedésére látta el, soha egyetlen panasz nem érkezett az ellátásra.¹⁰⁹ Kérte tehát az ezredparancsnok támogatását és ajánlását, hogy a kaszárnyában az újonnan beköltöző alakulatoknál is megtarthassa fogadói pozícióját. Sztáray Gany kérését Rabanÿhoz továbbította, aki azonban kompetencia hiányában elutasította, hogy nyilatkozzon az ügyben és javasolta, hogy Sztáray forduljon a tábori főhadbiztossághoz (Ober-feldkriegs Commissariat). Sztáray erre július 23-án a Főhadparancsnokhoz intézett levelet, melyben ajánlotta a fogadós megtartását a kaszárnyában tekintettel arra, hogy Gany szerződtesét annak idején gondos kiválasztás előzte meg, továbbá, hogy az élelmiszert, a húst és az italt a városban szokásos áron kínálta, végül azért is, mert az ezred visszatérése mindenképpen várható. A Főhadparancsnokság július 28-án engedélyezte Gany megtartását a szerződése kitöltéséig.¹¹⁰

A laktanyában 1787 őszén 280 újonc volt és néhány tucat tényleges állományú katona.¹¹¹ Az épületben így szabad helyiségek voltak, melyekre október 11-én az Óbudai Katonai Ruhraktár a ruhakészletek elhelyezése céljából igényt jelentett be.¹¹² A Főhadparancsnokság október 17-én úgy válaszolt az Óbudai Katonai Ruhraktárnak, hogy a kaszárnyát meg lehet nézni, és szoba jöhet igénybevétele is, de csak, ha ez nem követeli az épület átalakítását és, ha már teljesen lezajlott az újoncozás.¹¹³ Az Óbudai Ruházati Bizottság október 31-én, az épület megtekintése után úgy nyilatkozott, hogy azt igen alkalmasnak ítélte és, hogy az épület átengedése minden tekintetben nagy segítséget jelentene.¹¹⁴ A Főhadparancsnokság november 7-i engedélyéből csak annyit tudunk, hogy az Óbudai Ruházati Bizottság néhány helyiséget és a kriptát kapta használatra.¹¹⁵

¹⁰⁸ G.C. 1787, Protocollum, 733.

¹⁰⁹ G.C. 1787-16-544.

¹¹⁰ G.C. 1787-16-544.

¹¹¹ 1788. április végéről van pontos adatunk a Kiscellben az „Effektivstand”-ból szolgálatot teljesítő állományról: 58 fő. (EBHARDT 1888. 155.)

¹¹² G.C. 1787, Protocollum, 880.

¹¹³ G.C. 1787, Protocollum, 880.

¹¹⁴ G.C. 1787, Protocollum, 988.

¹¹⁵ G.C. 1787, Protocollum, 988.

A laktanya parancsnoka 1788 januárjától a nyugállományból visszahívott báró Soyer százados, az épület gondnoka (Verwalter) pedig 1788-ban továbbra is Joseph Krumpholz tizedes volt.¹¹⁶ Utóbbi fizetés-kiegészítés iránti kérelméből tudjuk, hogy 1788 júniusában a Mittrowsky-ezredesi zászlóalj öt napig Kiscellben tartózkodott.¹¹⁷

1789-ben a kiscelli épület továbbra is az Esterházy-ezred újonclaktanyája volt, bár időről időre egyéb célokra is igénybe vették. Az Óbudai Ruházati Bizottság június 8-i, a Haditanácsnak küldött jelentéséből kiderül, hogy a Haditanács március 28-i rendelete értelmében a bizottságnak kellett gondoskodnia a tábori kórházakból – az éppen ekkor zajló osztrák-török háború hadszínteréről – bekerülő ruhadarabok, és az ezredek által a hadszínterre el nem vitt ruhakészletek tárolásáról, s e célból a Magyarországi Főhadparancsnokság és a Ruházati Bizottság által delegált biztosok megtekintették a kiscelli épületet. Az ideiglenes ruharaktár céljaira igénybevett helyiségekbe „párnafakat fektettek le és ezeket deszkákkal fedették be”, mely munka ellenértékének elszámolását, tekintettel az épület igénybevételének időszakos jellegére, az Udvari Haditanácstól kérték.¹¹⁸

Szintén a törökök elleni háborúval függött össze az egykori kolostor 1789 decemberében és 1790 januárjában tervezett, de be nem következett funkciómódosulása, illetve átalakítása. 1789. december 9-én óbudai keltezéssel Baumeister műszaki százados a neki december 4-én adott utasítást követve jelentést adott arról, hogy Kiscellben személyzettel együtt 250 ember számára lehetne katonai kórházat berendezni.¹¹⁹ A Főhadparancsnokság december 14-én utasította a budai Műszaki Igazgatóságot, hogy dolgozzon ki költségvetést a kiscelli kaszárnya helyiségeinek kórházi célú berendezésére, az Óbudai Gazdasági Bizottságot pedig arról kérdezték meg, hogy van-e mód a Kiscellben tárolt ruhakészletek máshol való elhelyezésére.¹²⁰ Utóbbira azt a választ kapták, hogy addig, amíg a már átvett Filatóriumépületen a szükséges javításokat el nem végzik, az óbudai Ruharaktár nem tudja felszámolni kiscelli lerakatát.¹²¹ Sietős kiköltözésre azonban nem volt szükség, mivel a kiscelli épület kórházzá alakításának költségét és lehetőségét a Főhadparancsnokság csak elvileg mérlegelte. Ilyen értelemben alakították át a budai Műszaki és Erődítési Igazgatóság által december 21-én benyújtott átalakítási költségvetést. „Semmiképpen sincsen szándék a kiscelli kaszárnyának kórházzá alakíttatására, csak abban az esetben, ha a betegek úgy felszaporodnának, hogy a rendelkezésre álló kórházakban nem lehetne őket elhelyezni” – válaszolta a Főhadparancsnokság 1789. december 30-án a budai

¹¹⁶ HKR 1788, 25-2389.

¹¹⁷ Krumpholz azért kért fizetés-kiegészítést, mert a bekvártélyozás idején ő vágott fát a főzéshez. (Nem kapta meg). HKR 1788, Dep. D. Protokoll, 1250 és Dep. G. Protokoll, 5091.

¹¹⁸ KR 1789, Dep. E., Protokoll, 830 és Dep. E. 98–903. Ez a burkolat valószínűleg azonos a Kiscelli Múzeum épületében az emeleti kiállítási szobákban ma is látható deszkapadlózattal. Ugyanilyen burkolat volt az 1950–80 közti padlócsereig a ma irodának és raktárnak használt földszinti szobákban, a sekrestyében és az oratóriumban is. 2003-ban a Kiscelli Múzeum új állandó kiállításának helyszínén, az emeleti keleti traktus szobáiban e deszkaburkolatot restaurálták.

¹¹⁹ G.C. 1789, Protocollum, 1,1793.

¹²⁰ G.C. 1789, Protocollum, 1,1793.

¹²¹ G.C. 1789, Protocollum, 1,1850.

Műszaki Igazgatóságnak.¹²² Ennek az eligazításnak alapján a Műszaki Igazgatóság 1790. január 4-én egy takarékosabb költségvetést nyújtott be, amely tehát már nem egy állandó kórházzal számolt, hanem csak egy ideiglenessel. Ezt január 10-én nyújtották be jóváhagyásra a Haditanácshoz azzal, hogy ha a helyzet úgy kívánja, ennek alapján a berendezést azonnal foganatosítani lehet.¹²³ Ebből a felterjesztésből azt is tudjuk, hogy az épületben ekkor néhány helyiségben továbbra is az Óbudai Ruházati Bizottság készleteit tárolták. A Haditanács január 23-i intézkedésében azzal tette ad acta a kiscelli ideiglenes hadikórház ügyét, hogy „Mivel ezen a környéken a csapatok száma csökkenni fog, ezért a benyújtott átalakításra bizonyára nem kerül sor”.¹²⁴

1790-ben változott a kaszárnya gondnokának személye. Mint már említettük, az átalakítás után Joseph Krumpholz tizedest nevezték ki erre a posztra, aki 1790 májusában elhunyt. Helyette, ugyancsak az Óbudai Gazdasági Bizottság (Altofner Oeconomie Commission, amely azonos volt a Ruházati Bizottsággal) állományából, Andreas Christian tizedes jelentkezett, és június 13-án el is nyerte az évi 150 forintos fizetéssel járó állást.¹²⁵

A kiscelli épületet 1790-ben egészen decemberig csupán az Óbudai Katonai Ruharaktár használta raktározásra és részben beszállásolásra. Szeptemberben azonban már tervezték a katonaság betelepítését, amelynek előkészítéseképpen a beraktározott ruhákat kellett felszámolni.¹²⁶ Szeptember 22-én a Főhadparancsnokság nyilatkozatot kért az Óbudai Gazdasági Bizottságtól, hogy milyen határidővel tudnák kiüríteni a kiscelli épületet.¹²⁷ Az Óbudai Ruházati Bizottság válasza szerint a Kiscellben raktározott készletek egy részét október 5-én és 6-án árverezték el, másik részét azonban október végéig a kriptában és néhány helyiségben tárolták.¹²⁸ Decemberben a Lattermann-gyalogezred három százada a budai helyőrségből Kiscellbe költözött.¹²⁹

¹²² G.C. 1789, Protocollum, 1,1876.

¹²³ G.C. 1789, Protocollum, 1,1876 és HKR 1790, Protocollum, G 392. Talán ebből a rövid tervezési időszakból merítette HAEUFLER azt a téves adatot, mely szerint a kiscelli volt trinitárius kolostor a pesti invaliduspalota kaszárnyává alakításától (1784-től) invalidusház (HAEUFLER 1854. 216.). Ugyanakkor az ENGLÄNDERNÉ által citált adat SCHLESINGER Medicinische Topographie-jából helyes, csak azt jelen időben, azaz 1840 körülre kell érteni, amikor az épület tényleg a helyőrségi kórházak kiegészítő filijája volt kb. 160 fős kapacitással. (ENGLÄNDERNÉ 1930; SCHLESINGER 1840. 172.)

¹²⁴ HKR 1790, Protokoll, G 392.

¹²⁵ G.C. 1790, Protocollum, 2,284.

¹²⁶ Baumeister műszaki százados szeptember 20-i levelében az iránt érdeklődött a Főhadparancsnokságnál, hogy a kiscelli kaszárnyát, melyet „az Óbudai Gazdasági Bizottság részben raktárként részben beszállásolásra használ” nem kell-e kiüríteni és kitakarítani a katonai beszállásolás előtt. G.C. 1790, Protocollum, 2,418.

¹²⁷ G.C. 1790, Protocollum, 2,418.

¹²⁸ G.C. 1790, Protocollum 2,432.

¹²⁹ A Helytartótanács november 30-án kérdezte a Főhadparancsnokságot, hogy nem lehetne-e Budáról egy zászlóaljat Kiscellbe vezényelni. A Főhadparancsnokság erre december 11-én azt vetette fel, hogy miért nem helyeznek inkább a helyőrségből három századot Kiscellbe (G.C. 1790, Protocollum, 1,1931). Lattermann ezrede december 21-én a kiscelli húsellátás és húsár ügyében emelt panaszt a Főhadparancsnokságnál. Erre azt a választ kapták, hogy telepítsenek Kiscellbe saját mézszarost, hogy jobb áron juthassanak húshoz (G.C. 1790, Protocollum, 2,613).

A Lattermann-ezred két osztálya (azaz a három század) 1791 első felében állomásozott Kiscellben. Ottlétükről két ügy tárgyalásából van tudomásunk. Az egyik a tábori lelkész cseréje, a másik a húsárak miatt emelt panaszuk.

Utóbbi előzménye, hogy az ezred még 1790 végén, mindjárt Kiscellbe településekor kérte a Főhadparancsnokságot, hogy olcsó húshoz juthasson, mire a Főhadparancsnokság egy önálló mészáros szerződését ajánlotta.¹³⁰ Ez azonban úgy tűnik nem történt meg, hiszen 1791. március 31-én a Lattermann-ezred azt jelezte, hogy az óbudai mészáros nem hajlandó többet húst szállítani Kiscellbe.¹³¹ A Főhadparancsnokság április 6-án a Helytartótanácshoz fordult a kiscelli legénység húsellátásának megoldásáért.¹³² A Helytartótanács a Főhadparancsnokságnak azt javasolta, hogy a kiscelli kaszárnyába önálló markotányost telepítsenek, mert az lesz a legkifizetődőbb az egyre emelkedő városi húsárak mellett. Ezt a javaslatot a Főhadparancsnokság is megfontolásra ajánlotta az ezrednek 1791. április 20-i levelében.¹³³

1791 nyarától Kiscellben a Reisky ezred katonái laktak. Ez az ezred rögtön gondoskodott az ellátásukat megnyugtatóan megoldó markotányosról, akit Sebastian Weber, vízivárosi pék személyében találtak meg.¹³⁴ 1791 szeptemberében javításokat végeztek a kaszárnyában: egyrészt az udvari nagy kút merítő szerkezetét kellett javítani, másrészt ács-, kovács- és harangöntő munkákról olvasunk a budai Műszaki Igazgatóság szeptember 15-i jelentésében, melyben a mellékelt (de fenn nem maradt) költségvetés szerint 85 forint 6 krajcárt kértek.¹³⁵ A kút meghibásodása idejére az ezred engedélyt kapott arra, hogy a Dunáról hozassák a vizet.¹³⁶

1792-ből csupán szórványos adataink vannak. Ezekből arra következtethetünk, hogy 1791 második felében a kaszárnyát időszakosan megint nem katonák lakták, hanem ruházati raktárnak használták, majd 1792 első felében négy század kiscelli beszállásáról van említésszerű adatunk. Január 24-én a Helytartótanács kéri a Vallásalaprak fizetendő megváltás esedékes törlesztő részletének, 330 forint 7 krajcárnak az átutalását. A kérést a Főhadparancsnokság az Óbudai Ruházati Bizottsághoz továbbította azon az alapon, hogy az épület az ő használatukban volt ekkor.¹³⁷ Az Óbudai Ruházati Bizottság február 23-án azzal hárította el magától a törlesztő részlet megfizetését, hogy az épületet csak egy rövid ideig vette használatba a budai Műszaki és Erődítési Igazgatóságtól és akkor sem azzal a feltétellel, hogy a törlesztő részletet átvállalja. Az épületet különben is már visszaadták a Műszaki Igazgató-

¹³⁰ G.C. 1790, Protocollum, 2,613.

¹³¹ G.C. 1791, Protocollum, 2,202.

¹³² G.C. 1791, Protocollum, 2,202.

¹³³ G.C. 1791, Protocollum, 2,258.

¹³⁴ G.C. 1791, Protocollum, 2,420. 1791. július 6-án Karner építési számvivő jelentette Weber kinevezését a kiscelli kaszárnya markotányosának, amit a Főhadparancsnokság jóváhagyólag nyugtázott július 13-án. Az ezred július 20-án visszajelzett a Főhadparancsnokságnak, hogy a markotányossal elégedettek (G.C. 1791, Protocollum, 2,447).

¹³⁵ G.C. 1791, Protocollum, 1,1262.

¹³⁶ G.C. 1791, Protocollum, 1,1261 és 1,1270. A kút október végére kijavították (G.C. 1791, Protocollum, 1,1516).

¹³⁷ G.C. 1792, Protocollum, 1,222.

ságnak. A Főhadparancsnokság a Ruházati Bizottság álláspontjáról kikérte ezután a Műszaki Igazgatóság véleményét.¹³⁸ 1792. május 1-én a Helytartótanács arról kért információt a Főhadparancsnokságtól, hogy a Kiscellben elszállásolt négy századot vajon tényleg áthelyezik-e Budára?¹³⁹

Kitérő: Verseghy Ferenc mint tábori lelkész a kiscelli kaszárnyában

1791. március 12-én Bernardus Ernst helyettes tábori főpap (vice Feld Superior) azt javasolta a Magyarországi Főhadparancsnokságnak, hogy a megbetegedett Verseghy Eugén atya helyett a nyugdíjas kapucinus atyát, Nicomedes Budisseket nevezzék ki. Március 16-án engedélyezték Budissek kinevezését.¹⁴⁰ Március 30-án a helyettes tábori főpap egy tábori kápolnát (Feld Kapelle) kért Kiscellbe, ahol Budissek misézhet.¹⁴¹ A Főhadparancsnokság április 2-án az Óbudai Gazdasági Bizottságot bízta meg, hogy Budissek számára egy tábori kápolnát adjon át, hogy a Lattermann-századok látogathassák az istentiszteletet.¹⁴² Április 7-én azonban az Óbudai Gazdasági Bizottság úgy válaszolt, hogy jelenleg nem áll módjukban a kért tábori kápolnát rendelkezésre bocsátani.¹⁴³

Verseghy Eugén, azaz világi nevén Ferenc a magyar felvilágosodás kiemelkedő literátusa, akinek szónoklatai „1784-től a pesti pálos templomban jozefinista módon támadták a papi harácsolást és a csodatévő szentképekkel való népbütítést”¹⁴⁴, minden bizonnyal 1786 októberétől, azaz mindjárt a kiscelli kolostor kaszárnyává alakításától töltötte be a tábori lelkész tisztjét a máriacelli Madonna-szobor egykori kegyhelyén, a vagyonokkal gazdálkodó hajdani trinitárius kolostorban. Sággy Sándor életrajzában¹⁴⁵ azt olvassuk, hogy Verseghy, miután a pálos rendet feloszlatták, s 1786. augusztus 12-én otthagya a rendet, rövid ideig Pest-Budán lakott, majd október 3-án került Kiscellbe tábori lelkésznek. 1788. február 3-án Budára került a tábori főpap, Milassin Miklós hivatalába titoknoki állásba, de innen rövid tartózkodás után, már február 26-án a török háborúba indult, s március 13-án már Újvidéken volt. Verseghy itt Sággy elbeszélése szerint mindjárt az első ütközet után, április végén súlyosan megbetegedett, ezért haza kellett térnie Mohácson és Budán keresztül Egerbe, ahová augusztus 15-én érkezett meg. A következő évet Verseghy betegségével küszködve hol Budán, hol Pesten, hol haldokló atyjánál Egerben töltötte. 1790 februárjától ugyan már lábadozott, de továbbra is orvosságokkal, betegen élt budai, Medve utcai lakásában, ahová maga mellé vette özvegy édesanyját is. Fisztulás sebe hosszas

¹³⁸ G.C. 1792, Protocollum, 1,256.

¹³⁹ G.C. 1792, Protocollum, 1,613. A Főhadparancsnokság május 19-i válaszlevele nem tér ki ennek a kérdésnek a megválaszolására, csupán a Helytartótanács által felvetett másik problémára, az Antal főherceg gyalogosezredének kihágásai ügyére reflektál.

¹⁴⁰ G.C. 1791, Protocollum, 2,157.

¹⁴¹ G.C. 1791, Protocollum, 2,193.

¹⁴² G.C. 1791, Protocollum, 2,193.

¹⁴³ G.C. 1791, Protocollum, 2,219.

¹⁴⁴ DEME 1975. 49.

¹⁴⁵ SAGHY 1825. 146–147.

kínok után csak 1792 márciusában gyógyult be. Összefoglalva tehát a részben kortárs Sággy Sándor, Verseggy jó ismerősének, Sággy Ferenc fiának előadásából az derül ki, hogy Verseggy 1786 szeptembere és 1788 februárja között teljesített táborigyelmeztető szolgálatot Kiscellben.

Császár Elemér, 1903-ban kiadott Verseggy-monográfiájában azonban, levéltári forrásokra hivatkozva némileg másképpen írja le a költő életének e korszakát.¹⁴⁶ Császár szerint Verseggy 1786. augusztus 20-án tette le a pálos reverendát, majd október 3-án Budára költözött, ami azzal függött össze, hogy a primási udvarral való konfliktus elkerülése érdekében el akarta hagyni Pestet. Császár szerint Verseggy papi vagy iskolai állást „független gondolkodásmódja” folytán nem kaphatott az esztergomi primási hivatal ellenállása miatt, így csupán a feloszlatott rendek szerzeteseinek jutott 192 forintos nyugdíjból élt, mint magánember. Császár szerint Verseggy rövid bécsi utat is beiktatott ekkor, hogy kieszközölje II. József iránta való jóindulatának visszaszerzését. Mivel azonban ez a kísérlete kudarcot vallott, jelentkezett ezredkáplánnak Kiscellbe, amely állást meg is kapta.¹⁴⁷

Kiscellben fizetése meghaladta szerzetesi nyugdíját és életmódja lehetőséget nyújtott számára a kontemplatív életre. Ekkori életéről olvashatunk néhány sort Tele Pap 'Sák című versében, amely a Magyar Músa 1787. évfolyamában jelent meg:¹⁴⁸

Tele Pap 'Sák

*Tsuda! Pap létemre nem látok szükségét,
Záros Kamarámba találok bővséget,
Egészségem vagyon ételem, s' italom
Kérni kell meg-adja ezt az főbb hatalom!*

Császár Elemér így írja le Verseggy életét a kiscelli kaszárnyában: „Alkalmasabb, egyéniségének megfelelőbb állást az adott körülmények között keresve sem találhatt volna. Fizetés ugyan nem sok járt érte, csak annyi, a mennyivel az ezredkápláni fizetés meghaladta a penzióját, stólára is alig volt kilátása (a közkatonák ügyis föl voltak mentve alóla), de szerette a szabad természetet, az egészséges levegőt, amiben itt, a budai hegyek szomszédságában bőven volt része, másrészt közel volt Pesthez, és ha eleinte nem is, később majd csak kínálkozik alkalma néha-néha bejárni a városba. A foglalkozása nem terhes. A katonákat a gyakorlatok, a kivonulások egész héten elfoglalva tartják, csak az egy vasárnap szolgál nekik épülésre, mert a régi jó szokás, a melyet még száz évvel előtte nagyon megtartottak, hogy mindennap három-

¹⁴⁶ CSÁSZÁR 1903. 30.

¹⁴⁷ E ponton megjegyezzük, hogy a kiscelli táborigyelmeztető kápláni állást nem kizárt, hogy Majthényi Imre, a kiscelli trinitárius kolostor felszámoló bizottságának tagja, a visegrádi és ó-budai koronauradalmak prefektusa ajánlotta Verseggy figyelmébe, hiszen már az 1770-es évek végétől jól ismerhették egymást Belezny Miklós szalonjából. Az ifjú Verseggy valószínűleg látogatta a Hazafiúi Magyar Társaság összejöveteleit, s itt megismerhette Belezny húgának, Annának a gyermekét, Majthényi Károlyt, aki azután Verseggyt a századfordulón Marczibányi István szolgálatába protezsálta, illetve itt érintkezésbe léphetett a Majthényi családdal is (DEME 1975. 48. jegyzet).

¹⁴⁸ CSÁSZÁR 1903. 32.

szor imádkoztak közösen, feledségbe ment. Azután, a mit legtöbbre becsült, teljesen független, nincs tulajdonképpen senkinek alárendelve, nem kéri számon minden lépését. Mint ezredének plébánosa csak a tábori főpapoknak volt alárendelve, a kiknek kötelességük volt ugyan az alájuk rendelt ezredkáplánokat időnkint meglátogatni, de a takarékos hadügyi kormány, hogy a kincstárt a fölösleges kiadásoktól megkímélje, rendeletileg kimondta, hogy ilyen látogatásokat, csak fölsőbb utasításokra tehetnek. Így Verseghy nem igen volt ellenőrzésnek, beavatkozásnak kitéve, teljesíthette kötelességét, a nélkül, hogy minduntalan zavarták volna.

Égészen paraszt életet él. Korán, majdnem hajnal-hasadtakor kel, s a friss reggeli órákat szellemi munkával tölti. Majd megtartja a mindennapos csendes miséjét, néha-néha vasárnaponként prédikációkat is mond a katonáknak, meglátogatja, bátorítja a beteget, dolgoztat a kis virágos kertjében egészen délig. A délután a szórakozásoknak van szánva... Megbarátkozott a táborban lévő fiatalabb katonákkal, a kik szívesen jártak el a tréfát szerető, szépen hárfázó és énekelő paphoz, a mit a katonai hatóságok igen jó szemmel néztek; hiszen a katonák között jó kedélyű, humoros ember legyen a pap. Délután egész kis társaság verődött össze kertjében, elmulattak tréfával, énekkel, míg nem a kötelességük máshová szólította őket. Estefelé vékony spanyol nádpálczáját, tisztí rangjának ezen kötelező bizonyítékát kezébe vette, és sétára indult. Végig haladt azon a tágas síkságon, a mely az óbudai dombokat a Dunától elválasztja, elkerült az óbudai szigetig, és a Duna partján a nyárfák árnyékában leheveredett, nézte az eget és a csillogó vizet, hallgatta a lombzúgást, és a Duna moraját. Elmélkedett. A mélységes nyugalom, mely a természetten előmlött, az ő szívébe is megnyugvást hozott, a természet pompája feledtette az elszenvedett csapásokat. Majd hazatér, és korán lefekszik, mert nem akar a nappalból éjjelt csinálni, nem akar ellenkezni teremtője szándékával. A nyugalomban eltöltött napot nyugalmas éj váltja föl, s midőn a következő nap fölébred, ott kezdi, a hol az előtte való reggelen... A pihenés óráit meg lelke művelésére fordítja. A francia fölvilágosodást eddig inkább csak praktikus oldaláról ismerte, ha olvasott is róla, nem annyira az eredeti munkákat, mint inkább német utánzóinak műveit forgatta.¹⁴⁹

Verseghy 1787-ben Kiscellben évi 300 forintot, azaz az épület gondnoka fizetésének kétszeresét kapta.¹⁵⁰

Császár Elemér Sággy Sándorhoz hasonlóan 1788 februárjára teszi Verseghy Kiscellből való távozását, és szerinte a török háborúból visszatérve Verseghy Budán 1788 júniusában újra munkába akart állni tábori lelkészként, de betegsége ebben végleg megakadályozta és ekkor fejeződött be ezredkápláni pályafutása.¹⁵¹

Verseghy 1793-ban a budai könyvvizsgáló hivatalba jelentkezett állásért.¹⁵² Március 4-én, Bécsből keltezett folyamodványában maga is másfél évben adta meg a Kiscellben ezredkáplánként eltöltött idejét, azaz az 1786 októbere és 1788 februárja

¹⁴⁹ CSÁSZÁR 1903, 31–32.

¹⁵⁰ CSÁSZÁR 1903, 35. Szerzetesi penziója kezdetben évi 192 volt, 1787. június 26-ától pedig évi 300 forint (Ld. CSÁSZÁR 1901, 425–426.)

¹⁵¹ CSÁSZÁR 1903, 36–37.

¹⁵² MOL, A35, Magyar Királyi Udvari Kamara, 2261. csomó, 1793:2714.

közti időszakra tehető Verseghy kiscelli szolgálati ideje.¹⁵³ Valószínűsíthető továbbá, hogy 1788 nyarától 1791 tavaszáig, tehát abban az időszakban, amikor Kiscellben meglehetősen rendszertelenül, rövid időtartamokra vagy egyáltalán nem voltak katonák beszállásolva, nem teljesített senki lelkészi szolgálatot a kaszárnyában.

1793–1801: Francia hadifoglyok a kiscelli laktanyában

1792-ben a Monarchia újra háborúba bocsátkozott. A francia köztársaság 1792. április 20-án hadat üzent Ausztriának, pontosabban „Csehország és Magyarország királynak”, s kezdetét vette az első koalíciós háború. Az osztrák hadvezetés a következő év őszétől éppen ebben a két tartományban helyezte el a francia hadifoglyokat.¹⁵⁴

1793 tavaszán a De Vins-ezred egy osztályát helyezték el a kiscelli kaszárnyában.¹⁵⁵ Október 9-én a budai erődítési igazgatóság az épületen elvégzendő „legfontosabb javításokra” 212 forint 32 ¼ krajcár utalványozását kérte, amelyet október 12-én el is utalt a Főhadparancsnokság.¹⁵⁶

1793. november 4-én a Magyarországi Főhadparancsnokság jelezte a Haditanácsnak, hogy francia hadifoglyok elhelyezésére alkalmas lenne többek közt a kiscelli kaszárnya is. A Haditanács november 9-i válaszából megtudható, hogy 379 törzs- és főtiszt elhelyezésére volt alkalmas a „jó állapotú” (gut conditionirt) épület.¹⁵⁷ November 11-én Barco, a Magyarországi Főhadparancsnokság vezénylő tábornoka megerősítette, hogy az épületben a fenti létszámot el lehet helyezni.¹⁵⁸

A kiscelli épület hadifogoly-laktanyaként való üzemeltetését megelőzte az épület állapotának felmérése.¹⁵⁹ A kiküldött bizottság, Hannekard tábornok, budai várparancs-

¹⁵³ SCHOEN Arnold is ezt az időszakot jelölte meg Verseghy kiscelli szolgálatára lábjegyzetek nélküli kandidátusi disszertációjában (SCHOEN kandidátusi, 21.).

¹⁵⁴ A francia hadifoglyok magyarországi őrzése témájának alapos tárgyalását ld. LENKEFI 2000.

¹⁵⁵ 1793. március 15-én a budai Várparancsnokság (Festungs Commando) javasolja a Tábori Lelkészi Főhivatalnak (Feld Superiorat), hogy hagyják meg Nicomedes Budissek atyát kiscelli szolgálatában, hiszen várható a De Vins-ezred egy osztályának Kiscellbe telepítése (G.C. 1793, Protocollum, 1,336). Budissek egyébként már nem sokáig maradt a kiscelli kaszárnyában, mert a francia hadifoglyok számára az Óbudai Ruházati Bizottságtól rendelték ki vásár- és ünnepnapokon miséző papot 1794-ben ez Joseph Nepomuk Juhász volt (G.C. 1794, Protokoll, 2,443).

¹⁵⁶ G.C. 1793, Protocollum, 1,1876.

¹⁵⁷ HKR, 1793, Dep. G. Protokoll, 7467.

¹⁵⁸ HKR, 1793, Dep. G. Protokoll, 7057.

¹⁵⁹ LENKEFI 2000, 49., illetve a teljes eredeti szöveget – számos kiolvasási és több nyomdahibával – közli: BARCSAY 1934, 59. jegyzet.

A kiscelli kolostor 1793 őszi állapotáról szóló beszámoló (G. C. 1793-36-116):

„An das löbliche kk. Hung. Militärcommando.

Endes unterzeichnete haben Zufolge des erhaltenen Hohen Auftrags des Gebäude der klein Maria-zeller Casserne untersucht und zur Unterbringung 1500 französischer Kriegsgefangenen gemeinen angemessen befunden.

Wenn dieses Gebäude in der Trakt der Kirche nur etwas stärker wäre so könnten auch 2000 und im Fall der 3-te Stock belegt werden dürfte, bei 3000 Mann untergebracht werden.

nek és Kalliwoda hadbiztos az épület állapotát jónak ítélte. A kályhák megtapasztásán és két ablakszárny készítésén kívül nem találtak más javítanivalót. Az udvarban jó istállók voltak, amelyeket több mint tíz lovas vehetett igénybe. A biztosok úgy találták, hogy az épületben 1500 hadifogoly közkatona őrzését lehetne biztosítani 160 közlegénnyel, négy tiszttel és ezek altisztjeivel; ha a templomszárnyat, azaz valószínűleg a szintekre osztáshoz behúzott földemeket megerősítenék, akkor a fogva tartottak száma 2000, ha pedig a templomszárny harmadik emeletét is berendeznék, akkor 3000 lehetne. A biztosok véleménye szerint a kaszárnya földszintjén a bejáratnál kellene elhelyezni az őrszázadot, mert ezen a folyosón járnának át a foglyok a fogadóshoz, a henteshez, illetve az udvarba. A folyosót egy ráccsal javasolták elzárni (ehhez a hátsó bejáratból lehetne áthelyezni a már meglévőt, cserébe viszont ott egy vastag facölöpökből épített kaput kellene elhelyezni), hogy éjjel a foglyokat el lehessen különíteni a kaszárnya-őrségtől. Tehát, mivel a keleti homlokzaton két bejárat volt: egy a homlokzat déli felén, a ma is használt kocsibejáró, egy pedig a ma használaton kívül lévő tulajdonképpeni főbejárat

Zur Bewachung dieser gefangenen wird eine Compag[nie] von 160 Gemeinen mit 4 Offzr und den dazu gehörigen Unteroff[izie]rs für nöthig erachtet.

Die Bewachung selbst bestehet in 5 Posten außer der Caserne wo eine Schildwache die andere sehen kann, dann in 2 Posten, wovon eine beim Eingang inner der Hofmauer in die Caserne selbst, und die andere rückwärts beim zweiten Tor angebracht wird. Der officier der täglich die Wacht hat, müßte nebst seiner ohnehin aufhabenden Pflicht auf die Sicherheit zu sehen, auch noch zugleich mit der Feuer Reserve Mannschaft auf Feuer und sonstige innerliche Ruhe zu wachen haben.

Diese ganze Compagnie kann zu ebener Erde gleich beim Eingang in die Caserne untergebracht werden, welches um so nothwendiger ist, als durch diesen Gang alle Gefangene zu Traiteur, Fleischhacker und im Hof gehen müssen.

Damit aber bei der Nacht doch eine Separirung von der Garnison und denen Gefangenen geschehe, so wäre in dem Gang ein hölzernes oder eisenes Gitter, wozu das beim zweiten Thor vorhandene sehr anwendbar wäre, anzubringen; dahingegen muß bei diesem 2. Thor ein ganz neues aus dicken Pfosten bestehende Thüre gemacht werden.

Sonstige Reparationen sind außer vielleicht die Öfen zu schmieren, und zwey Fensterflügel zu machen, nicht nötig.

In den Hof sind sehr gute Stallungen wo, wenn es nöthig sein sollte, ein Comando von 10 und mehr Cavalleristen bequartiert werden könnten.

Ob übrigens die allda Garnisonierende Compagnie nicht öfters abgelöset werden sollte, weil sie in diesen Ort mit den Gefangenen sehr viel Gemeinschaft hat, wird dem Ermessen des hohen General Comando überlassen.

Mit dem allda befindlichen Traiteur muste zur Sicherheit ein Contract angestoßen werden. Der allda befindliche Casernen Aufseher ist in seinem Quartier belassen worden.

Wenn nun die Unterbringung statt finden sollte, so hat das Verpflegs amt wegen Verschaffung der leeren Bettstätte aus denen Chambreen in dem 3-ten Stock und auf den Boden, dann wegen Herbeischaffung der decken, Strohsäcke, und des Strohes, dann die Fortifications Direction wegen den nöthigen Bänken, Tischen und Kochgeschirr, wie auch wegen den rückwärtigen Thor, anbringung des Gitters und der zwei Fensterflügel die vorläufige Aufträge zu bekommen. Ofen den 9ten 9-bris 793.

Hannekar GFW

Kalliwoda FKC"

a templom homlokzata mellett, ezért a jelentésből annyi biztosan következtethető, hogy az őrszázad elhelyezésére a keleti traktust javasolták. Csak a rácsos lezárás helye nem határozható meg biztosan, mivel a fogadós és a hentes a déli melléképületsorban volt, ahova mind a keleti, mind a nyugati szárny déli végfalának ajtaján keresztül kijuthattak a foglyok a templomból. Így csak akkor értelmezhető a jelentéstevők állítása, mely szerint a javasolt rács felállításával elzárhatnák a foglyokat, illetve, hogy a henteshez és fogadóshoz való átjárást az őrszázad felügyelhetné, ha feltételezzük, hogy a nyugati traktus kijárata ekkor nem volt használatban, vagy már eleve el volt valamilyen módon rekesztve, s a szóban forgó rács a keleti traktusba került volna.

Lieblein budai főhadbiztos november 13-án adta át a végleges parancsot az erődítési igazgatóságnak és az ellátó hivatalnak a szükséges munkálatok elvégzéséről.¹⁶⁰ A kiscelli őrséget a budai helyőrségre bízták, amely részben a már korábban is ott állomásozó Sztáray Antal- (33.) gyalogezred 4. zászlóaljából (gróf Sztáray lett 1791-ben az 1790-ben elhunyt Esterházy Miklós után a 33. gyalogezred tulajdonosa) részben a De Vins- (37.) gyalogezred ezredesi zászlóaljának 4. századából állt.¹⁶¹ Utóbbi zászlóaljából nevezték ki a kaszárnya új gondnokát, Joseph Hauer szakaszvezetőt. 1793. november 24-én a Várparancsnokság kérte a Főhadparancsnokságot, hogy jelöljön ki a Kiscellben őrzött hadifoglyok részére egy temetőt és egy kórházat, mivel a krisztinavárosi temető megtelt, a budai helyőrségi kórház pedig nagyon zsúfolt. November 27-én a Főhadparancsnokság a budai magisztrátushoz fordult, hogy létesítsen az 1500 hadifogolynak tervezett kiscelli kaszárnya kapujához közel egy temetőt.¹⁶²

December 13-án a budai Műszaki Igazgatóság jelentette a Főhadparancsnokságnak, hogy a Kiscellbe kiküldött felmérő bizottság javaslatai szerint a „következő hét elejéig” elvégzik az örlegénység szeparálását a foglyoktól (felállítják a javasolt rácsos kaput a folyosón), felújítják az istállókat és a foglyok számára berendezett kazamatákat is a következő hét hétfőjén átadják. A Főhadparancsnokság december 14-én elégedetlenségét fejezte ki amiatt, hogy a „már oly régen elrendelt javítási munkák a kiscelli kaszárnyában még nem készültek el”, és figyelmeztettek arra, hogy ha a már néhány napon belül megérkező hadifoglyok a budai oldalon kötnek ki, akkor a kiscelli kaszárnyában fognak megszállni, így a javítási munkák elvégzése rendkívül sürgős.¹⁶³ A budai Műszaki Igazgatóságtól még 1793. december 28-án is némely hiányosságok pótlását kérte az Ellátóhivatal: kályha- és kandallónyílásokra záratokat a tisztaság megőrzése és a tűzveszély elkerülése érdekében.¹⁶⁴

1794 elején tehát 1500 (vagy átalakítások után 2-3000) hadifogoly közkatona elszállásolását tervezték Kiscellben. Ez az elképzelés azonban az év során módosult, és végül francia tisztek hadifogoly-laktanyája lett az épület.

¹⁶⁰ LENKEFI 2000, 49.

¹⁶¹ LENKEFI 2000, 50. 1793. november 28-án egy módosított elhelyezési terv szerint a kiscelli kaszárnyában a tervezett 1500 közfogoly őrzésében az Óbudáról odarendelt Czartoryski-szvadron (27. vértesezred) is részt vett volna (LENKEFI 2000, 60).

¹⁶² G.C., Protocollum, I, 1795.

¹⁶³ G.C. 1793, Protocollum, I, 1876.

¹⁶⁴ G.C. 1794, Protocollum, 5, 1.

A francia hadifoglyokat 1794 márciusától a Kiscellben már két éve beszállásolt tüzérszázad helyett a De Vins-ezred egy osztálya őrizte. 1794. március 19-én a budai városi tanács kérte a Főhadparancsnokságot, hogy a De Vins-ezred egy osztályát helyezze Kiscellbe, amire a Főhadparancsnokság úgy válaszolt, hogy miután Kiscellből a már két éve ott tartózkodó tüzérszázad kivonul, ezért lehetséges a De Vins-ezred nagyobb létszámának betelepítése.¹⁶⁵ Március 28-án már ennek az új osztálynak a beköltözését készítették elő: az ezred a Főhadparancsnokságot kérte, hogy a kiscelli kaszárnyában a tisztai szobákat a szükséges felszerelésekkel lássák el.¹⁶⁶ E kérést azzal a nyomatékos utasítással továbbították a budai Műszaki Igazgatósághoz, hogy annál is inkább szereljék fel rendesen ezeket a tisztai szobákat, mert ennek az ezrednek a tisztjei jelenleg polgári házaknál vannak elszállásolva, és az ottani bútorait nem vihetik magukkal a kaszárnyába. Egyúttal a tiszteket is szigorúan utasították, hogy a kiscelli szállásuk berendezésére nagyon vigyázzanak, mert az ideiglenes beszállásolást követően, a kivonuláskor ezeket használható állapotban kell majd visszaszolgáltatniuk.¹⁶⁷ A De Vins-ezred osztálya április 7-én költözött be a kiscelli laktanyába.¹⁶⁸ Létszámát nem ismerjük pontosan, csak azt tudjuk, hogy április 18-án jelentették, hogy még 200 ember beszállásolására van hely az épületben, ami a kb. 450 férőhelyet alapul véve azt jelenti, hogy valószínűleg a De Vins-osztály egy századot, 200–250 főt tett ki.¹⁶⁹ A De Vins- (37.) gyalogezred 2. zászlóaljának osztálya Barco 1794. június 18-i, a Haditanácsnak küldött levele szerint kivonult a kiscelli laktanyából, s így alkalmassá tették az épületet közkatonák helyett tisztek fogadására.¹⁷⁰

A kaszárnya-felügyelő Hauer jelentéséből tudjuk, hogy 1794 nyarán az épület 463 hadifogoly tiszt befogadására volt alkalmas. A nyugati melléképületsorban 19 lóállás volt igénybe vehető.¹⁷¹ Júliusban 360 tiszt került az épületbe, miközben a budai ellátó hivatal parancsot kapott, hogy a kiscelli kaszárnyát 500 tiszt elszállásolására ágyakkal szerelje fel.¹⁷² Barco tábornok 1794. augusztusi kimutatása szerint Kiscellben 464 tisztet őriztek, mely szám decemberre 411-re, 1795 januárjára pedig 302-re csökkent.¹⁷³

A tisztek ellátására egy markotányossal, Mathias Verderber pesti polgárral kötöttek szerződést, ugyanis a fallal körülvárt városokkal ellentétben Óbudára a kiscelli laktanyából nem mehettek ki a tisztek saját ellátásuk biztosítására vagy akár csak levegőzni.¹⁷⁴ A hadifoglyok kiszolgálására francia hadifogoly közlegényeket rendeltek Kiscellbe.

¹⁶⁵ G.C., 1794, Protocollum, 1,567.

¹⁶⁶ G.C., 1794, Protocollum, 1,625.

¹⁶⁷ G.C., 1794, Protocollum, 1,625.

¹⁶⁸ G.C., 1794, Protocollum, 1,707.

¹⁶⁹ G.C., 1794, Protocollum, 1,782.

¹⁷⁰ LENKEFI 2000. 117.

¹⁷¹ LENKEFI 2000. 117. Hauer közlését Barco tábornok június 18-án továbbította a Haditanácsnak.

¹⁷² LENKEFI 2000. 123.

¹⁷³ LENKEFI 2000. 134–135 és 178.

¹⁷⁴ Verderbertől egy 1797 augusztusában írt levele áll rendelkezésünkre, amelyben egyebek mellett azt is elmondja, hogy már négy éve áll szerződésben Kiscellben a hadsereggel (G.C. 1797-16-1558).

A kaszárnya kútjának rendbehozataláig, 1794 őszéig a Dunáról hozták lajtos koscsival a vizet, s ez napi 6 forintjába került a hadipénztárnak.¹⁷⁵ A Haditanács 1794. szeptember 30-i leiratából az is kiderül, hogy kaszárnya két kutat használt.¹⁷⁶ 1794 szeptemberéből tudomásunk van arról, hogy a kriptában kívánták az ágyszalmakészleteket tárolni, s ezért az ellátó hivatal a Főhadparancsnokságtól a kriptá egyik ablakának 6 forint 45 krajcárért való megjavítására kért engedélyt.¹⁷⁷

Az 1795–96. évekből a kiscelli laktanyáról csak az onnan fogolycserére bocsátott tisztek, vagy a hadifoglyoknak küldött pénzutasványok kapcsán van híradásunk.¹⁷⁸ A hadifogoly tisztek meglehetősen nyugalmas és kényelmes életet élhettek, ha az itt raboskodó Jean-Pierre Dellard százados idilli emlékképeiből ezt a tanulságot levonhatjuk. Dellard-t a kiscelli magaslatról a két városra nyíló nagyszerű látvány magával ragadta, és visszaemlékezésében külön kitért arra, hogy mennyire tetszett neki a Duna élénk hajóforgalma, amelyet a kiscelli kaszárnyából figyelhetett meg.¹⁷⁹

1797-ből megint csak a kiscelli épület raktári célú igénybevételéről vannak adataink. A Budai Helyőrségi Tüzér Igazgatóság 1797. április 22-én a Főhadparancsnokságot a Bécsből Budára érkező tüzérségi anyagok részére a „kiscelli templomon és az ottani kriptán kívül még további helyiségek kijelölésére” kérte. A Főhadparancsnokság válaszából kitűnik, hogy a tüzér igazgatóság a kiscelli kaszárnyában kívánt további helyiségeket szerezni raktározás céljára, hiszen április 23-án utasították a budai Műszaki és Erődítési Igazgatóságot, hogy az érkező tüzérségi árut Kiscellben helyezze el, de ügyeljen arra, hogy ne tegye ki az épületet robbanásveszélynek.¹⁸⁰ Ugyanennek az évnek augusztusában azonban már biztosan nem volt zsúfolásig tüzérségi anyagokkal a kiscelli kriptá, hiszen az épületben működő markotányos, Mathias Verderber 30 forintos éves bérleti díjért hat évre kérte a kriptát raktár céljára, és felajánlotta, hogy saját költségén áttelepíti a még ott tárolt tüzérségi eszközöket.¹⁸¹ A Főhadparancsnokság ezt az ügyletet azzal a feltétellel hagyta jóvá szeptember 2-án, hogy Verderber szükség esetén visszaadja a kriptát a hadseregnek.¹⁸²

Az első koalíciós háború befejezése és a francia hadifoglyok eltávozása után a kiscelli kolostorépület hirtelen feleslegessé vált a hadsereg számára. Egy 1798. június 12-i összeállításban, amely azon magyarországi ingatlanokat vette számba, amelyekért a katonaság a Vallás- vagy Tanulmányi Alapnak jóvátételi díjat fizetett,¹⁸³ szerepel a kiscelli kolostor is, amelyért 1786 januárja óta évi 330 forint 7

¹⁷⁵ LENKEFI 2000. 44.

¹⁷⁶ HKR 1794, Dep. G. Protokoll, 8421.

¹⁷⁷ G.C. 1794, Protocollum, 5,1090.

¹⁷⁸ HKR 1795, Dep. G., Protokoll, 5501; 5339; 5262; 4741; 2099; 4608; 3545, és HKR 1796, Dep. G. Protokoll, 7161.

¹⁷⁹ DELLARD 1892. 61. Idézi: HOFMEISTER 1973. 41, 57, 100.

¹⁸⁰ G.C. 1797, Protocollum, 1,949.

¹⁸¹ G.C. 1797-16-1558. Verderber levelében hivatkozik arra, hogy a kriptából az abban tárolt „lőport már kirámolták”.

¹⁸² G.C. 1797, Protocollum, 1,1693.

¹⁸³ G.C. 1789-10-998.

krajcárt fizettek. A kimutatáshoz július 18-án csatolt felterjesztésben¹⁸⁴ a Magyarországi Főhadparancsnokság kifejtette, hogy a kiscelli épület további bármiféle katonai célú igénybevételét előnytelennek ítéli, mivel az épület Óbudán kívül egy magas hegyen fekszik, és amikor a katonaság kaszárnyának használja, akkor az itt beszállásolt legénységet a katonai szállítókapacitás megterhelésével kell vízzel és kenyérral ellátni. Az itt elhelyezett katonák olyan messze vannak Budától, hogy ottani helyőrségi szolgálatra csak nehézségek árán lehet őket alkalmazni, mivel az őrszolgálatos aznap nem tud Kiscellben étkezni, amit nehezményez a legénység, továbbá a Kiscellben szolgálatot teljesítő tisztek számára az is kényelmetlen, hogy személyes szolgálataikra sokszor kénytelenek a közlegényi állományból katonákat igénybe venni. A dokumentum végül is két javaslatot terjesztett az Udvari Haditanács elé: vagy adják vissza a Vallásalapnak az épületet, és így a további törlesztő részletek fizetése alól mentesülnének, vagy rendezzenek be Kiscellben fogdát vagy börtönt, aminek az ingatlan félreeső volta még kifejezetten kedvez is.

Az épület hasznosításának kérdését egy időre azonban megint a Franciaországgal vívott háború határozta meg. 1798 második felétől, a második koalíciós háború kezdetétől a kiscelli kolostort ismét hadifogoly-laktanya céljára vették igénybe. 1798. december 20-án a Magyarországi Főhadparancsnokság kimutatást küldött a magyarországi és szlavóniai hadifogoly-elhelyezési kapacitásról. Ebben a kiscelli laktanya befogadóképességét (a tisztek vonatkozásában), 1794 nyarához hasonlóan 500 főnek ítélték.¹⁸⁵ Az épület teljes kapacitását 1799 júliusában, az örlegénységgel együtt 1628 főben határozták meg.¹⁸⁶

Az újabb francia hadifoglyok érkezéséig a kiscelli épület néhány helyiségét 1799 februárjában az Óbudai Gazdasági Bizottság vette igénybe az Óbudán nagy mennyiségben tárolt sisakok egy részének lakkozására.¹⁸⁷ Március 2-án a Főhadparancsnokság a Haditanácsnak egy, az udvari kamarával végzett felmérést összegző tervezetben küldött tájékoztatást a hadsereg által a vallás- és tanulmányi alaptól megváltás fejében átvett épületek használatáról és jövőbeli lehetséges funkciójáról. Ebben Kiscellről azt a szűkszavú megállapítást olvassuk, hogy: „semmiféle katonai célra nem használják”.¹⁸⁸

1799 júliusában Wopperer kapitány, laktanya-parancsnok jelentésben foglalta össze a kiscelli kaszárnya felkészítéséhez szükséges teendőket.¹⁸⁹ A hadifoglyok őrzésére véleménye szerint 70 közlegény szükségeltetett. Wopperer a konyhába 195 üstöt és serpenyőt kért, a hadifoglyok mellé franciául beszélő papot és chirurgust, továbbá egy tábori kápolna felszerelését is igényelte. Azért is folyamodott a kiscelli kapitány,

¹⁸⁴ G.C. 1789-10-998.

¹⁸⁵ HKR, 1799(!), Dep. G., Protokoll, 5044. E keretszámot egy 1799. május 20-i jelentésben is megerősítették. (HKR, 1799, Dep. G., 33–83.)

¹⁸⁶ G.C. 1799, Protocollum 1,1187. Wopperer másodosztályú kapitány, az épület parancsnoka 1799. július 15-én adott ezirányú jelentést a Főhadparancsnokságnak.

¹⁸⁷ G.C. 1799, Protocollum, 1,176 és 1,255.

¹⁸⁸ G.C. 1799, Protocollum, 1,348–349. „die Kleinzeller Kaserne ist zu keinem militar Gebrauch dienlich.”

¹⁸⁹ G.C. 1799, Protocollum, 1,1187.

hogy határozzák meg a hadifoglyoknak járó fa- és gyertyaadagot, valamint a nekik járó zsold kiadási módját. A jelentés arra is kitért, hogy a kiscelli iroda szükségleteinek beszerzéséről sem állt rendelkezésre utasítás, és kérte egy Joseph Schreißl nevű számvivő (Rechnungsführer), valamint két írnok (Tagschreiber) felvételét. Ezekon kívül igényelt még 10 kampót és lapátot, valamint 30 seprűt. Wopperer az élelmszerellátás biztosítására ideiglenes szerződéseket kötött a mészárossal, a molnárral és a pékkel. Végezetül annak elrendelését is indítványozta, hogy senki ne mehessen be a laktanyába az ő engedélye nélkül.

Wopperer kérései közül csak a kápolna-felszerelések ügye okozott némi problémát, mivel a Főhadparancsnokság július 20-i utasítását¹⁹⁰ az Óbudai Ruházati Bizottság azzal hátrította el július 23-án, hogy nem áll rendelkezésükre tábori kápolna-felszerelés, mire a Főhadparancsnokság a Helytartótanácshoz fordult segítségért, és kérte, hogy Anton Schmid tábori főpapnak utaljanak ki a budai templom-felszerelési raktárból a kiscelli kápolna berendezéséhez szükséges tárgyakat. Július 30-án a Helytartótanács jelezte a Főhadparancsnokságnak, hogy a felszerelések kiadására utasították a templom-felszerelési raktárt.¹⁹¹

1799 júliusában a Magyarországi Főhadparancsnokságnak a Belső-ausztriai Főhadparancsnokság értesítése alapján 677 francia fogoly fogadására kellett felkészülnie.¹⁹²

Egy augusztus 3-i jelentés szerint Kiscellben ekkor már tizedesi rangtól lefelé 1477 foglyot őriztek. Az épületen belül a templomszárnyban helyezték el a közlegény foglyokat.¹⁹³ Ezeket még a nyár folyamán a pesti Újépületbe szállították át. Szeptember 3-án a kiscelli parancsnokság jelentése szerint az épületben 257 tisztet és 31 közlegényt őriztek és 183 további tiszt fogadására készültek fel.¹⁹⁴

Szeptemberben a Magyarországi Főhadparancsnokság utasította a budai Műszaki és Erődítési Igazgatóságot, hogy a francia tisztek Kiscellbe érkezése előtt a nekik szánt szobákat takarítsák ki, és két szobába sürgősen szereljenek fel vaskályhákat.¹⁹⁵ Az újabb francia tisztek október 9-én érkeztek Kiscellbe. A kiscelli kaszárnya új parancsnokának kijelölt Graettler nyugállományú kapitányt utasították, hogy október 8-ig költözzön ki a Kiscellben számára kijelölt lakásba. A tisztek őrzésére 60 főt vezényeltek ki egy tiszttel.¹⁹⁶ Amint a Főhadparancsnokság Bécsbe küldött, 1799. októberi 12-i kimutatásából kiderül, a Szlavóniából októberben érkező transportból a tiszteket – összesen 200 főt – helyezték el Kiscellben, s még további 73 érkezését várták.¹⁹⁷

1799-ben a kiscelli kaszárnyában még mindig Mathias Verderber pesti polgár látta el a markotányosi teendőket úgy, hogy a keletkezett haszon felét minden hónapban

¹⁹⁰ G.C. 1799, Protocollum, 1,1187.

¹⁹¹ G.C. 1799-36-50.

¹⁹² HKR, 1799, Dep. G., Protokoll, 6722.

¹⁹³ HKR, 1799, Dep. G. Protokoll, 7507.

¹⁹⁴ G.C. 1799, Protocollum, 1,4250.

¹⁹⁵ G.C. 1799, Protocollum, 1,3075 és 1,4267.

¹⁹⁶ G.C. 1799, Protocollum, 1,4071.

¹⁹⁷ HKR, 1799, Dep. G. 33–459.

befizette a hadipénztárnak. Az épületben hentes, fogadós, szatócs, kávémérés és pék működött.¹⁹⁸

A következő évből a fogva tartottak többszöri panaszáról tudunk azzal kapcsolatban, hogy a markotányos túl drágán adja az élelmiszert, vizezi a bort, s az őrség túl szoros őrizetben részesíti őket, pl. nem engedik a tiszteket a Dunához fürödni.¹⁹⁹ E panaszokat minden esetben kivizsgálták: egyrészt igyekeztek elejét venni annak, hogy a foglyok továbbra is leveleket juttathassanak el a német, illetve észak-olasz fronton harcoló francia tábornokoknak, másrészt viszont 1800. szeptember 1-ével felmondták Verderber szerződését és új elv szerinti markotányosi kontraktust kötöttek egy Johann Georg Eger nevű pesti polgárral.²⁰⁰ Immár nem nyereségrészesedéses, hanem fejpénzes alapon kapta a pénzt a laktanya ellátásának árendátora – ennek összege először 220 forint volt.

Kavanagh altábornagy a Magyarországi Főhadparancsnokság helyettes vezénylője 1800. július 30-i jelentésében a kiscelli viszonyokról közli, hogy jó időben a franciák a kolostor két udvarán eleget levegőzhetnek, sőt itt egy tekepálya is a foglyok rendelkezésére áll, télen pedig a szobáikat a városi áraknál olcsóbban rendelkezésre bocsátott tűzfával fűthetik. A dunai fürdőzéseket pedig azért kellett beszüntetni, mert a foglyok a visszaúton a városba szöktek.²⁰¹ Alvintzy báró, a vezénylő tábornok október 10-i jelentése pedig még azt is hozzátette, hogy a francia foglyok ór kíséretében a kaszárnya körül is sétálhattak.²⁰²

A francia hadifoglyok már az első koalíciós háború idején is többször tartottak a fogságban ún. szabadságünnepeket.²⁰³ Kiscellben 1800. január 21-én egész nap, a félhavi zsold kézhezvétele után a megszokott módon italoztak a foglyok egészen este 6 óráig, amikor „figyelemreméltó ide-oda futkosás kezdődött, és egyben az italozás is erősödni látszott, és imitt-amott többen uniformisba öltözve tűntek föl.” A laktanyaparancsnok erre örököt küldött szét az épületben, akik közül egyet az egyik zsúfolt szobából némi lökdösődés árán kitessekeltek. A lármára összeszaladtak mind az örök, mind a franciák. Utóbbiak gyertyával a kezükben „viharos módon, nagyon lelkesülten lerohantak a kávéházba” („ins kaffehaus... hinunter”). A laktanyaparancsnok nem tudott az egybegyűltekre hatni, s így a francia Coulan tábornokot megakadályozni abban, hogy beszédet mondjon. Ezután feloszlott a francia gyűlés. A hadifoglyok tudatták a parancsnokkal, hogy a legcsekélyebb rossz szándékuk sincsen, de miközben Graettler kapitány a két francia küldöttel beszélt, látta, hogy egyik-másik ablakból gyertyafény látszik, s azután, mikor valahol sikerült eloltatni a fényt, egy másik szobában gyújtottak gyertyát. Végül 10 órára sikerült a nyugalmat visszaállítani a laktanyában.²⁰⁴

¹⁹⁸ HKR, 1799, Dep. G., Protokoll, 6496. és HKR 1800, Dep. G. Protokoll, 752-753, illetve G.C. 1799, Protocollum 1,4071.

¹⁹⁹ HKR, 1800, Dep. G. Protokoll, 6309; 6555; 8105; 8719.

²⁰⁰ HKR, 1800-11-387. Eger később a pesti invalidus kaszárnyában töltötte be ugyanezt a szerepet.

²⁰¹ HKR, 1800, Dep, 33-741.

²⁰² HKR, 1800, Dep. G. Protokoll, 8719.

²⁰³ 1794 nyaráról vannak adatok a Szegeden és az Újépületben fogva tartott franciák szabadságünnepeiről. LENKEFI 2000. 141, 149, 150.

²⁰⁴ HKR, 1800, Dep. G., 33-80.

1801-ben a Kiscellben őrzött francia hadifoglyok visszanyerték szabadságukat: február 11-én a Magyarországi Főhadparancsnokság jelentette a Haditanácsnak, hogy Kiscellből a tiszteket három oszlopban elindították Belső-Ausztriába a fogoly-cserére.²⁰⁵

1801–1806: ruharaktár, fogda, majd tüzérségi lerakat Kiscellben

1801. április 14-én a Helytartótanács átiratban továbbította a budai magisztrátus azon kérelmét, mely szerint a Budára irányított nyolc gyalogos századból kettőt vagy hármat Kiscellben szeretnének elhelyezni, legalább addig, amíg az épület további sorsáról nem jön létre megegyezés.²⁰⁶ A Főhadparancsnokság válasza erre április 22-én az volt, hogy a kiscelli kaszárnya túlságosan messze van a város(ok)tól, az épületben vízhiány van, az ételmezést is csak egy odatelepitett markotányossal lehet megoldani és az eddig ott elhelyezett legénység egészsége károsodást szenvedett, amelynek nem kívánunk két újabb századot kitenni, azaz elutasították Buda kérését.²⁰⁷

Egy távol eső, jól védhető helyen, de mégis kb. csupán egy óra járóföldre Budától kiválóan alkalmas volt a kiscelli épület a francia hadifogoly-tisztek, majd ezek távozása után őrizetesk elhelyezésére. 1801. május 20-án a Sztáray-ezred egy „főorvost” (Oberarzt) kért a nádor huszárezred (Palatinal Hussaren Rgt) Kiscellben fogva tartott beteg katonái mellé.²⁰⁸ Május 22-én egy dandárparancsnokot küldtek ki Kiscellbe, aki jelentette, mennyi ruhára és csizmára van szüksége az ott fogva tartotaknak; hogy közülük hatot a budai helyőrségi kórházba szállítottak, illetve a kiscelli őrszázad kérésének megfelelően egy orvost (egy alorvost) kiküldtek, valamint, hogy kaszárnya-felügyelőként szükség lenne egy olyan tizedesre vagy örvezetőre (Korporal oder Führer), aki jól beszéli a magyar nyelvet.²⁰⁹ Utóbbi igényt úgy elégítették ki, hogy a kiscelli laktanya és a pesti invalidus palota (gránátos kaszárnya) felügyelői helyet cseréltek egymással: Haynal Pestre, Hauer Kiscellbe költözött.²¹⁰

Hauert 1803-ban a pesti Újépületbe helyezték át, mivel „a kiscelli laktanyát 1802-ben teljesen kiürítették”.²¹¹ 1803. június 4-én Alvinczy utasította a budai Műszaki és Erődítési Igazgatóságot, hogy – pótolva a mulasztását – közösen készítse végre el a

²⁰⁵ HKR 1801, Protokoll, Dep. L. 305.

²⁰⁶ G.C. 1801, Protocollum, 1,816.

²⁰⁷ G.C. 1801, Protocollum, 1,816.

²⁰⁸ G.C. 1801, Protocollum, 1,2099.

²⁰⁹ G.C. 1801, Protocollum, 1,3048.

²¹⁰ G.C. 1801, Protocollum, 1,5048. Szeptember 17-én terjesztette elő ezt a javaslatot az erődítési igazgatóság, amit szeptember 23-án hagyott jóvá a Főhadparancsnokság.

²¹¹ Hauert 1803. január 29-én bírósági eljárás mentette fel egy Kiscellben, felügyelősége alatt történt lopásért való felelősségre vonás alól (az irat 1803 októberi másolata: G.D. 1. doboz). A Főhadparancsnokság elrendelte, hogy a műszaki igazgatóság az épület „belső folyosójára vezet” és a „a felső emeletre vezető, a lépcsőnél lévő” ajtónyílásokat deszkáztassa be.

Kiscell 1802-es kiürítéséről mindössze egy 1805-ös iratból tudunk: a Műszaki Igazgatóság január 5-én kéri Hauer áthelyezését az Újépületből a pesti invalidus palotába, és ebben az előterjesztésben ismertetik Hauer kaszárnyafelügyelői pályafutását 1797-től (G.D. 4. doboz, 28–29. pag.).

Sztáray-ezreddel, amely 1801-ben még fogdaként vette igénybe a kaszárnyát, a kiscelli épület kiürítés utáni vizsgálatát és leírását.²¹²

A kiscelli kolostor használatáról a következő évekből csak szórványos adataink vannak. Biztosnak tűnik, hogy az épület néhány szobáját az Óbudai Ruházati Bizottság továbbra is használta.

Az Óbudai Ruházati Bizottság 1803 nyarán több Ausztriából érkező ruhaszállítvány miatt abba a helyzetbe került, hogy raktárai megteltek, és kénytelen volt a kiscelli kaszárnya bizonyos helyiségeit a Műszaki Igazgatóságtól elkérni. Június 11-én kaptak először engedélyt néhány helyiségbe való beköltözésre, azzal a feltétellel, hogy nem tesznek kárt az épületben.²¹³ Az óbudaiak a földszinten vehettek igénybe hat helyiséget, melyek közül kettőben még június 23-án a budai ágyraktár felszerelése volt beraktározva. Ekkor az Óbudai Ruházati Bizottság egyrészt ezek kiürítését kérte, másrészt a másik négy szobában az ajtók és ablakok rendbehozatalát, valamint kimeszelését igényelte tekintettel arra, hogy ezekben a szobákban svábbogarak voltak, és csak így lehetett onnan ezeket kiirtani. Ezen felül a Kiscellben berendezendő ruharaktár őrsege – egy altiszt és egy közlegény – számára kértek egy kis szobát.²¹⁴ Az elvégzett munkálatok összesen 73 forint 43 krajcárba kerültek, melynek kiutalását a budai Erődítési Igazgatóság számára július 21-én engedélyezte a Főhadparancsnokság.²¹⁵ Augusztus 13-án azután a már elfoglalt hat szobához újabb négyet kért az Óbudai Ruházati Bizottság, amelyeknek rendbetétele és kitakarítása 21 forint 33 krajcárba került.²¹⁶

1804-ben a kiscelli kaszárnyában, egy közelebről nem azonosítható épületrészben egy mángorlószobát létesítettek az Óbudai Ruházati Bizottság részére. 1804. február 23-án kapta a Ruházati Bizottság az Udvari Haditanácsától a parancsot, hogy egy saját mángorlót állítson föl. Mivel azonban a bizottságnak Óbudán erre nem volt helyisége, és a Főhadparancsnokság egy külön erre a célra felállított épületet túl költségesnek talált, a kiscelli kaszárnyában állították fel a mángorlót egy erre a célra kialakított szobában. A budai Műszaki Igazgatóság április 28-án kapott utasítást a leggazdaságosabb változat kidolgozására, és már május 9-én benyújtották a kőműves-, asztalos-, lakatos-, kovács- és ácsmunkákra bekért árajánlatokat.²¹⁷ A kőműves árajánlata tartalmazza két konyhának a vakolási munkáit, továbbá annak a konyhának, ahol a mángorlót állították fel, kelheimi lapokkal való burkolását, valamint a két másik konyhának a téglapadló borítását. Az árajánlat tartalmazta a régi padlóborítás feltörését, egy 2,5 öl széles ajtó vágását a mángorlószoba és az egyik konyha közötti 1 öl 9 láb vastag falban, két nagy tűzhely elbontását, egy kályha felállítását a mángorlóprés acéllapjának fűtésére összesen 306 forint 20 krajcárért, amiben többek között 1000 darab téglá és 280 darab kelheimi lap felhasználása is szerepelt. Az ács a mángorlóprés szerkezetének összeállításáért és anyagaiért összesen 118 forint 43

²¹² G.D. 1. doboz. Litt. E. No. 4683. Alvintzy értetlenségét fejezte ki afölött, hogy hogyan adhatta át az erődítési igazgatóság az épületet az említett leírás nélkül.

²¹³ G.D. 1. doboz. Litt. E. No. 4970.

²¹⁴ G.D. 1. doboz.

²¹⁵ G.D. 1. doboz.

²¹⁶ G.D. 1. doboz.

²¹⁷ G.D. 2. doboz, 219–221. pag.

krajcárt kért, az asztalos a 3 új ajtóért összesen 16 forint 30 krajcárt, a lakatos az ajtószerelvényekért és a présvas-melegítő rúdjaiért összesen 61 forint 20 krajcárt, a kovács a prés vas alkatrészeiért, sínekért, kulcsokért stb. összesen 186 forintot kért, azaz a prés felállításának összes költsége 685 forint 53 krajcár volt.

1804 őszen további felújítási munkákat végzett a budai Műszaki Igazgatóság az Óbudai Ruházati Bizottság részére. Egy tiszti kvártély két szobáját és egy konyháját, valamint a közlegényi traktus két szobáját engedték át, és újították fel (vakolás, meszelés, ajtók és ablakok javítása) összesen 39 forint 49 krajcárért.²¹⁸ 1804-ben sor került a tető részleges újracserepezésére is 250 forint értékben.²¹⁹

A tetőjavítás kérdése azonban még 1805 őszen sem jutott nyugvópontra: október 4-én Alvintzy a budai Műszaki Igazgatóságnak továbbította az Óbudai Ruházati Bizottság jelzését, mely szerint a tetőfedő, miután felbontotta a tetőt, otthagya a munkát, és a keletkezett résen beesett az eső, amely átnedvesítette a födémet. Alvinczy utasította a Műszaki Igazgatóságot, hogy egyrészt mihamarabb intézkedjenek a tető kijavításáról, másrészt, mivel az éppen zajló munkálatok (Manipulationen) miatt az óbudai bizottság épületében nem férnek már el, további 5 szobát és két konyhát tegyenek beköltözhetővé Kiscellben.²²⁰ E feladatok elvégzéséről a budai Műszaki és Erődítési Igazgatóság 1805. október 23-án tett jelentést a Főhadparancsnokságnak.²²¹

Az Óbudai Ruházati Bizottság 1805 szeptemberében már kért két szobát a kiscelli kaszárnyában. 1805. szeptember 14-i jelentésében Kranack őrnagy Óbudáról jelentést írt a Főhadparancsnokságnak, melyben kifejtette, hogy a kiterjedt munkálatok miatt több katonát és civil segédet kellett felvenniök. Ezért a mesteremberek (Professionisten) egy részének munkahelyét és egyben lakhelyét is a kiscelli kaszárnyában kívánják elhelyezni, hogy ne kelljen a Kiscellbe vezető hosszú utat naponta négyyszer megtenni. (Nyilván az étkezésre kellett volna Óbudára lemenni, ha nem lett volna Kiscellben a lakóhelyük is). A szobák átadásáról a budai Műszaki Igazgatóság 1805. október 22-én értesítette a Főhadparancsnokságot.²²²

1805 októberében a kiscelli kaszárnyába költözött a tábori tüzérandár 50 katonája is. Ennek előkészítéseképpen a Műszaki Igazgatóság, az Óbudai Ruházati Bizottság és a tüzérandár közös bizottsága vizsgálta meg azt a kérdést, hogy a kaszárnya „melletti” „tűzmű szobában” (Laborir Zimmer) szolgálatot teljesítő tüzérek, akiknek hidegben kellett dolgozniuk a robbanásveszély miatt, vajon beköltözhetnének aludni és étkezni a kaszárnya földszintjén két szobába, és az egyik tiszti kvártély két kisebb szobájába, hogy ott melegben lehessenek és a szobák melletti konyhában (egy konyha a közlegényeknek, egy pedig a tiszteknek) főzhessenek.²²³ Az óbudaiak ezeket a helyiségeket lakkozásra és a lakkozott sisakok szárítására használták, mely célokra más szobák is igénybe vehetők

²¹⁸ G.D. 3. doboz, 186–187. pag. A Főhadparancsnokág szeptember 10-én adott utasítást az Óbudai Ruházati Bizottság kérésének megfelelő munkálatok elvégzésére, amire a budai Műszaki Igazgatóság október 8-án terjesztette be a költségvetést, amelyet október 9-én hagytak jóvá.

²¹⁹ G.D. 2. doboz, 149–158. pag.

²²⁰ G.D. 3. doboz, 371. pag.

²²¹ G.D. 4. doboz, 290. pag.

²²² G.D. 4. doboz, 288–289. pag.

²²³ G.D. 4. doboz, 293. pag.

voltak, így, a vizsgálat szerint jó állapotban lévő lakóhelyiségekből ki tudtak költözni. Egyúttal a tél előtt gondoskodtak a labor-szobákban egy kályha felállításáról is.

A tüzérek által használt „tűzmű szobák” a „kaszánya mellett” („nächst der Caserne”) sejtésünk szerint az egykori uradalmi, később kamarai fogadó épületében voltak.

1805 novemberében Napóleon elfoglalta Bécsset. A francia megszállás egyik legfőbb tanulsága az volt, hogy, mivel a városban jelentős mennyiségű hadi raktárkészlet maradt, ezek az ellenség kezére jutottak. 1806-ban Károly főherceg hadászati reformjának fontos pontja volt Bécs raktározási feladatok alóli mentesítése. A Duna vonalán lejjebb, délre helyeztek át sok muníció-, lőpor- és egyéb tüzérségi raktárt.²²⁴ Így került sor a kiscelli kaszánya tüzérségi raktárként való igénybevételeire, s ennek előkészítéseként az épület felmérésére.

1806 júniusában a 2. számú tábori kórház számvivői (Rechnungs Personale) költöztek rövidebb időre a kiscelli kaszánya „két nagy, üres szobájába”.²²⁵

1806. szeptember 7-én a Budai Műszaki és Erődítési Igazgatóság jelentést tett a kiscelli kaszánya állapotáról.²²⁶ Ennek indoka az volt, hogy az épületben éles lőszerket tároltak már, és további szállítmányokat vártak ide, ráadásul a pesti tábori kórházban felhalmozott tüzérségi készletek tárolása igen aggasztó képet mutatott: ajtók nélküli, lezárhatatlan helyiségekben tartották a lőszert, úgy, hogy az udvari és bejárati kapukat is bedöntötte egy vihar, tehát ezek sem voltak zárhatók.

A jelentés megállapította, hogy a kiscelli raktárak ablakai olyan alacsonyan vannak, hogy bárki beláthat és akár égő tárgyat is bedobhat. Ezért javasolták, hogy a földszinti ablakokat az eddigi vasrácon túl dróthálóval is védjék, ahogy ez a budai Zeughausban és más helyeken is látható, még akkor is, ha egyébként egy őrszem is védi ezeket a raktárakat. Továbbá az épületet igénybe vevő hadikórházi adminisztráció által okozott károkat ki kellett javítani, „hogy az eső és más nedvesség ne juthasson a lőszerhez”. E vonatkozásban elsősorban a templom fölötti tetőzet javítását említették, amely a műszakiak szerint olyan rossz, hogy a földem már átnedvesedett, és beomlással fenyeget. A tetőn ekkor a hegy felé egy lyuk is tátongott, amin keresztül az épületbe lehetett jutni.

A tüzérségi készletek elhelyezése az őrszemélyzet növelését is maga után vonta volna, ami viszont csak az őrszoba növelésével, vagy hozzáépítéssel lett volna lehetséges.

A templom kriptáját ekkor még mindig Mathias Verderber, a francia hadifoglyok egykori markotányosa bérelte a hadseregtől. E jelentés ennek a bérletnek a megszüntetését is javasolta a lőszer biztonságosabb elhelyezése érdekében. 1806. szeptember

²²⁴ BAER 1989. 54.

²²⁵ G.D. 6. doboz, 338. pag. A Főhadparancsnokság 1806. március 21-én értesítette a budai Műszaki Igazgatóságot, hogy a tábori kórházi igazgatóság már megkapta Székesfehérváron a Kiscellbe költözésre az utasítást, ezért ennek előkészítéseképpen szükség van az épületben 10 nagy és 16 kis asztal, valamint 16 gyertyatartó elhelyezésére (G.D. 5. doboz, 103. pag.). Június 28-án, miután a tábori kórházi kancellária már beköltözött Kiscellbe, a Főhadparancsnokság jelezte, hogy további 4 nagy és 4 kisebb asztalra, valamint 12 székre van kölcsönképpen szüksége (G.D. 5. doboz, 212. pag.). Július 13-án a Műszaki Igazgatóságot Alvinczy utasította, hogy a tábori kórházi adminisztráció elhelyezése érdekében Kiscellben további helyiségeket tegyen szabaddá (G.D. 5. doboz, 232. pag.)

²²⁶ G.D. 5. doboz, 328. pag.

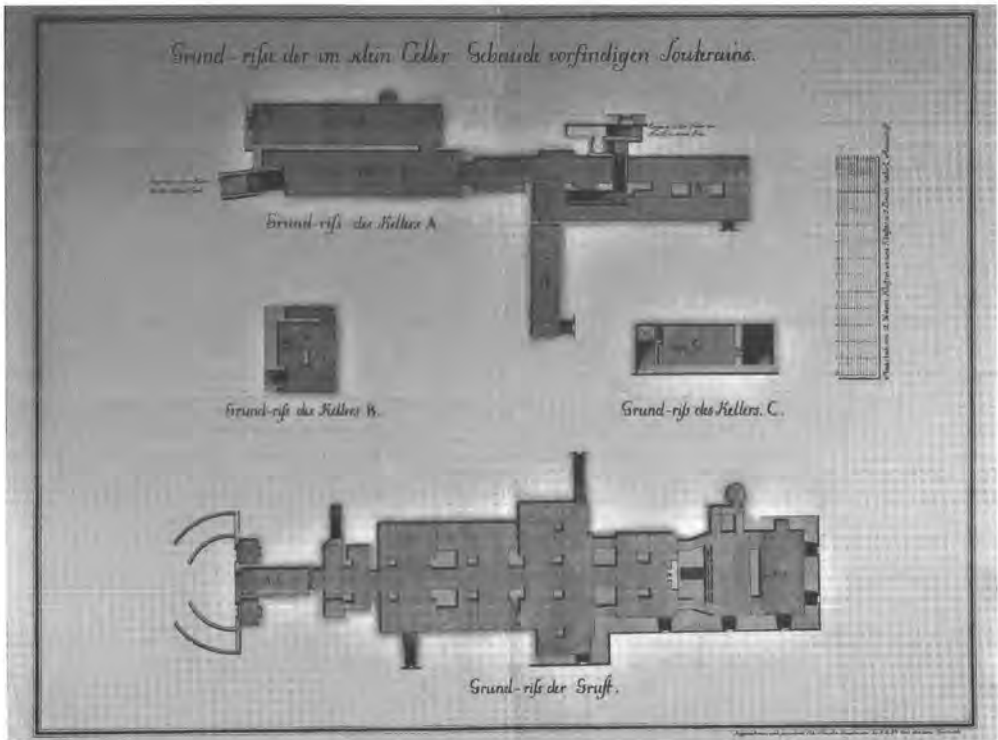
8-án Alvinczy utasítást adott a budai Műszaki és Erődítési Igazgatóságnak, hogy a kiscelli épület karbantartási munkáira készítsen haladéktalanul költségvetést, vizsgálja meg az őrház bővítési lehetőségét, valamint a Verderber „borkereskedő” által bérelt „pincét” üríttesse ki, hogy jó és biztonságos tároló helyeket tudjanak kialakítani a tűzérési készletek részére.²²⁷ Verderbernek szeptember 14–16-án 48 óra alatt ki kellett ürítenie a kriptát.²²⁸

A budai Műszaki Igazgatóság szeptember 30-i dátummal készítette el az 1806 nyári és különösen a július 16-i viharos időjárás okozta károk miatt szükségessé vált épületfelújítások költségvetését.²²⁹ A kiscelli kaszárnyában, a markotányosi melléképülettel és a tűzérési használatban lévő őrházzal együtt igen nagyarányú tetőfedő és üvegező munkákat kellett végezni, összesen 984 forint 28 krajcár értékben.

²²⁷ G.D. 5. doboz, 327. pag.

²²⁸ Verderber 1807. január 26-án kérvényt írt a Magyarországi Főhadparancsnoksághoz, amelyben kártérítésért folyamodott a bérleti szerződése hirtelen felmondása miatt. Levele szerint a szeptemberi felmondás őt, mint szőlősgazdát igen hátrányosan érintette, mivel a bérszállító-kocsikat egyrészt a szüret miatt, másrészt éppen a nagy vízi szállításokat intéző tűzérési által már lefoglalták, így kénytelen volt 18 forintért kocsit bérelni, hiszen a kocsisok pontosan tudták, hogy milyen szorongatott helyzetben volt akkor, amikor a kriptában tárolt 4000 akónyi üres hordóját kellett hirtelen szállíttatnia, ráadásul olyan hirtelen jött minden, hogy nem tudott másik tárolóhelyről gondoskodni 50 akós hordói számára és ezért ezeket hat teljes héten át a szabad ég alatt kellett tárolnia. Verderber azt is sérelmezte, hogy, habár az év vége előtt ki kellett költöznie, mégis az egész évre szóló 45 forintos bérleti díjat követeli tőle a számvivő hivatal (Rechnungsführers Amt) (G.D. 7. doboz, 350. pag.). A Főhadparancsnokság 1807. január 31-én a Műszaki Igazgatóságnak küldte le Verderber levelét véleményezésre (G.D. 7. doboz, 349. pag.). A budai Műszaki és Erődítési Hivatal február 12-én tájékoztatta a Főhadparancsnokságot Verderber ügyéről. Eszerint igaz volt az, hogy Vogelhuber tábormok utasítására Verderbernek 1806. szeptember 14-től 48 óra alatt ki kellett költöznie a kiscelli kriptából, de a bérleti szerződés világosan kimondta, hogy csak addig kapta Verderber használatra a kriptát, amíg arra a hadseregnek nincs szüksége, és csupán üres edényeket szabadott ott tárolnia, amelyeket a kiürítés elrendelését követően mindössze az óbuda házába kellett átszállítania. A Műszaki Igazgatóság szerint ugyan könnyen elképzelhető, hogy a szüret idején a bérszállítások díja nem a legkedvezőbb volt, de Verderber évekig igen kedvező áron jutott a kriptabérletéhez, ráadásul közben egy ideig a francia hadifoglyok számára végzett markotányosi munkából is tisztos profitot húzott. Mindezt a kérvényező kártérítési igényét nem tartották jogosnak, ellenben felhívták a figyelmet Verderber többrendbeli tartozására. Nevezetesen az egykori bérlő 30 forint bérleti díj megfizetésével elmaradt 1805 szeptemberétől 1806 szeptemberéig a kriptahasználatáért, 21 forint 52 krajcárral adós volt a kis pince foglalásáért 1805. április 1-től 1806. szeptember 15-ig. A Műszaki Igazgatóság annál is inkább indokoltan tartotta Verderbertől a fenti összeget behajtani, mivel a bérlő azt a kötelességét sem teljesítette, hogy az általa a pincékben eszközölt átalakításokat visszaállítsa. Ennek meg nem fizetett költségét 10 forintra becsülték (G.D. 8. doboz, 79. pag.). 1807. május 12-én a budai Műszaki Igazgatóság levélben fordult a budai magisztrátushoz, amelyben jelezte, hogy Verderber még mindig nem fizetett, és ha ez a továbbiakban sem változik, az illető borkereskedő „kellemetlen következményeket von magára” (G.D. 9. doboz, pag. 278.) Verderber azonban még 1807 júliusában sem fizette meg tartozását (G.D. 9. doboz, 425. pag.).

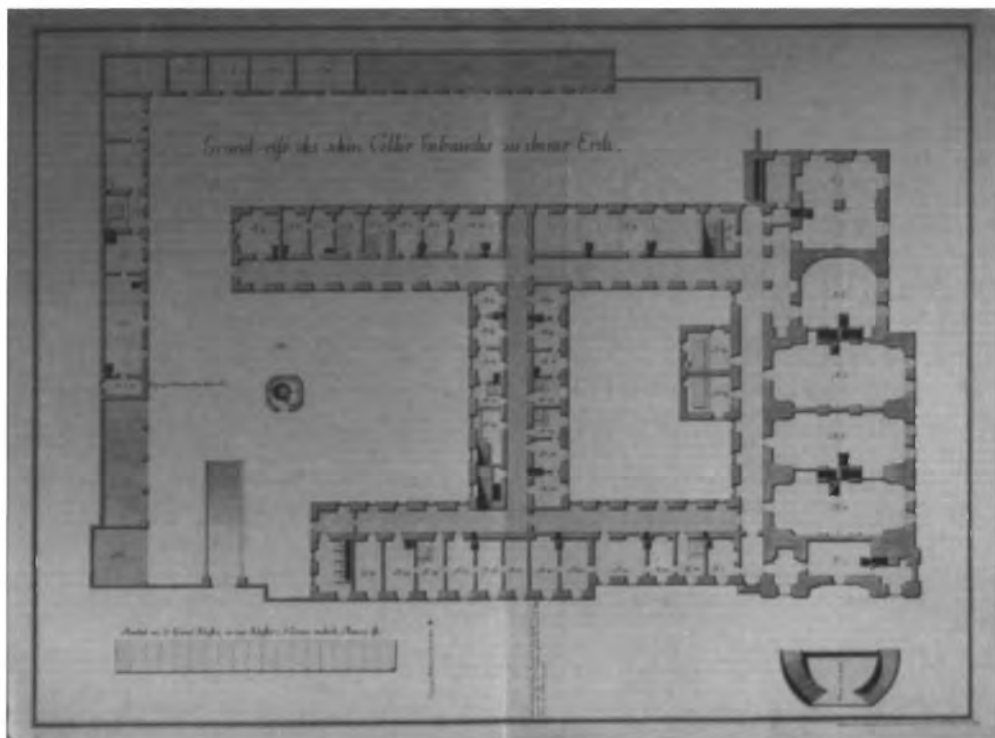
²²⁹ G.D. 5. doboz, 464. pag.

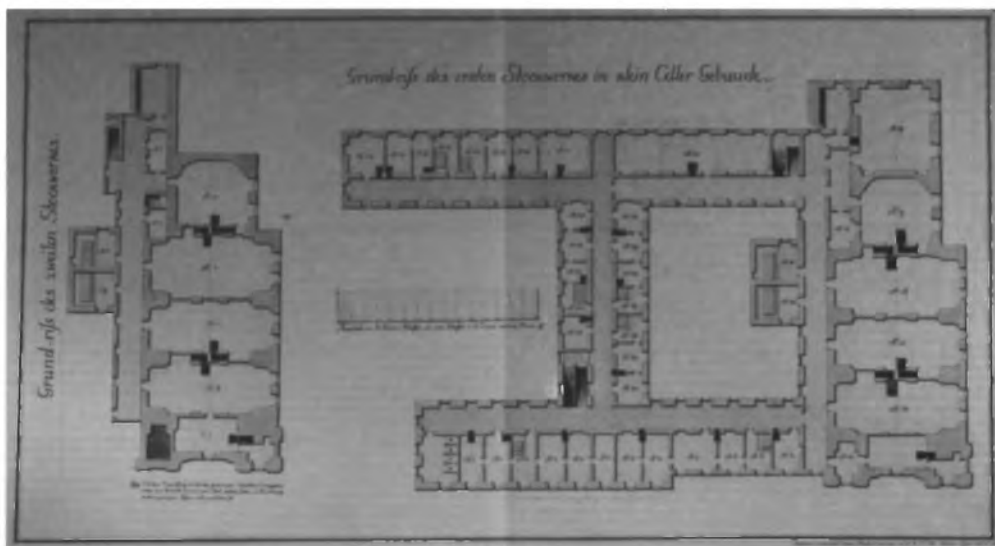
A kiscelli kaszárnya felmérési terve, a kripta- és pinceszint alaprajza, 1806. Készítette: Johann Schuster százados (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Kartensammlung, GVII, 1806-D-150)

1806. szeptember 15-én a Tüzérségi Főigazgatóság (General Artillerie Direktion) annak a bizottságnak a jelentése alapján, amely bejárta a lehetséges tüzérségi raktári épületeket, javasolta többek között a kiscelli kolostorépület igénylését is az Udvari Kancelláriától, melynek tulajdonában állt ekkor még (ellentétben pl. az Újépülettel, amely kamarai épület volt).²³⁰ 1806. október 27-én a császár utasítására a Magyar Udvari Kancellária felsorolta azon alapítványi épületeket (Stiftungsfond Gebäude), melyeket a Tüzérségi Főigazgatóság részére állandó raktárnak átengedne. A Tüzérségi Főigazgatóság 1806. november 10-én, miközben fenntartotta azon véleményét, hogy az állandó tüzérségi raktárak, illetve gyártelepek legjobb és legbiztosabb helye Belső-Ausztria, javasolta az uralkodónak, hogy a komáromi és a kiscelli volt trinitárius kolostorépületeknek, melyeket a tüzérség már használatba is vett, kezdeményezze az átengedését. A kiscelli kolostorépületről ennek előkészítéseképpen felmérési tervek készítek. Ezek célja tehát az állandó tüzérségi raktárnak kiszemelt objektum pontos dokumentációja volt. Az Tüzérségi Főigazgatóság október 11-i rendeletére a budai Kerületi Tüzérségi Parancsnokság (Artillerie District Kommando) október 25-én két sorozatban, összesen hat felmérési tervlapot (pinceszint, földszint és első emelet, illetve a másik sorozatban egy lapon a földszint és emelet és két külön lapon a

²³⁰ HKR 1806, Dep. K. 8-15/83.

A kiscelli kaszárnya felmérési terve, földszinti alaprajz, 1806. Készítette: Johann Schuster százados (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Kartensammlung, GVII, 1806-D-150)

A kiscelli kaszárnya felmérési terve, az emelet alaprajza, 1806. Készítette: Johann Schuster százados (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Kartensammlung, GVII, 1806-D-150)

templomtraktus második és harmadik emelete) küldött Bécsbe. A mellékelt jelentésben és táblázatban a tervek számozása szerinti kimutatást közöltek arról, hogy milyen tüzérségi tárgyakat helyeztek el már az épületben, s melyek a még szabadon megtölthető helyiségek. A jelentésből kiderül, hogy a templomteret szintekre osztó födémekek alig voltak terhelhetőek. A kereszt szárny alatti pincenyúlvány sem volt használható, mert nagyon nedves volt, de a nyugati és északi szárny alatti pinceszakaszokat már eddig is raktárnak használták. A templom alatti hatalmas kriptáról megtudható a jelentésből, hogy, habár keleti fele a szabadba nyílik, de mivel északi részén a sziklából vájták ki a helyiséget, és a templomtérbe helyezett födémekeket hordó, az átalakításnál beépített hatalmas támfalak alapjai meggátolják a szabad légáramlást, ezért a kriptatér nem tud kellően kiszellőzni, így ez a helyiség sem elég száraz a biztonságos raktározáshoz. Az egyik felmérési tervsorozatot (három lap) Johann Schuster százados, a 3. tábori tüzérezred 5. századának parancsnoka készítette tíznapi munkával, két altiszt segítségével.²³¹ A másik sorozatról (összesen három lap) csak annyit tudunk, hogy egy Gillet nevű alezredes készítette.²³² A terv hátoldalán ceruzás „Gillet” felirat valószínűleg Anton Gillet-t, az 1. tábori tüzérezred zászlós alezredesét, 1799-től a Mária Terézia rend lovagját jelenti.²³³ Erről a sorozatról nem tudjuk, hogy mikor készült. Nincsenek datálva a lapok, és az épület ábrázolásában számos ponton, főleg a melléképületeknél eltér a Schuster-féle rajzoktól.²³⁴

²³¹ HKR 1806, Dep. K., 8-15/107. A tervek: Kartensammlung, 1806-D-150. Schuster a segéd altisztek munkájáért saját maga 18 forintot fizetett. Ennek megtérítését a Tüzérségi Főigazgatóság november 20-án engedélyezte. A százados felmérési munkájára valamikor 1806 nyarán kerülhetett sor, mivel e tervlapok számozása alapján készített raktárkészlet-táblázat augusztus 25-i keltezésű.

Johann Schuster százados az 1806 decemberében felvett névjegyzék szerint 1773-ban született Budweisban. 1788-ban altüzér majd tüzér, 1790-ben alhadnagy, 1795-ben főhadnagy, 1801-ben alszázados lett. 1805 szeptemberében került a 3. Tábori Tüzérezredhez, ahol századossá lépett elő. („Muster Lista der 5ten ordinaire Herrn Hauptmann Schuster Compagnie, dd. Musterplatz Ofen am 10ten December 806”, Kriegssarchiv, Karton Nr. 8126.)

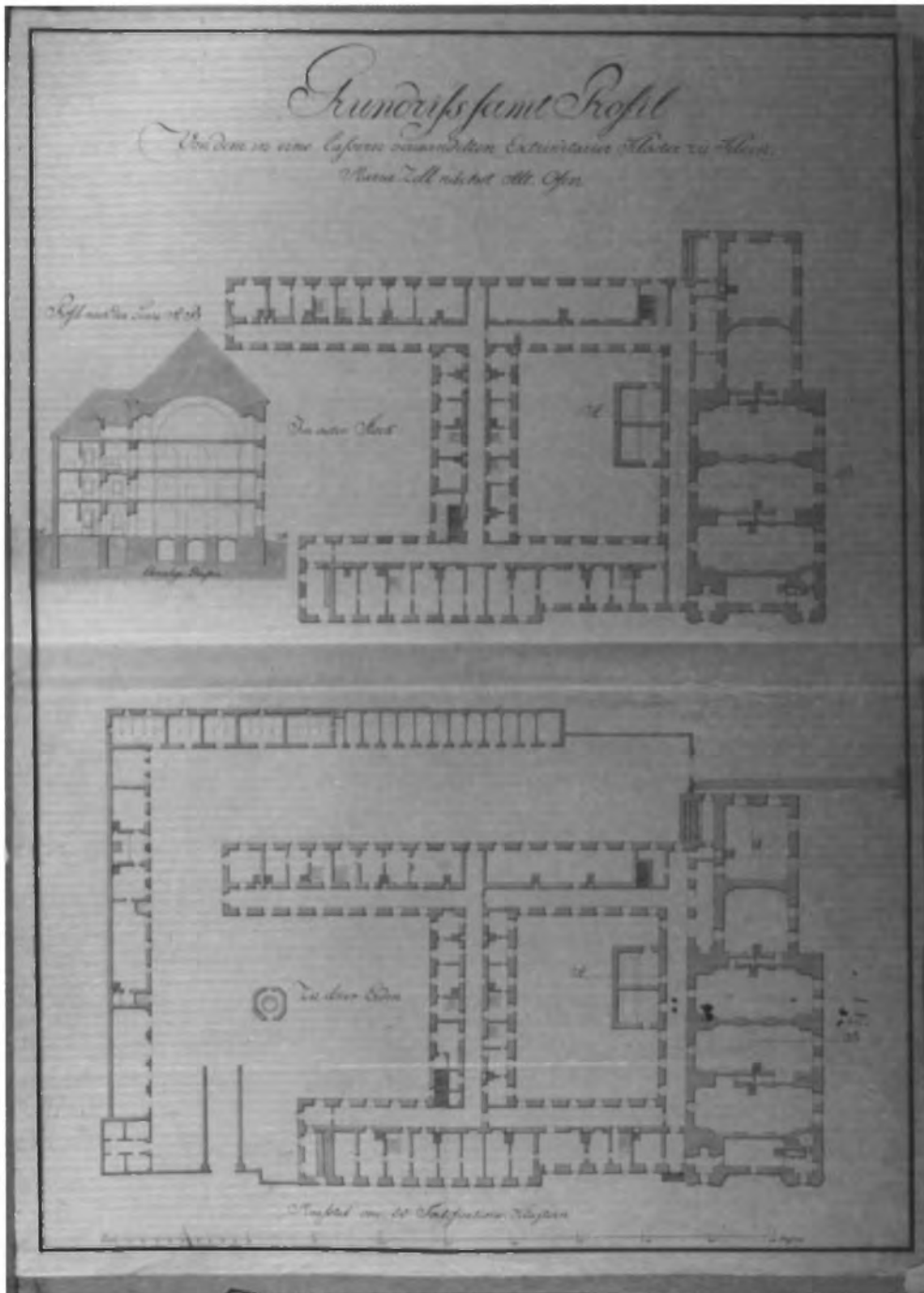
²³² Kriegssarchiv, Kartensammlung, 1806-D-150. A budai Kerületi Tüzérségi Parancsnokság október 25-i jelentésének hátoldalára vezették rá, hogy a Schuster százados által készített tervekkel együtt Gillet rajzait is megküldték Budáról (HKR 1806, Dep. K., 8-15/107).

²³³ Gillet már 1800-ban az 1. tábori tüzérezrednél őrnagy (Militaeralmanach 1800, 102.). 1806-ban újra az 1. tábori tüzérezrednél tűnik fel, már mint alezredes (Musterliste, I. Feld Artillerie Regiment, Uiber den Regiments Staab samt Supernumaire, dd. Musterplatz Prag, am 22ten December 1806. (Kriegssarchiv, Karton Nr. 7973), és az ez évi Schematismus azt is feltünteti, hogy 1799 óta a Mária Terézia Rend lovagja volt (Schematismus 1806, 72. és 308.). 1808-ban Gillet már ezredes ugyanennél az ezrednél (Schematismus 1808, 311.). 1810-ben a 3. Tábori Tüzérezrednél vezérőrnagy, és ebben az évben a galíciai körzet főparancsnoka lett (Schematismus 1810, 360.). 1811. november 8-án Gillet Galiciában a tüzérségi kerület parancsnokaként és báróként halt meg (Schematismus 1811, 33., illetve: Schematismus 1812, 339.).

²³⁴ A Gillet és a Schuster-féle tervek közti főbb különbségek a következők.

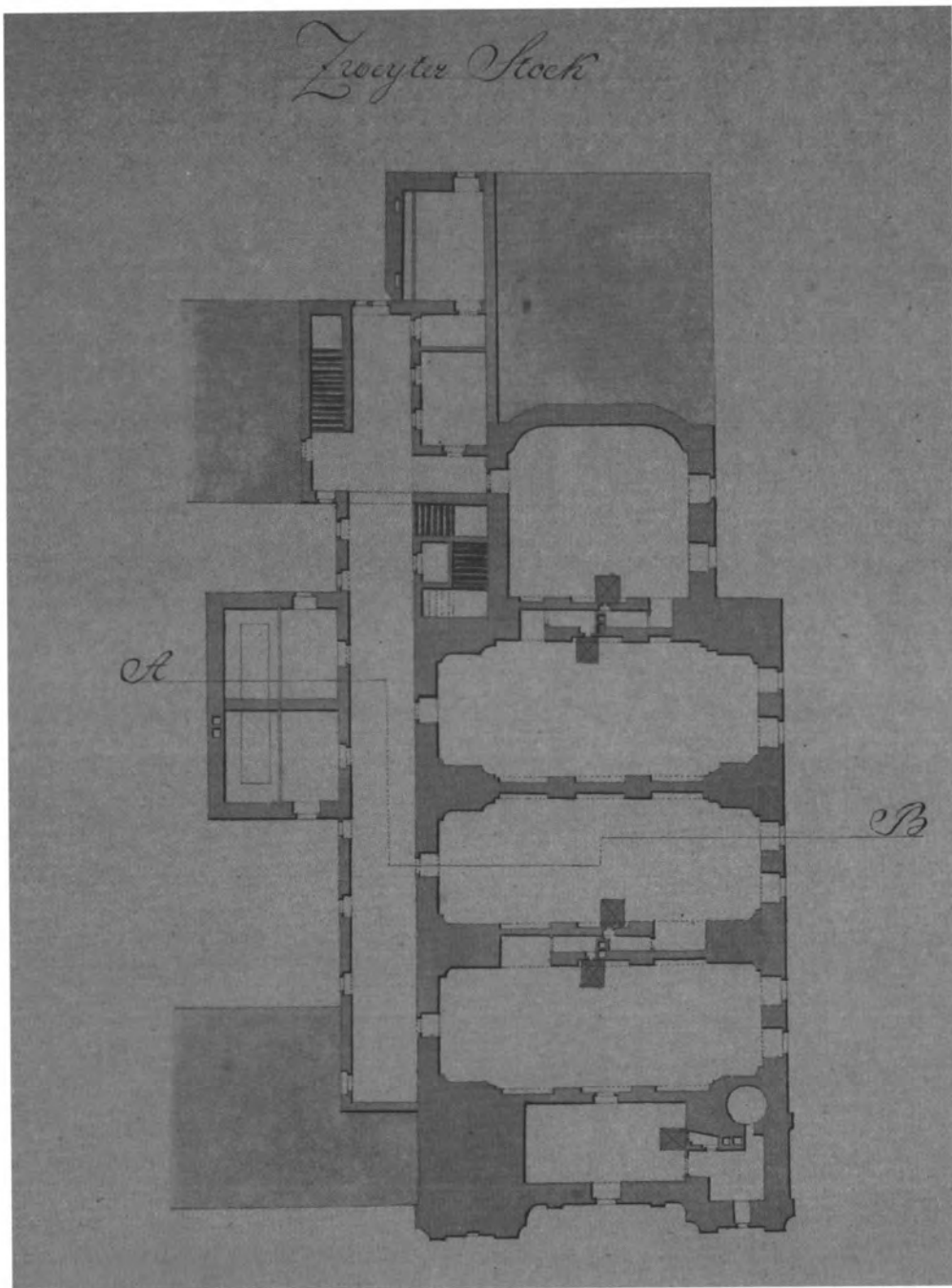
A földszinti keleti szárnyban:

- Schuster jelölése szerinti 40. és 39. számú helyiség között nincs ajtó, Gillet-nél van.
- a Schuster jelölése szerinti 40. számú helyiségnek van ajtaja a folyosó felé, Gillet-nél nincs.

A kiscelli kaszárnya felmérési rajza, a földszinti és az emeleti alaprajzok, 1806?
Készítette: Anton Gillet (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Kartensammlung, GVII, 1806-D-150)

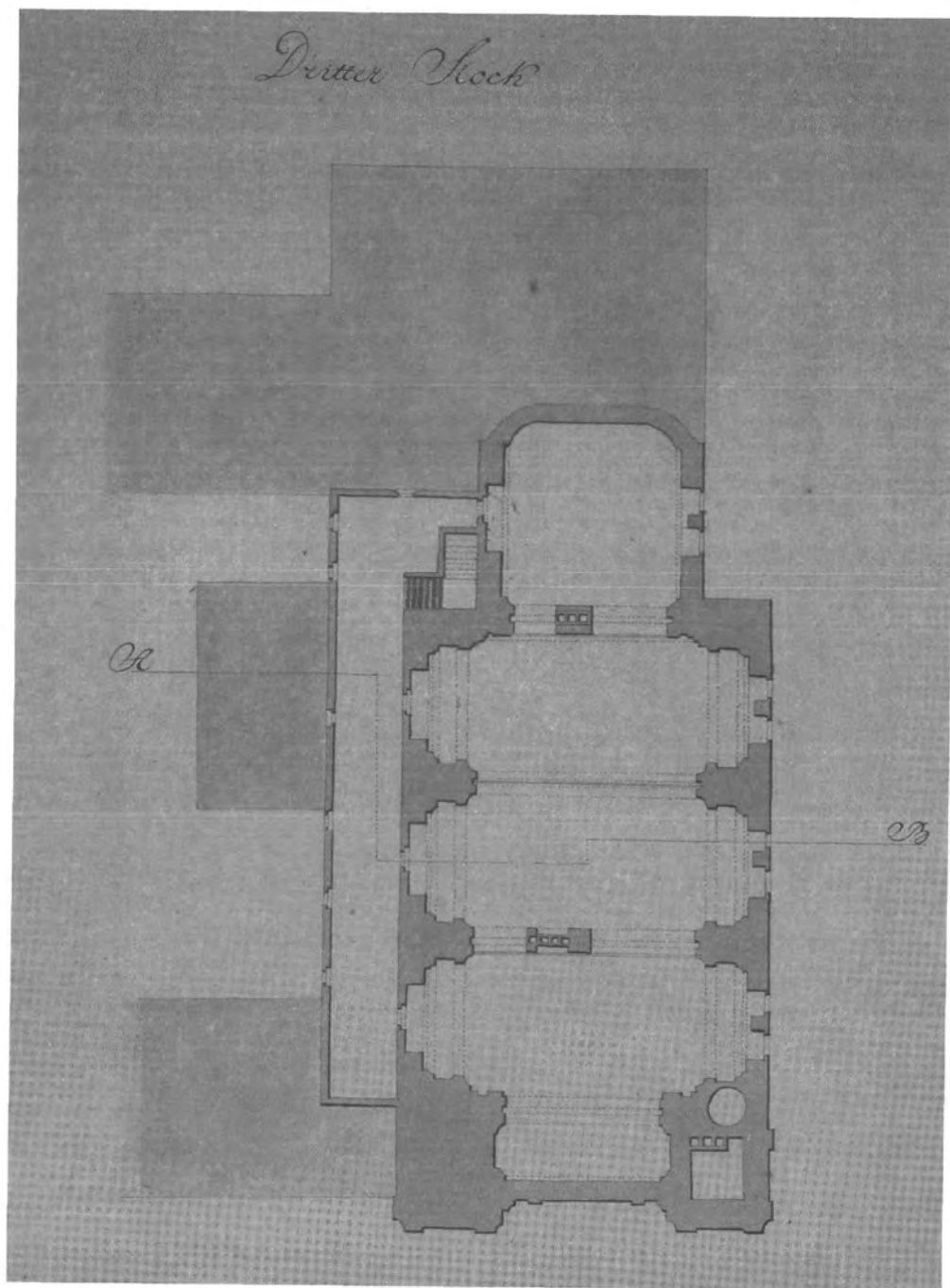
- a Schuster jelölése szerinti 37. számú szobában a nyugati falon nincs falmélyedés, Gillet-nél van.
- Schuster a zárt udvar felé a folyosó középső nyílásánál ajtót jelöl, Gillet nem (a nyugati folyosósza-
kaszon a zárt udvar körül mindkettő ugyanott jelöli az ajtót!).
- A Schuster jelölése szerinti 1. helyiség északi falán falmélyedés jelölése van, Gillet-nél nincs.
Templom, földszint:
- A Schuster számozása szerinti 6. számú helyiség déli falában a folyosó felől falmélyedés (befalazott
ajtó) jelölése látható, Gillet-nél ez nincs jelölve.
- Schuster a földszinti északi folyosó nyugati végében egy falazott és egy fával határolt vályút jelöl,
Gillet két falazottat és egy fával határoltat.
Északi folyosó, földszint:
- A toldaléképítményben a Schuster számozása szerinti 42. számú helyiségben dél felé ablak, és fal-
mélyedés jelölése látható, Gillet-nél semmi, Schuster a 41. számú helyiségben dél felé falmélyedést
tüntet fel, Gillet semmit.
Nyugati traktus, földszint:
- A Schuster jelölése szerinti 17. számú szobában három falmélyedés jelölése látható, Gillet-nél egy sem.
Kútház:
- A déli udvari nagy kút házán Gillet-nél egy ablak jelölése látható, Schusternál kettő.
Melléképületek:
- A déli szárny keleti végében Schuster nem jelöl északi falat és semmilyen belső osztást, Gillet-nél
két falazott kapupillér és fából belső osztás látható.
- A Schuster jelölése szerinti 3. számú helyiségnek dél felé van ablaka, Gillet-nél nincs .
- A Schuster jelölése szerinti 7. számú helyiség dél-keleti sarkában téglapadlózat látható (a helyiség
többi részén deszkapadló!), Gillet itt egy kályhát jelöl.
- A Schuster számozása szerinti 9. helyiségben (a melléképületszárny dél-nyugati sarokhelyisége)
Gillet a déli falon egy, a nyugati falon két ablakot jelöl, Schuster egyet sem!
- A Schuster jelölése szerinti 10–13. helyiségekben Gillet-nél mindig egy-egy ablak van a nyugati
falon, Schusternál ezek nincsenek.
- A Schuster jelölése szerinti 13. számú helyiség északi falán Gillet-nél egy ajtó van, Schusternál ez
nincs.
- A Schuster jelölése szerinti 14. számú nagy helyiségnek Gillet-nél kelet felé 13 ajtaja van, Schusternál
ez 12. Mintha a Schuster-féle terven egy olyan állapot lenne látható, amelyben a délről számított 6.
ajtóköz-pillért, mely Gillet-nél még megvan, kivették és így középen egy nagy ajtót nyitottak volna.
Emelet, keleti szárny:
- A Schuster jelölése szerinti 4. számú szobának nyugat felé nincs ajtaja, Gillet-nél van.
- A Schuster jelölése szerinti 10. számú helyiségnek nyugat felé nincs ajtaja, Gillet-nél van.
- A Schuster jelölése szerinti 12. helyiségben észak felé falmélyedés jelölése látható, Gillet-nél semmi.
Emelet, északi szárny és templom:
- A toldaléképület déli falán a Schuster számozása szerinti 41. számú helyiségben ő falmélyedést
tüntet föl, Gillet ugyanitt semmit.
- A toldaléképület déli falában Gillet kéménylyukat jelöl, Schuster semmit.
- Az oratóriumban Gillet a déli falon kályhát jelöl, Schuster csak a tápláló lyukat!
Keresztfolyosó:
- A Schuster számozása szerinti 38. számú helyiség déli falán a folyosó felől falmélyedés látható,
Gillet-nél semmi.
- A Schuster számozása szerinti 35. számú szoba déli falán van ajtó, Gillet-nél nincs.

A kiscelli kaszárnya felmérési rajza, a szintekre osztott templomszárny második emelete, 1806?

Készítette: Anton Gillet (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv,

Kartensammlung, GVII, 1806-D-150)

*A kiscelli kaszárnya felmérési rajza, a szintekre osztott templomszárny harmadik emelete, 1806?
Készítette: Anton Gillet (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv,
Kartensammlung, GVII, 1806-D-150)*

Ugyanekkor bekerült a Haditanács „K” jelű ügyosztályaként működő Tüzérségi Főigazgatósághoz egy Wenzel Czerný nevű őrmester (3. tábori tüzérezred) által készített felmérési rajz is, amely az épület déli és felülnézetét ábrázolja egy lapon.²³⁵

A Tüzérségi Főszerhivatal (Artillerie Oberzeugamt) november 17-én véleményezte a budai Kerületi Tüzérségi Parancsnokság raktározási tervezetét.²³⁶ Utasítást adtak, hogy, ha a kripta nem elég száraz, akkor kerüljék ebben a lőpor raktározását, amiatt is, mert mélyen fekszik, és ha az épületben tűz ütne ki, a lőpor robbanása sokkal nagyobb kárt okozna az épületben, mint ha felsőbb szinten lett volna. A lőpor raktározásánál a felsőbb szinteken azt mérlegelték, hogy az adott helyiségben biztosítható-e elegendő mértékben a szellőzés, illetve, hogy lőporhoz lőszer túl közel ne kerüljön. Javasolták, hogy a földszinti nyugati traktus északi felében, a nagy összenyitott helyiségben raktározott lőporkészletet helyezték át a melléképületbe, hogy az e fölötti első emeleti, szintén összenyitott teremben biztonságosan lehessen lőszer tárolni. A Tüzérségi Főigazgatóság a budai Kerületi Tüzérségi Parancsnokság számára november 26-án rendeletben közvetítette ezeket a módosításokat, hozzáfűzve azt a megjegyzést, hogy az épület mindazonáltal inkább lakóépület és így raktározásra kevésbé alkalmas.

A budai Kerületi Tüzérségi Parancsnokság november 27-i jelentésében a melléképület 6–13 számú helyiségeiben (a déli és a nyugati melléképületek találkozási pontja) nem tartotta biztonságosnak a lőpor elhelyezését, mivel az épületet környező szőlők talajszintje e melléképület tetőzetének magasságában van, s csak akkora távolság van közöttük, hogy a tetőről a víz le tudjon csorogni (e melléképületek területét a hegyoldal lehordásával alakították ki a kolostor építéskor), továbbá belső oldalán csak kicsi és alacsony ablakai vannak.²³⁷ Ebből következően e helyiségek egyrészt nedvesek voltak, a gerendák mind el voltak korhadva, és ki voltak törve. Másrészt „csavargó ifjak a cseréptetőt kibontották és egy lyukat csináltak, amelyen keresztül e traktusba, illetve az istállókba és így hátulról a kolostor udvarára jutottak. Ebből

²³⁵ Kriegsarchiv, Kartensammlung, 1806- D-153. Wenzel Czerný az 1806-ban készített névjegyzék szerint 1778-ban született. 1790-től katonazenész, 1797-ben tüzér, 1801-ben tizedes lett. 1805 szeptemberében került mint őrmester a 3. Tábori Tüzérezredhez, ahol 1807-ig maradt (Kriegsarchiv, Musterlisten, Feldartillerie Regiment Nr. 3. „Supernumairren”, 1806. december 2. Olmütz, illetve: „Revisionslista der Supernumerarien(!) des löbl. P. Baron v. Rouvroy 3ten Feld Artillerie Regiments. Dd. Revisionsplatz Olmütz den 15ten September 1808.”, mindkét jegyzék: Karton Nr. 8126.) Czernýt 1806 decemberében a létszám felettiek között írták össze. A lista végén az összesítésben a növekedésnél jeleztek, hogy az 1806. áprilisi Monatstabelle szerint Wenzel Czerný az 5. századból (azaz Schuster alakulatából) április 1-én távozott. Ez, valamint a decemberi jegyzékben olvasható megjegyzés, mely szerint Czernýt Budára vezényelték, vagy arra utal, hogy Czerný a Schuster által vezetett felmérési munkában vett részt, mivel Schuster ismerte ot már az év elejéről (sőt egyszerre kerültek 1785 szeptemberében az ezredhez) és a saját maga általa készített lapot, mivel már nem volt Schuster századában, Czerný maga szignálta, vagy pedig Czerný már tavasszal, egészen pontosan 1785 szeptembere és 1786 áprilisa között, amikor Schuster századában volt, tervet készített a kiscelli kolostorról, és az 1786. decemberi bejegyzés, hogy Budára vezényelték, nem a kiscelli felméréssel kapcsolatos. Köszönetet mondok Lázár Balázsnak a Czernýre vonatkozó adatok összegyűjtésében nyújtott segítségéért.

²³⁶ HKR 1806, Dep. K., 8-15/107.

²³⁷ HKR 1806, Dep. K., 8-15/110.

következően, mindjárt az átvételt követően be kellett fedni a tető nyílását, és erre a helyre, sőt magába a szőlőbe is öröket kellett állítani.” Mindezek alapján a budai tüzérparancsnokság csak „rendkívüli szükség” esetén javasolta a melléképületet lőpor raktározására.²³⁸

Az 1806-ban keletkezett, illetve a kérdéses datálású Gillet-féle rajzok olyan részleteket mutatnak, melyek ma már nem, vagy csak átalakítva láthatóak, ezért elemzésük nem érdektelen. A Schuster-féle sorozat pinceszint-alaprajzának legfontosabb információja gróf Zichy Miklós, a kiscelli trinitárius templom építtetője sírjának elhelyezkedésére vonatkozik. Az 1758. február 14-én elhunyt földesúr emlékére a trinitárius szerzetesi közösség nézőpontjából íródott, s a kriptában a koporsóüreget lezáró vörösmárvány táblát állítottak fel 1762-ben.²³⁹ A kriptának a sekrestye és a szentély alatti része között egy ma is látható faltömböt építettek. Érdy János régész 1850-ben, amikor a feloszlott kolostorban kiszolgált katonák laktak, ebben a kriptarészben fedezte fel Zichy Miklós koporsóját, benne a magyaros díszruhába öltöztetett elhunyt csontvázával, márvány dombormű-portréját, valamint egy 76x111x 14 cm nagyságú feliratos vörösmárvány táblát.²⁴⁰ E márványlapról csak egy rajz, helyesebben egy erről készített fotó²⁴¹ áll rendelkezésre, magának a tárgynak mára nyoma veszett.²⁴² A rajzot minden bizonnyal maga Érdy vagy megbízottja készítette 1850-ben, amikor az óbudai plébániatemplomban Zichy Péter sírkövét és sírját is lerajzol(tat)ta. A plébániatemplom padlójában elhelyezett Zichy Péter-sírkölap 1754-ben készült, míg a kiscelli feliratos tábla csak négy évvel Zichy Miklós halála után, 1762-ben.²⁴³

Érdy leírásából mindeddig nem volt egészen világos, hogy a kriptában felépített falazott tömbben hol helyezkedett el Zichy Miklós koporsója, és hol a vörösmárvány feliratos lap, illetve fölötte a fehér márvány dombormű. Az 1806-ban keletkezett felmérési rajz azonban némi többletinformációhoz juttat e tekintetben. A kriptának a sekrestye és a szentély közti fal alá és pontosan az egykori főoltár építményének alapjaként megépített tömb keleti felén oltár jelölését látjuk, nyugati oldalán pedig a falba süllyesztett koporsót és egy ezt lezáró márványtáblát tüntetett fel a terv készítője. (Amennyiben elfogadjuk, hogy az oltármensa építményénél és a nyugati oldali vékony vonalnál alkalmazott világoskék szín következetesen a márvány anyagát jelenti. Schuster az általa készített felmérési rajzokon a különböző anyagokat konzekvensen jelölte különböző színekkel). A koporsó és a márványtábla jelölése

²³⁸ A kiscelli főépület még üresen álló helyiségeinek igénybevételét is csak szükség esetén tartotta a budai parancsnokság helyeseltetőnek, mivel a raktárkészlet tavasszal esedékes számbavétele szabad átrakodási teret követelt.

²³⁹ A tábláról ld. még: ROSTÁS 2004. 524–525.

²⁴⁰ ÉRDY 1851.

²⁴¹ BTM Kiscelli Múzeuma Fényképgyűjtemény, ltsz. 1006/13x18.

²⁴² BTM ltsz. 20.304. A tárgyat 1961-ben még revíziózták, ma azonban a Fővárosi Képtárban már nem található. A felirat szövege: HIC. CLAVDITVR / QVOD. CLAVDI. POTVIT. / MORTALE. / NICOLAI ZICHY. / PATRIS. / AC FVNDATORIS./NOSTRI. / HAC VERSVS / FACIE. RES-PICIENS / AD FILIOS (*E helyre záratik / amit le lehetett zárni / halandó teste/ Zichy Miklósnak / atyáknak / és alapítónknak / ezzel az arcával tekintve / vissza fiaí felé*)

²⁴³ SCHOEN 1935. 182.

mellett ezt a feliratot látjuk a terven: „Monumentum Comitis Nicolai /Zichi[sic!] Aedifici hujus Fundatoris” („Zichy Miklós gróf, e ház alapítójának emlékműve”).

A rajzból tehát kivehető, hogy a kriptá oltárépítménye nem esett áldozatul a kolostor feloszlatása utáni átépítésnek, sőt, Zichy Miklósnak a szentélybeli epitáfiumára szánt relief portréjával egy kis emlékművet tartottak fenn az alapító koporsójánál.

A kriptaoaltárról csupán Forster Gyula 1929-ben közreadott leírása mond többet a felmérési alaprajznál.²⁴⁴

„Megemlítjük, hogy a Zichy Péter alapította trinitárius-templom kriptájának egyik végén oltár elhelyezésére alkalmas mélyedés van, melynek falán festés maradványai láthatók és ezekben a kálvária némely részleteit még meg lehet állapítani. Az oltárlap alatt két üres sírhely van. Talán itt lehetett eredetileg Zichy Péter az egyikben nyugalomra téve és sírköve is elhelyezve?”

Falfestésnek ma már nem látjuk nyomát, viszont a két sírhelynek tűnő, boltozással fedett üreg ma is látható a falazás keleti oldalán.

Schuster pincealaprájzán az is látható, hogy a sekrestye alatti szakaszt, amelynek ma új boltozata van, 1806-ban két haránt elhelyezkedő dongaboltozat fedte.

A pincszinti és a földszinti alaprajz egyik legérdekesebb momentuma annak az íves, kétkarú lépcsőnek az ábrázolása a templom keleti homlokzata előtt, amelyről Bertalan Vilmos még úgy vélte, hogy nem valósult meg, s kinézetéről eddig mindössze a templom eredeti tervéről készített, selyemre nyomtatott metszet ábrázolásából tudunk.²⁴⁵

A Wenzel Czerný által rajzolt oldalnézet, amely a kolostorépületet dél felől és a nyugati melléképületsort metszetben mutatja, valamint a Gillet- és Schuster-féle földszinti alaprajzok azt is elárulják, hogy az épületnek a Schmidt Miksa által végeztetett XX. századi átalakításai²⁴⁶ előtt a keresztszárny északi és déli oldalán egyáltalán nem volt bejárata. Az épület főbejárata a templom mellett a keleti homlokzaton volt, valamint ajtók nyíltak ott, ahol ma is a nyugati szárnyból a déli és az északi zárt udvarba, valamint a keleti szárnyból az északi zárt udvarba. További fontosabb tanulság, hogy az épület 1950-es évekbeli restaurálásakor helyreállított sávozott vakolatraszter hitelessége az oldalnézet alapján igazolható. A keleti szárny déli végfalán, ahol a kolostor város felőli homlokzatának kiépítése egykor vélhetően hirtelen megszakadt, felül három ablak, alul az udvar felőli oldalon ajtó, s emellett két ablak volt található. A nyugati szárny déli végfalán a földszinten, jobb oldalon, a folyosó végében ajtó, emellett pedig egy ablak, az emeleten két ablak, az oromfalon pedig egy íves lezárású nyílás jelölését látjuk a homlokzati rajzon.²⁴⁷ A földszinti alaprajzon jól kivehető, hogy a déli udvarban ma is látható kút körül ajtós, kétablakos kútház volt. A melléképületszárnyon a legfeltűnőbb eltérés a mai állapottól a nyugati szárny déli végében észlelhető: széles-

²⁴⁴ FORSTER 1929. 77.

²⁴⁵ BERTALAN 1942. 42.

²⁴⁶ A Schmidt-féle átalakításokról ld: ROSTÁS 2001. 17–20.

²⁴⁷ Bertalan feltételezése szerint ezen a végfalán eredetileg a földszinten és az emeleten is 3–3 ablaknyílás volt (BERTALAN 1942. 22.). A három tengely – valószínűleg Bertalan szövegében is csak figyelemtelenségből szereplő – feltételezése nyilvánvalóan elvethető, de a folyosó végéből nyíló ajtót is helyesebbnek tűnik elfogadni az eredeti, kolostorkori állapotot tükrözőnek.

ségben nem tér el az épületrész az északi folytatástól.²⁴⁸ A teljes melléképületsor belső tagolása eltér a mai állapottól, ami különösen a mai, az udvari oldalon látható barokk nyíláskeretek származásával kapcsolatban vet fel kérdéseket.

Az első emeleti alaprajz fontos adata, mert vonatkoztatható a mai állapotról, a padlóburkolatok feltüntetésére. A folyosókon kék színnel jelölték a kelheimi lapokat, rózsaszínnel a téglaburkolatot és halvány barnával a szobákban látható deszkapadlót.²⁴⁹ További érdekes, a maitól eltérő vonása az emeleti alaprajznak, hogy a kereszt szárny nem megy ki a keleti traktus keleti faláig, hanem ugyanúgy, mint a földszinten, a folyosó felől zárt cella található itt.²⁵⁰

A földszinti valamint az első és második emeleti alaprajzok arról is felvilágosítást adnak, hogy a zárt udvar északi oldalához ragasztott, az 1940-es évekig álló toldaléképítményben szintenként két-két helyiségben a légénységi konyhákat rendezték be. A légénység illemhelye a földszinten az első és második emeleten az északi folyosó nyugati végében helyezkedett el, a tisztai illemhelyek a keleti traktus déli utolsó helyiségében voltak mindkét szinten.

A kiscelli laktanya történetét 1806 végéig, a kolostor és templom ma ismert legkorábbi, biztosan datálható felmérési terveinek készítéséig, az épület tűzvédelmi raktárként való igénybevételeig követtük. Az épület további sorsát e helyütt nem tárgyaljuk, csak megemlítjük, hogy valószínűleg már 1806 legvégén – 1807 elején lábadozó katonák részére vették igénybe az épületet.²⁵¹ 1808–1809-ig funkcionált hadikórházként, majd újra lőszerraktárként, illetve 1810-ben részben és egy ideig ismét katonai ruharaktárként.²⁵²

²⁴⁸ Ezt az épületrészt minden bizonnyal Schmidt Miksa alakította át oly módon, hogy az udvar felőli falakat beljebb hozva s erre nagy kapunyílásokat vágva tágasabb kocsiszínt építtetett, a nagy kapuk közötti falsávok elé pedig gigantikus atlaszszobrokat helyezett.

²⁴⁹ Ennek az alaprajznak a figyelembevételével tartották meg az I. emeleti keleti traktus szobáiban az eredeti deszka- és téglaburkolatok megmenthető részét a 2003-ban lezajlott felújítás során.

²⁵⁰ Bertalan feltételezését elfogadva, mely szerint a földszinten, ahol tehát ma sem fut végig a keleti homlokzatig a kereszt szárny folyosója, valamilyen nagyobb helyiség lehetett, esetleg az ide a korábban megépített nyugati traktusból áthelyezett refektórium, valószínűsíthetjük, hogy az emeleten is egy nagyobb helyiség volt a kereszt szárny tengelyében, a középrizalitban (BERTALAN 1942. 24).

²⁵¹ Ebből az évből sajnos csak igen kevés adat maradt fenn a Főhadparancsnokság iratanyagában. Csúppán a mutatókönyvi bejegyzésre támaszkodhatunk, mivel sem az iktatókönyv, sem az irat nem maradt fenn. „Kleinzell” címszó alatt ezt a bejegyzést találjuk: „Etablierung der dortigen Kasern zu einem Reconvalescenten haus und bestimmung des Aufferbergischen Hptm. Jakob zum Komandanten.”

²⁵² A Tüzérségi Főszérhivatal (1809-től ismét Artillerie Hauptzeugamt a neve) iratanyagából ebből az évből csak a mutatókönyv maradt fenn, melyben ezt a bejegyzést találjuk „Ofen” címszó alatt: „Belegung des Zeller Gebäudes mit dort. Gut., nach dem es von Kranken geleeret und gereinigt seyn wird.” (Kriegsarchiv, Artillerie Hauptzeugamt 1809, mutatókönyv, „Ofen Ort” címszó). A Haditanács ruházati és felszerelési ügyosztálya 1810 júliusától októberéig folytatott levelezést a Tüzérségi Főszérhivattal és a Magyarországi Főhadparancsnoksággal a Kiscellben elhelyezett ruhakészlet raktározásáról. (HKR 1810, Dep. E. 7–1.)

Levéltári források

G.C.	General Commando (Hadtörténelmi Levéltár)
G.D.	Budai Műszaki és Erődítési Igazgatóság
GHA	Genie Hauptamt (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien)
HKR	Hofkriegsrat (Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Wien)

Irodalom

BAER 1989	BAER, Fritz: Zum Reformwerk des Kriegsministers Generalissimus Erzherzog Karl. in: <i>Die K.K. Österreichische Armee im Kampf gegen die Französische Revolution und Napoleon I. 1792–1815</i> . (Materialien zum Vortragszyklus 1989). Wien 1989.
BARCSAY 1934	BARCSAY-AMANT Zoltán: <i>A francia forradalmi háborúk hadifoglyai Magyarországon, idetelepítésük első esztendejében</i> . Budapest 1934.
BERTALAN 1942	BERTALAN Vilmos: <i>Az óbuda-kiscelli trinitárius kolostor és templom</i> . Budapest 1942.
BOGDÁN 1990	BOGDÁN István: <i>Magyarországi hossz-, és földmértékek 1601–1874</i> . Budapest 1990.
CÁSÁSZÁR 1901	CÁSÁSZÁR Elemér: A pálos rend feloszlata. <i>Századok</i> 35(1901). 310–331 és 412–429.
CÁSÁSZÁR 1903	CÁSÁSZÁR Elemér: <i>Verseghy Ferenc élete és művei</i> . Budapest 1903.
DELLARD 1892	DELLARD, Jean-Pierre: <i>Mémoires militaires du Général Baron...sur les guerres de la République et de l'Empire</i> . Paris 1892.
HOFMEISTER 1973	HOFMEISTER, Rotraut: <i>Das Österreichbild der napoleoni-schen Soldaten</i> (Dissertationen der Universität Wien 96). Wien 1973.
DEME 1975	DEME Zoltán: Verseghy vígeposzának életrajzi háttéréről. <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> 1975. 46–53.
EBHARDT 1888	EBHARDT, Ferdinand: <i>Geschichte des k.k. 33. Infanterie-Regiments</i> . Ung.-Weisskirchen 1888.
EMBER 1945	EMBER GYÖZÖ: A magyarországi építészeti igazgatóság történetének vázlata (1788–1867), <i>Levéltári Közlemények</i> 20–23(1942–1945). 345–375.
ENGLÄNDERNÉ 1930	ENGLÄNDERNÉ BRÜLL Klára: <i>Orvosok és kórházak Pest-Budán</i> . Budapest 1930.

- ÉRDY 1851 ÉRDY János: Az óbudai Kis-Czellről (Az MTA kis gyűlése, 1850. jan. 20-án.). *Új Magyar Múzeum* II(1850–1851). CDXLIX–CDLVII.
- FALLENBÜCHL 1940 FALLENBÜCHL Ferenc: *A rabváltó trinitárius szerzetesek Magyarországon*. Budapest 1940.
- FORSTER 1929 FORSTER Gyula: *Utóhang gróf Berchényi László Franciaország marsallja történetéhez*. Budapest 1929.
- GABER 1828 C[arl] G-B-R[GABER]: *Das Kloster der P. Minoriten (vormahls Trinitarier) und die Kirche zur allerheiligen Dreyfaltigkeit in Wien*, 1828.
- GÁL 1978 GÁL ÉVA: Óbuda helyrajza a hódoltság végétől a XIX. század közepéig. *TBM* 21(1978). 105–146.
- HAEUFLER 1854 HAEUFLER, J[oseph]. V.: *Buda-Pest, historisch-topographische Skizzen von Ofen und Pest und deren Umgebungen*. Pest 1854.
- KAPOSSY 1924 KAPOSSY JÁNOS: A magyar királyi udvari kamara építészeti Mária Terézia és II. József korában. *Századok* 1924. 585–613.
- KELÉNYI 1978 KELÉNYI GYÖRGY: Az Építészeti Igazgatóság és a „hivatalos” építészet Magyarországon a XVIII. század végén. in: *Művészet és Felvilágosodás*. Szerk. ZÁDOR Anna – SZABOLCSI Hedvig. Budapest 1978, 123–159.
- KRALIK KRALIK, Richard von: *Geschichte des Trinitarierordens von seiner Gründung bis zu seiner zweiten Niederlassung in Österreich*. Wien-Innsbruck-München é.n.
- LENKEFI 2000 LENKEFI Ferenc: *Kakas a kasban. Francia hadifoglyok Magyarországon az első koalíciós háború idején 1793–1797*. Budapest 2000.
- Militaeralmanach 1800* *Oesterreichischer Militaeralmanach für das Jahr 1800*. Wien.
- NÉMETHY 1880 NÉMETHY Lajos: Az Ó-Buda melletti Kis-Czell története. *Katholikus Hetilap* 1880, 14. szám. 112–113.
- PÁLVÖLGYI 1961 PÁLVÖLGYI Endre: Főúri és klerikális összefogás II. József könyvtári intézkedései ellen. (Zichy Miklósné könyvtárgyűjtéke és a kiscelli trinitárius kolostor könyvtára). *TBM* 14 (1961). 343–362.
- ROSTÁS 2001 ROSTÁS Péter: Schmidt Miksa hagyatéka. in: *Egy középeurópai vállalkozó Budapesten*. Szerk. HORÁNYI Éva – KISS Éva. Budapest 2001. 11–83.
- ROSTÁS 2004 ROSTÁS Péter: Gróf Zichy Miklós feliratos sírtáblája. in: *Mariazell és Magyarország. Egy zarándokhely emlékezete*. Szerk. FARBAKY Péter – SERFŐZŐ Szabolcs. Budapest 2004, 524–525.
- RUPP 1868 RUPP Jakab: *Buda-Pest és környékének helyrajzi története*. Pest 1868.

- SÁGHY 1825 SÁGHY Sándor: Verseghy Ferencz' Élete, in: SÁGHY Ferencz: *Verseghy Ferencz' Maradványai és élete*. Buda 1825. 139–231.
- Schematismus* *Schematismus der kais. Königl. Armée für das Jahr 1806; 1808; 1810; 1811; 1812*. Wien.
- SCHLESINGER 1840 SCHLESINGER, I[gnaz]: *Medicinische Topographie der königlichen Freistädte Pesth und Ofen*. Pesth 1840.
- SCHOEN kandidátusi SCHOEN Arnold: *Óbuda és környéke barokk-kori építészetének története*. Kandidátusi disszertáció. Gépirat az MTA Kézirattárában.
- SCHOEN 1935 SCHOEN Arnold: Gróf Zichy Miklós óbuda-kiscelli síremléke. *Magyar Művészet* 11(1935). 179–182.
- VÁLYI 1799 VÁLYI András: *Magyar Országának leírása*. II. Buda 1799.
- VELLADICS 1997 VELLADICS Márta: A templom- és kolostorépületek hasznosítása II. József szekularizációs rendeletei után (1782–1850). *Ars Hungarica* 25 (1997). 1–2. szám.
- WINNER 1967 WINNER, Gerhard: *Die Klostersaufhebungen in Niederösterreich und Wien*. Wien-München 1967.

Létay Miklós

GRÓF ZICHY MIKLÓS HALOTTI EMLÉKMŰVE

1758. február 14-én reggel hét órakor „hét napig tartott betegségének békességes töréssel (sic!) szenvedett fájdalmi után Istennihez buzgó fohászkodási között” elhunyt Zichy Miklós gróf, az óbudai uradalom földesura.¹ Szerkezetileg körülbelül ekkor készült el a Remete hegy keleti lejtőjén a trinitárius szerzetesek kolostorához csatlakozó templom (ma III. Kiscelli u. 108.), amit a gróf anyagilag és erkölcsileg egyaránt támogatott. Magától értetődő tehát, hogy holttestét a templom alatti kriptában helyezték nyugalomra.

Ezzel egy időben kezdték el a templom berendezését; 1758 végére elkészült a főoltár és az evangéliumi (déli, azaz kolostor felőli) oldal első, Szent József mellékoltára.² Ugyanakkor a mélyen gyászoló özvegy grófnő elhatározta, hogy megörökíti férje emlékét. A kor szokása szerint egy epitáfiumot³ kívánt emelni, utólag beleillesztve a templom már megtervezett berendezésébe, illetve annak folyamatban lévő munkálataiba. A tervezéssel és a kivitelezéssel Bebo Károly (1712 körül–1779) szobrászt, a család udvarmesterét bízta meg. Bebo nagy valószínűséggel még 1758-ban papírra vetette német nyelvű tervezetét – vagy ahogyan ő nevezte, a „Magyarázat”-ot⁴ –, amelyben először az emlékmű erősen tagolt, Zichy mellképes domborművével és jelképes figurákkal gazdagon díszített felső harmadát, majd a homorú talapzat előlapjára javasolt tizenöt sor latin szöveget írta le.

Ezt követően 1759 február 1-jén a grófnő és Bebo szerződést kötött három Kis Máriacelli mellékoltár, a halotti emlékmű és az óbudai uradalomhoz tartozó (Duna)-Bogdány templomi oltárának elkészítésére. A művészi kivitelezés, a felhasznált fehér és vörös márvány, az aranyozás, s nem utolsósorban a méretek miatt az emlékmű munkadíja (1500,- forint) háromszor nagyobb volt, mint egyetlen oltáré (500,- forint). Augusztus elejére Bebo elvégezte a felsorolt munkákat, amit az utolsó részösszeg augusztus 3-i átvételére vonatkozó sajátkezű megjegyzése a szerződésen egyértelműen bizonyít.⁵

Az emlékmű a templomtérben, az U alaprajzú szentély déli, kolostorépület felőli végében (körülbelül a mai ajtónyílásnál), a falnak támaszkodva állt. Homorú elülső

¹ FORSTER 1929. 68; SCHOEN 1935b. 11. Ez utóbbi cikkgyűjteményben az első írás címe, ill. témája „Gróf Zichy Miklós síremléke” (9–16), ami a Magyar Művészet-ben (ld. Irodalom) is megjelent. Az idézett mondat az özvegy február 15-én Zichy János grófnak küldött leveléből származik.

² BERTALAN 1942. 47, 51; SCHOEN 1930. 146. Az 1758–1760. évi események időrendje nem elég világos, ill. egy-két esetben ellentmondásos a szakirodalomban, ezért a jobb áttekintés érdekében kronológiát készítettünk, melyet önállóan közlünk a jegyzetek után.

³ Epitáfium: gör.-lat., halottak emlékére templomban, sírkápolnában felállított, feliratos képzőművészeti alkotás, főleg dombormű.

⁴ Szövegét közli SCHOEN 1930. 149–150.

⁵ U.o. 149.